

Bydelsmødre og medborgerskab

**Speciale
Kandidatuddannelsen i Socialt Arbejde
Aalborg Universitet
juni 2014**

**Udarbejdet af: Tine Frimodt Madsen
Vejleder: Dorte Caswell**

Antal anslag: 239.359

Abstract

Neighbourhood Mothers are mainly immigrant women from non-Western countries, who on a voluntary basis help other women in their local community. There are presently app. 400 Neighbourhood Mothers in Denmark, working in app. 40 groups nationwide. The local groups belong to a national project. The target group of the project is marginalized women, belonging to ethnic minorities. The aim of the project is to promote active citizenship among these women.

This thesis offers a thick description of the understanding and practice of citizenship among Neighbourhood Mothers, primarily seen from their point of view. It is mainly based on interviews with and participant observation among two groups of Neighbourhood Mothers in the Greater Copenhagen area. The data collection as well as the analysis have been conducted along the lines of four exploratory questions, addressing the following aspects of citizenship in the Neighbourhood Mothers Project:

- Views and strategies concerning how promotion of active citizenship may fight marginalization
- How the focus on issues about mothering and home-keeping may have implications for the understanding and practice of citizenship
- How multiculturalism is perceived
- How democratic participation is promoted within the project itself

Theoretically the thesis draws on a broad conceptualizing of citizenship based on the general concepts of rights - participation - identity and sense of belonging. Citizenship is regarded in relation to the democratic welfare state, comprising a social and a political dimension.

Further, are introduced theoretical aspects concerning women, multiculturalism and the concept of learning for active citizenship. Theoretical concepts are used to thicken the description. They assist in generating relations between data and offer context and perspective. The analysis is developed along a central theme, derived from data and supported by theory, defined as *safety versus freedom*.

Though the thesis explores many nuances and locates several contradictions and paradoxes, some general tendencies may be outlined. Active citizenship among Neighbourhood Mothers has a strong emphasis on the social dimension of citizenship, though also elements of a political dimension are present. Both in the social and in the political dimensions of citizenship, emphasis is on giving

information and teaching how the system works, and how citizens are expected to interact with it. Thus a focus on learning for active citizenship is generated, aimed at empowerment in a restricted sense.

Marginalization is understood as a consequence of lacking education, information and language skills. Socioeconomic aspects of marginalization are not addressed.

The practices of citizenship among the women mainly occur in contained settings at home, or closely connected to the sphere of home and family, as when parents attend parent-teacher conferences, or when women meet in a neighbourhood group. To some extent the women engage in negotiations and discussions that politicize this sphere.

Cultural diversity is regarded to be an asset by Neighbourhood Mothers. It provides them with a wide range of language skills and cultural knowledge. At the same time, the project aims at creating a joint orientation and sense of belonging to Denmark and the Danish society and welfare institutions. The relationship between the Danish majority and ethnic minorities is seen as one based on tolerance and fairness, where minorities are supported in joining and adjusting to the Danish society. This effort is by and large supported by the Neighbourhood Mothers. The project seems to refer to a form of multiculturalism that may be criticized for ignoring political and economical inequality. Tendencies towards other strategies are seen among some Neighbourhood Mothers, who also enter into identity, values and rights negotiations in relation to f.i. the school system or the labour market.

The organisational structure of the Neighbourhood Mother Project both nationally and locally seems to restrict the democratic participation of Neighbourhood Mothers. Also here, the idea of learning for active citizenship is in play. In Denmark there is a strong sense of Danish culture being closely connected to democracy. This may have the effect that ethnic minorities are considered to be lacking democratic values and participation skills, and consequently must be taught about these. Also here, some Neighbourhood Mothers display alternative and more proactive strategies, especially on the local level, where they engage in networking, fundraising and political participation in order to promote their own positions and activities.

Indholdsfortegnelse

Kapitel 1 Indledning og præsentation af problemformulering	6
Kapitel 2 Præsentation og kontekstualisering af feltet	7
2.1 Projektets organisering: Landssekretariat, Landsorganisation, lokale grupper	8
2.2 Forløb for Bydelsmødre-grupper	9
2.3 Bydelsmødre arbejder frivilligt	9
2.4 Projektets formål: Et aktivt medborgerskab	11
2.5 Projektets målgruppe: marginaliserede kvinder	12
2.6 Opsamling	13
Kapitel 3 Litteraturstudie	13
3.1 Litteraturstudie om Medborgerskab	13
3.1.1 Rettigheder	14
3.1.2 Deltagelse	16
3.1.3 Tilhørsforhold & Identitet	17
3.1.4 Forholdet mellem borger og stat	18
3.1.5 Medborgerskab for kvinder	20
3.1.6 Medborgerskab for etniske minoriteter	21
3.1.7 Det lærende medborgerskab	23
3.2 Andre undersøgelser af Bydelsmødre-projektet	23
3.3 Egen forforståelse	25
Kapitel 4 Uddybning af problemformulering	26
4.1. Fire underspørgsmål	26
4.2. Afklaring og afgrænsning af undersøgelsesfelt	28
Kapitel 5 Et kvalitativt undersøgelsesdesign	29
5.1 Fænomenologiske begreber	30
5.2 Ontologi og epistemologi	31
5.3 Interview	31
5.4 Deltagerobservation	32
5.5 Etik og relation til feltet	33
5.6 En thick description	33
Kapitel 6 Empiri	34
6.1 Adgang til feltet	34
6.1.1 Kontakt til feltet	34
6.1.2 Præsentation af projektet til informanterne	35
6.1.3 Interviewguide til Bydelsmødre	35
6.1.4 Interviewguide til leder af Landssekretariatet	36
6.1.5 Guide til deltagerobservationer	36
6.2 Præsentation af data	36
6.2.1 Interviews	36
6.2.2 Deltagerobservationer	38
Kapitel 7 Metodekritik af dataindsamling	38
7.1 Datas troværdighed	38
7.2 Refleksion over egen rolle i forbindelse med indsamling af data	39
Kapitel 8 Introduktion til Analysen	40
Kapitel 9 Metodisk tilgang til Analyse Del 1	41
9.1 Første kodning	41
9.2 Syv kategorier	43
9.3 Analysestrategier	44
Kapitel 10 Analyse Del 1	45
10.1 Systemet	45
10.1.1 Opsamling	50
10.2 Isolerede Kvinder	50
10.2.1 Opsamling	52
10.3 Børn - Moderskab - det Nære	53

10.3.1 Opsamling	57
10.4 Kultur og Kulturforskelle	58
10.4.1 Opsamling	60
10.5 Statsborgerskab	61
10.5.1 Opsamling	63
10.6 Foreningsliv	64
10.6.1 Opsamling	67
10.7 Organisation	68
10.7.1 Opsamling	70
Kapitel 11 Metodisk tilgang til Analyse Del 2	71
11.1 Ledemotiv	71
11.2 Fire nye kategorier	73
Kapitel 12 Analyse - del 2	74
12.1 Marginalisering og det aktive medborgerskab	74
12.1.1 Opsamling	78
12.2 Det private og det offentlige	79
12.2.1 Opsamling	84
12.3 Fællesskab og forskellighed	85
12.3.1 Opsamling	90
12.4 Deltagelse og Styring	91
12.4.1 Opsamling	97
Kapitel 13 Metodekritik af analysen	98
Kapitel 14 Konklusion	99
14.1 Besvarelse af de fire underspørgsmål	100
14.2 Afrunding	102
15 Litteraturliste	104
16 Bilag	108
16.1 Redegørelse for evalueringer af Bydelsmødre-projektet	108
16.2 Interviewguide Bydelsmødre	114
16.3 Interviewguide leder af Landssekretariatet	115
16.4 Observationsguide til deltagerobservationer	116
16.5 Eksempel på transskribering / notering af interview	117
16.6 Kodningsskema interviews med Bydelsmødre i uddrag	120
16.7 Kodning interview med leder af Landssekretariatet i uddrag	122
16.8 Kodningsskema deltagerobservationer	124
16.9 Kodningsskema Landsmødet	126

Kapitel 1 Indledning og præsentation af problemformulering

Dette speciale handler om Bydelsmødre. Bydelsmødre er primært indvandrede kvinder fra ikke-vestlige lande, der arbejder som frivillige i deres lokalområde for at hjælpe andre kvinder.

Der er pt. cirka 400 Bydelsmødre i Danmark fordelt på omkring 40 grupper over hele landet.

Bydelsmødrene er organiseret i et landsdækkende netværk.

En Bydelsmor siger:

Bydelsmor, hvad betyder Bydelsmor? At jeg er mor og jeg har børn ligesom dig ... Jeg har oplevet hvad du oplever. Det er budskabet ... Jeg er ikke kommunens ansatte. Jeg er bare frivillig. Jeg er her for at hjælpe dig -

Bydelsmødre arbejder ud fra en vision om ”at alle kvinder og deres familier med etnisk minoritetsbaggrund eller kvinder, som er socialt isolerede får den hjælp og viden de har behov for, så de kender deres muligheder, rettigheder og pligter og kan blive aktive medborgere i deres lokalsamfund”¹.

Dette speciale interesserer sig for, hvorledes ideen om aktivt medborgerskab udmøntes i Bydelsmødre-projektet. Samtidig interesserer det mig at undersøge dette fra Bydelsmødrenes eget perspektiv. Problemformuleringen er derfor:

Hvilke opfattelser af medborgerskab praktiseres i Bydelsmødre-projektet, primært set fra Bydelsmødrenes eget perspektiv

Det er min hensigt, at undersøge hvad der menes med ”aktivt medborgerskab” i forhold til de problemstillinger som Bydelsmødre-projektet arbejder med og i forhold til de organisatoriske rammer som arbejdet finder sted indenfor.

Hermed tager jeg udgangspunkt i projektet selv og dets egen måde at definere sig på.

---

¹ Fra vedtægter for Bydelsmødrenes Landsorganisation. De i 2013 reviderede vedtægter er udleveret som pdf.fil til mig, idet den opdaterede version ikke forefindes på Bydelsmor.dk

Bydelsmødre-projektet har relevans for socialt arbejde, eftersom det går ud på at opsøge og inkludere marginaliserede kvinder og deres familier.

Jeg kender til projektet fra min tidligere ansættelse som boligsocial medarbejder i Lejerbo, Vangkvarteret, Holbæk, hvor jeg i en periode fungerede som kontaktperson for en gruppe Bydelsmødre.

Kapitel 2 Præsentation og kontekstualisering af feltet

Specialet her starter med en præsentation og kontekstualisering af Bydelsmødre-projektet. Det indplaceres i et felt, der knytter an til frivilligt socialt arbejde med marginaliserede grupper, til dansk integrationspolitik og i nogen grad til boligsocialt arbejde. Disse aspekter inddrages ikke med lige stor vægt i den senere dataindsamling og analyse, men er alligevel vigtige og relevante for en grundlæggende forståelse af fænomenet Bydelsmødre i Danmark.

Denne indledende beskrivelse er primært baseret på oplysninger fra projektets hjemmeside, fra Facebook side, samt fra samtaler med leder af Landssekretariatet².

Bydelsmødre-projektet er født i Tyskland, hvor projekt 'Stadtteilmütter' startede i Berlin-Neuköln i 2004.

I Danmark etableredes Bydelsmødre i 2007 under det daværende Integrationsministerium som en del af "Kvindeprogrammet - Nydanske Kvinders Ressourcer i Fokus", finansieret af Satspuljemidler. Formålet med programmet var "*at gøre kvinder med etnisk minoritetsbaggrund til aktive medborgere i det danske samfund ved at aktivere kvindernes egne ressourcer*"³.

Der blev etableret Bydelsmødre-grupper rundt om i landet i tilknytning til et boligsocialt projekt, et bibliotek eller andet, hvor en professionel ansat fungerede som koordinator for grupperne.

Bydelsmødre gennemgik et grundkursus og kunne derefter på frivillig base hjælpe andre kvinder med problemer i forhold til sundhed, børn, sociale ydelser mm.

---

² Web-sites: <http://Bydelsmor.dk/>; <https://www.facebook.com/bydelsmoedrene>; <http://www.fondenforsocialtansvar.dk/>. Orienterende samtale gennemført med Mai-Britt Haugaard Jeppesen på hendes kontor 6.9.2013 samt interview med samme gennemført 4.2.2014.

³ Nydanske Kvinders Ressourcer i Fokus, Status januar 2010, Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration http://www.nyd danmark.dk/NR/rdonlyres/3D88618A-10D0-49AB-927D-B5C6F02BB161/0/bydelsmodre_jan2010.pdf

2.1 Projektets organisering: Landssekretariat, Landsorganisation, lokale grupper

Fra 2007 til 2011 opstod der mange Bydelsmødre-grupper rundt om i landet som decentrale pilotprojekter. Dette ændredes i 2011 med etableringen af Bydelsmødrenes Landssekretariat på initiativ af det daværende Integrationsministerium. Landssekretariatet blev en del af Center for Socialt Ansvar under den almennyttige Fonden for Socialt Ansvar, der også omfatter projekter som Natteravnene og High Five.

Bydelsmødrenes Landssekretariat fik til opgave at gøre Bydelsmødre-projektet overlevelsesdygtigt ved at skabe et ensartet, troværdigt og billigt koncept - inspireret af Natteravnene.

Landssekretariatet skulle desuden etablere en Landsorganisation for Bydelsmødre. Til denne Landsorganisation skulle knyttes en Styregruppe valgt blandt Bydelsmødre og lokale projektkoordinatorer. Dette skete i 2012, hvor det første Landsmøde fandt sted.

Sekretariatet har i dag tre konsulenter ansat: for henholdsvis Vest- og Østdanmark samt for København. Medarbejderne er ansat af Center for Socialt Ansvar. Bydelsmødre-projektet på landsplan støttes af midler fra Socialministeriet (hvor integrationsområdet nu ligger), som tildeles via Fonden for Socialt Ansvar.

Sekretariatet skal støtte opstart og konsolidering af Bydelsmødre-projekter rundt om i landet. Disse lokale grupper er fortsat forankrede i professionelt ledede projekter eller institutioner, således at der til hver Bydelsmødre-gruppe knyttes en professionel koordinator.

Navnet "Bydelsmødre" refererer hvad første del "bydel" angår til en lokal afgrænsning. Bydelsmødre er kvinder, der har en funktion som mødre for og i en bydel. Fra starten har projektet været koblet op på udsatte boligområder med en høj koncentration af etniske minoriteter, hvor der er iværksat boligsociale helhedsplaner. Koordinatorerne for de enkelte Bydelsmødre-grupper er typisk ansat i en sådan helhedsplan.

Bydelsmødrenes arbejde er lokalt forankret. Dog deltog de i den landsdækkende kampagne "Alles Valg - du (be)stemmer" op til Kommunalvalget i 2013 i samarbejde med Rådet for Etniske Minoriteter. Kampagnen blev i Bydelsmødre-regi til "Mor (be)stemmer" med opfordring til

valgmøder landet over, promovring af kampagnen via hjemmeside, Facebook, YouTube videoer og T-shirts med slogans.

2.2 Forløb for Bydelsmødre-grupper

En Bydelsmødre-gruppe gennemgår i dag nøje fastlagte faser, som understøttes af Landssekretariatet med undervisningsmaterialer, konsulentvirksomhed mm. Faserne er:

1. Rekruttering af Bydelsmødre og etablering af et netværk af fagpersoner og institutioner, der vil deltage i at uddanne og støtte op om Bydelsmødrene i deres senere virke.
2. Grunduddannelsen som er et forløb på 13 uger med en ugentlig kursusgang, der omfatter undervisning i børneopdragelse, sundhed, medborgerskab, demokrati mm. Her lægges også vægt på, at gruppen lærer hinanden godt at kende og begynder at få en følelse af samhørighed og arbejdsfællesskab.
3. Efter kurset følger en periode på ca. et år kaldet ”Kom godt i gang”, hvor gruppen fortsat støttes/ledes af en professionel koordinator.
4. Bydelsmødrene forventes at danne en selvstændig forening og selv at forestå ledelsen af deres arbejde. Landssekretariatet har udarbejdet et sæt standardvedtægter for disse lokale Bydelsmødre-foreninger.

Efter endt grunduddannelse tilbyder Landssekretariatet forskellige kursusforløb for Bydelsmødrene. Aktuelt samarbejdes der med Ligestillingsministeriet om kurser i ligestilling og rettigheder for kvinder.

2.3 Bydelsmødre arbejder frivilligt

Bydelsmødre udfører frivilligt socialt arbejde i et regi, hvor professionelle definerer opgaven og styrer udførelsen af opgaven.

Hermed knytter Bydelsmødre-projektet an til spørgsmålet om, hvorledes civilsamfundet kan inddrages i løsning af de opgaver, som velfærdsstatens veludbyggede institutioner varetager.

I slutningen af 1980'erne startede en diskussion af velfærdsstat kontra velfærdssamfund (Bundesen & Skov Henriksen 2011, s. 469). Et diskussionspunkt var, at det institutionaliserede velfærdsapparat har en tendens til at gøre os passive som borgere: Vi forventer at systemet løser alle

problemer. Denne tendens kan modvirkes ved at styrke det frivillige arbejde gennem at mobilisere civilsamfundet, så borgerne bliver medansvarlige og mere aktive i forhold til deres egne liv og i forhold til det fælles bedste. Som det fremgår ovenfor knytter Bydelsmødre-projektet an til denne tænkning.

Desuden bygger det øgede fokus på inddragelse af frivillige på et rationalt om, at velfærdsstatens institutioner er blevet så bureaukratiserede og skal honorere så store krav om effektivitet, standardisering og resultatmålinger, at de bliver svært tilgængelige for borgerne. Samtidig er der områder der udgrænses af rationalisering og standardisering. Områder som at afhjælpe ensomhed, at skabe tryghed, tillid og bedre sammenhold mm. Her kan frivillige gøre noget, som systemet ikke kan. Deres indsats repræsenterer en mere umiddelbar medmenneskelig kontakt til isolerede borgere (Bundesen & Skov Henriksen 2011). Også i forhold til dette rationalt indplacerer Bydelsmødrene sig, idet projektet bl.a. argumenterer for sin eksistensberettigelse ved at påpege, at Bydelsmødrene når ud til kvinder, som ingen andre kan nå pga. sproglige og kulturelle barrierer.

Et tredje argument for frivilligt socialt arbejde er, at det er nødvendigt at flytte opgaver over i frivilligt regi af økonomiske grunde: vi har ikke råd til at opretholde en velfærdsstat på det bekostelige niveau, den har udviklet sig til (ibid). Bydelsmødrenes Landssekretariatet er som nævnt en del af Center for Socialt Ansvar, der organiserer forskellige projekter indenfor frivilligt socialt arbejde. Af deres hjemmeside fremgår, at de finder *"løsninger på sociale opgaver, som er billigere og mere effektive, end hvis de blev løst i det etablerede system - og ofte med et større socialt afkast."*⁴ Bydelsmødrene blev som nævnt placeret her med det formål at udvikle et koncept for Bydelsmødrene efter inspiration fra Natteravnene. Leder af Landssekretariatet karakteriserer modellen som: *"et koncept som er velafprøvet, som er nemt at sætte i gang, som ikke kræver så mange ressourcer lokalt"*⁵. Det økonomiske rationale spiller således også en rolle her. Nyere tendenser i forhold styring af frivillige projekter stiller højere krav til resultatmålinger og medfører en øget professionalisering og profilering (Bundesen & Skov Henriksen 2011 s. 470-71). Jeg skal senere vende tilbage til, hvilken indflydelse disse tendenser har på medborgerskabet i Bydelsmødre-projektet.

---

⁴ Se: <http://centerforsocialtansvar.dk>

⁵ Fra Interview med M. Haugaard Jeppesen, tidskode 7:53

2.4 Projektets formål: Et aktivt medborgerskab

Det overordnede formål for Bydelsmødre-projektet har ikke ændret sig siden projektet blev sat i gang og er fortsat at *”kvinder med etnisk minoritets-baggrund i udsatte boligområder bliver aktive medborgere og at deres ressourcer kommer i fokus og styrkes til en bedre hverdag og integration for dem selv, deres børn og de kvinder og familier de kommer i kontakt med.”*⁶

Projektet kobler sig via sit formål om at fremme et aktivt medborgerskab blandt etniske minoriteter direkte til den generelle integrationspolitik i Danmark. Aktivt medborgerskab er et centralt begreb i dansk integrationspolitik (Siim 2005, s.3). Integrationslovens §1 siger at: *”Lovens formål er at sikre, at nyankomne udlændinge får mulighed for at udnytte deres evner og ressourcer med henblik på at blive deltagende, selverhvervende og ydende medborgere på lige fod med samfundets øvrige borgere i overensstemmelse med grundlæggende værdier og normer i det danske samfund”.*

Nyankomne flygtninge og familiesammenførte skal, i forbindelse med at de indgår den lovpligtige integrationskontrakt med kommunen, underskrive ”Erklæring om integration og aktivt medborgerskab i det danske samfund” (jf. Integrationsloven, § 19, stk. 1). For alle gælder, at det er en betingelse for at opnå permanent opholdstilladelse, at man har tilsluttet sig denne erklæring (jf. Udlændingeloven §11, stk. 3, pkt.).

Leder af Landssekretariatet nedtoner i nogen grad det integrationsmæssige aspekt af Bydelsmødre-projektet. Hun redegør for, at fokus har flyttet sig fra det mere overordnede integrationsperspektiv på samfundsniveau til et empowerment-perspektiv, som er tættere på den enkelte⁷. Konkret i det daglige arbejder Landssekretariatet nu med fokus på følgende indsatser:

- at forankre Bydelsmødre-projektet
- at udvikle Bydelsmødrenes teoretiske og praktiske faglighed
- at styrke Bydelsmødrenes fælles identitet.

Disse indsatser udgør delmål i den resultatkravskontrakt som Bydelsmødre-projektet har indgået med Socialministeriet, og som gælder frem til 2016.

---

⁶ Se <http://bydelsmor.dk/bydelsmoedre>

⁷ Fra Interview med M. Haugaard Jeppesen, tidskode 12:00

2.5 Projektets målgruppe: marginaliserede kvinder

Både Bydelsmødrene selv og de kvinder Bydelsmødrene hjælper, er omfattet af Bydelsmødreprojektets målgruppe. Der er ikke nogen skarp skillelinie imellem de to grupper. Bydelsmødrene giver selv udtryk for, at de på mange måder ligner de kvinder de hjælper - at de har været ligesom disse kvinder.

Problematisering af kvinder med etnisk minoritetsbaggrund⁸ som marginaliserede var central i Kvindeprogrammet: *Programmet omfatter en række initiativer, der skal styrke kvindernes muligheder for at komme i arbejde, få en uddannelse og deltage i diverse tilbud i deres nærmiljø. Samtidig skal initiativerne give kvinderne bedre muligheder for at fremme deres børns integration og udvikling* (Kvindeprogrammet 2011, s. 2). Marginalisering forstås her i bred forstand, idet den både omfatter arbejds- og uddannelsesmæssig marginalisering, samt isolation i forhold til lokalsamfund og velfærdssamfundets institutioner for sundhed og uddannelse. Det vægtes at mødrenes deltagelse og integration i samfundet giver børnene bedre muligheder for at klare sig godt, få uddannelse og senere arbejde (Kvindeprogrammet 2011, s.1).

Mange af de kvinder, som det er hensigten at Bydelsmødrene skal hjælpe, er marginaliserede i flere henseender. Enlige mødre, arbejdsløse og etniske minoriteter er blandt de grupper som har højest risici for social eksklusion. Her er særligt de ufaglærte mest udsatte, (Andersen & Elm Larsen 2011, s. 230). Dette underbygges af Danmarks Statistik: Indvandrerkvinder er i højere grad end etnisk danske kvinder marginaliserede fra arbejdsmarkedet og har en lavere grad af uddannelse (Indvandrere i Danmark 2013, s.8-10). Marginalisering er et problem set fra såvel et individuelt som et samfundsmæssigt perspektiv. Det kan blive et problem for samfundets sammenhængskraft såvel som for samfundsøkonomien, hvis alt for store grupper skal forsørges af fællesskabet (Hornemann Møller & Elm Larsen 2011, s.25-27). For den enkelte har marginalisering sociale og psykiske omkostninger, som tillige rammer familien som helhed, ikke mindst børnenes trivsel (ibid s. 26-27). Et menneske i en marginaliseret position er ofte afgrænset fra at udøve sine rettigheder og i at deltage på lige fod med andre borgere i samfundet. Det er således relevant at koble marginalisering sammen med et begrænset eller passivt medborgerskab.

---

⁸ Betegnelsen: etniske minoritetskvinder anvendes i Bydelsmødre-projektet. Dette speciale anvender betegnelsen 'indvandrerkvinder' og 'kvinder med etnisk minoritetsbaggrund' for kvinder som er født i udlandet af ikke-danske forældre. Hvor religion eller nationalitet har betydning anføres dette specifikt. Kvinder som er født i Danmark af udenlandske (indvandrede) forældre betegnes her med den statistiske betegnelse som 'efterkommere' (med f.eks. tyrkisk baggrund).

2.6 Opsamling

Bydelsmødre-projektet er et projekt der vil gøre en indsats til fremme af social inklusion af socialt udsatte og medvirke til bedre integration af etniske minoriteter i det danske samfund. Projektet har fokus på kvinder og tager udgangspunkt i lokale sammenhænge, ofte socialt udsatte boligområder. Indsatsen ydes gennem frivilligt socialt arbejde udført primært af indvandrerkvinder. Indsatsen er organiseret gennem undervisning, foreningsdannelse og en overordnet konceptualisering og organisation forankret i Bydelsmødrenes Landssekretariat.

Fremme af aktivt medborgerskab blandt kvinder med etnisk minoritetsbaggrund er et kernepunkt i projektets formål. Dette formål knytter an til den overordnede danske integrationspolitik og har et empowerment-perspektiv. Projektet formulerer intentioner og strategier, det aktiverer og tilvejebringer ressourcer for udvikling af medborgerskab blandt etniske minoriteter. Dette formål er rettet mod såvel Bydelsmødrene selv, som mod de kvinder, der får hjælp af Bydelsmødre.

Kapitel 3 Litteraturstudie

Inden problemformuleringen uddybes yderligere, vil jeg foretage et litteraturstudie af 'medborgerskab' som begreb. Dette studie vil redegøre for begreber og diskussioner som er væsentlige for den videre dataindsamling og analyse.

Dernæst kigger jeg på to evalueringer, som er gennemført om Bydelsmødre-projektet, for at se hvorledes medborgerskab er belyst i disse.

Som afrunding af dette kapitel redegør jeg for min egen forforståelse i forhold til medborgerskab og socialt arbejde.

3.1 Litteraturstudie om Medborgerskab

"Aktivt medborgerskab" er et centralt begreb i Bydelsmødre-projektet. Specialet her vil undersøge hvorledes dette "aktive" medborgerskab forstås og praktiseres i projektet. I dette litteraturstudie ser jeg først på brede begreber i forhold til medborgerskab: I litteraturen opereres ofte med følgende dimensioner af medborgerskab: Rettigheder - Deltagelse - Identitet og tilhørsforhold (Goul Andersen 2002, s. 169). Jeg vil i det følgende kort gennemgå hvad disse dimensioner refererer til.

I forbindelse hermed inddrager jeg resultater fra den nyeste undersøgelse om etniske minoriteters medborgerskab i Danmark: ”Medborgerskab i Danmark” fra 2011⁹.

Endvidere vil jeg se på hvilke forskellige modeller, der optræder i litteraturen som idealtypiske modeller for forholdet mellem borger og stat.

Dernæst vil jeg se på hvilke aspekter af medborgerskab, der er særligt relevante for dette speciale: Bydelsmødre-projektet henvender sig som nævnt til kvinder med etnisk minoritets-baggrund. Jeg vil derfor kort se på hvorledes litteraturen forholder sig til medborgerskab for kvinder og medborgerskab i forhold til etniske minoriteter.

Sluttelig vil jeg kort redegøre for, hvorledes medborgerskab optræder som dannelsesideal i en dansk og europæisk kontekst og derved får en dimension af at være noget der skal læres: det lærende medborgerskab.

3.1.1 Rettigheder

Medborgerskab (på engelsk: ’citizenship’) som det anvendes i dag, blev introduceret af T.H. Marshall i 1956. I essayet ”Medborgerskab og Social Klasse” udmønter han som den første medborgerskabs-begrebet i rettigheder omfattende civile, politiske og sociale rettigheder (Marshall, 1956/2003, s. 53-54):

De civile rettigheder er rettigheder som yringsfrihed, religionsfrihed, ejendomsret etc. Institutionelt sikres de af domstolene. Retsstaten er altså en institutionel forudsætning for disse.

De politiske rettigheder giver den enkelte borgers ret til og mulighed for at deltage i politiske processer gennem bl.a. valgbarhed og stemmeret. Institutionelt sikres de af et parlament. Demokrati er således tæt sammenvævet med de politiske rettigheder.

De sociale rettigheder refererer til borgerens rettigheder i forhold til uddannelse, sundhed, lægebehandling, et vist niveau af offentlig forsørgelse mv. Disse kræver en række velfærdsstatslige institutioner som uddannelsessystem, sundhedssystem, socialforsorg etc.

Rettigheder kobles sammen med pligter. Marshall taler især om generelle pligter som undervisningspligt, skattepligt og værnepligt såvel som forpligtelsen til at forsørge sig selv og sine.

---

⁹ Undersøgelsen er gennemført af en tværministeriel arbejdsgruppe, nedsat af det daværende Integrationsministerium, i samarbejde med professor Jørgen Goul Andersen. Der er foretaget en spørgeskema-undersøgelse blandt etniske danskere samt indvandrere og efterkommere fra syv ud af de ti største ikke-vestlige oprindelseslande med besvarelser fra i alt 4.633 borgere, heraf 3.565 personer med indvandrerbaggrund (Medborgerskab i Danmark, 2011, ss. 9-10).

Marshall's essay tog netop afsæt i diskussionen om medborgerskab og lighed i et kapitalistisk samfund, baseret på klassesdeling der både fordrer og skaber økonomisk ulighed (ibid. s. 82). Marshall diskuterer i sit essay ud fra en liberal grundholdning, hvor de civile rettigheder er grundlæggende for individets frihed, integritet og handlemuligheder. Han diskuterer op imod en ultra-liberal holdning hvor sociale rettigheder underlægges de civile og politiske rettigheder: Et frit individ på et frit marked er *"udstyret med midlerne til at beskytte sig selv"* (ibid. s. 85) og har derfor ikke behov for social sikring. Herover for argumenterer Marshall for, hvorledes civile og politiske rettigheder er afhængige af sociale rettigheder, hvis de virkelig skal komme alle til gode. Uddannelse, sundhed og en vis materiel velstand er ressourcemæssige forudsætninger for at kunne deltage i den politiske proces og på anden vis drage fordel af civile og politiske rettigheder. Det er ikke nok med en *"formel anerkendelse af et ligeværdigt potentiale"* (ibid. s. 93).

Birte Siim (2003) refererer til forskellen på at have en status som statsborger, hvilket giver fulde, formelle rettigheder i alle dimensioner, og status som 'denizen', hvor man via opholdstilladelse har sociale rettigheder men ikke (fulde) politiske rettigheder (Siim 2003, s.13). Hun påpeger at uligheder i rettigheder er et problem *"fordi det skaber ulighed i borgernes politiske deltagelse og indflydelse"* (ibid.).

Diskussionen om hvorvidt vi kan have lige rettigheder, når vi har forskellig status er gennemgående i hele diskussionen om medborgerskab.

Marshall beskæftigede sig med klasseforskelle. Siden er andre aspekter inddraget i diskussionen: forskelle i kraft af køn, i kraft af etnicitet og kultur, i kraft af alder mm.

Ikke mindst kvindebevægelsen og spørgsmål om sammenhængskraften i multietniske samfund har sat fokus på diskussionen om, hvorledes rettigheder kan sikres for alle på lige vilkår. Dette uddybes nedenfor.

De forskellige typer af rettigheder kan overordnet betegnes som henholdsvis tryghedsrettigheder og frihedsrettigheder. Hvor de civile og politiske rettigheder henregnes til frihedsrettigheder, og de sociale rettigheder til tryghedsrettigheder (Bylov, 2013, s.43). Sammenfattende kan man sige, at rettighederne henviser til både en politisk og til en social dimension af medborgerskab. Siim anfører endvidere at den skandinaviske velfærdsmodel med en relativt høj prioritering af social lighed ligger til grund for en tradition om et aktivt medborgerskab, *"der bygger på et samspil mellem "sociale" og "politiske" rettigheder"* (Siim 2011, s. 183).

Senere i analysen vil jeg vende tilbage til forholdet imellem den sociale og den politiske dimension af medborgerskab og hvorledes disse i Bydelsmødre-projektet forholder sig til et aktivt medborgerskab.

Som afrunding af dette afsnit vil jeg knytte nogle bemærkninger til forholdet mellem medborgerskab og statsborgerskab: På dansk har vi to forskellige ord. På engelsk er begge omfattet af det fælles begreb 'citizenship'. Ove Korsgaard differentierer mellem de to, idet statsborgerskab henføres til en objektiv dimension med fokus på formel status og formelle rettigheder og pligter, mens medborgerskab går på det subjektive med fokus på identitet og tilhørsforhold (Korsgaard, 2007, s. 25). Dermed indfanges noget af betydningsforskellen. Jeg mener dog, at denne opdeling er for skematisk. Statsborgerskab formaliserer og sikrer tilhørsforholdet til en stat. Jeg vil hævde, at statsborgerskab hermed også har et identitetsmæssigt aspekt, og vil senere i analysen vende tilbage til dette. Ligeledes handler medborgerskab - også for borgere uden statsborgerskab - om rettigheder og deltagelse. De fleste sociale rettigheder gives på baggrund af ophold i Danmark, og en del politiske og civile rettigheder er ikke afhængig af statsborgerskabet, f.eks. ret til at stemme ved kommunalvalg, ytringsfrihed og religionsfrihed.

3.1.2 Deltagelse

Medborgerskab handler ikke kun om status eller om at have rettigheder, men også om hvad man gør i forhold til disse rettigheder. Deltagelsesaspektet handler bredt om borgernes handlemuligheder i forhold til at udøve rettigheder og går på demokratisk deltagelse såvel som anden form for deltagelse i samfundslivet (Goul Andersen, 2002, s. 170).

Når der tales om et aktivt medborgerskab, er det netop det deltagelsesmæssige aspekt der understreges.

Deltagelse fremstår som det modsatte af marginalisering eller eksklusion, som jo netop er ensbetydende med at være afskåret fra eller udelukket fra at deltage (ibid.). Goul Andersen taler videre om en vertikal dimension af deltagelse, der indebærer påvirkning af og interaktion med samfundsinstitutioner, og en horisontal dimension, der handler om deltagelse i fællesskaber og således knytter an til identitet og tilhørsforhold (Goul Andersen, 2002, s. 171).

I forhold til den politiske dimension af medborgerskab taler Siim (2003) om deltagelse i forhold til både det ”store” og det ”lille” demokrati. Altså både deltagelse i forhold til politiske institutioner og deltagelse i fora som foreninger og frivillig organisation i civilsamfundet (Siim, 2003, s. 13).

I den sociale dimension af medborgerskab henviser Siim generelt til integration/inklusion af minoriteter og marginaliserede grupper via tilførsel og aktivering af ressourcer (ibid. s. 171).

Undersøgelsen ”Medborgerskab i Danmark” (2011) viser, at borgere med indvandrerbaggrund har lavere deltagelse i politiske partier end danskere og sjældnere går til politiske møder, med undtagelse af den iranske gruppe som er mere aktiv end danskerne. I forhold til politiske aktioner som underskriftsindsamlinger, demonstrationer og strejker er forskellen ikke stor på danskere og etniske minoriteter. Faktisk deltager indvandrere og efterkommere hyppigere i demonstrationer og strejker end danskere (Medborgerskab i Danmark, 2011, s. 51).

Hvad angår deltagelse i forældremøder på daginstitution og skoler, er der ifølge undersøgelsen ingen forskel på etnisk danske forældre og forældre med indvandrerbaggrund (ibid. s. 57).

Foreningsdeltagelsen blandt indvandrere og efterkommere er noget lavere end blandt etniske danskere (ibid. s. 66).

Danskkundskaber og socioøkonomisk status har gennemgående størst betydning for graden af deltagelse (ibid. s. 95, 113, 126). Religion spiller også en (langt mindre) rolle, således at ateister og personer uden religion har en større deltagelsesgrad efterfulgt af muslimer, kristne og personer med anden religion (ibid. s. 97).

3.1.3 Tilhørsforhold & Identitet

Dette aspekt betones af Marshall, der taler om nødvendigheden af fællesskabsfølelse og loyalitet (Marshall, 1956/2003, s. 94) som tæt knyttet til medborgerskab. Diskussionen om lige rettigheder versus forskellig status, knytter netop an til forestillinger om, hvem der er hører med i fællesskabet, hvem der er med-borgere. Yuval-Davis (2006) taler om tilhørsforhold (’belonging’) som konstruerede i forhold til tre analytiske aspekter:

- den sociale position (’location’), hvormed hun henviser til positioner som kvinde, indvandrer, middelklasse
- identifikation og følelsesmæssig tilknytning
- etiske og politiske værdier (Yuval-Davis, 2006, s. 199).

Disse aspekter gør sig også gældende, når tilhørsforhold politiseres - det som Yuval-Davis betegner som 'politics of belonging' - f.eks. når det skal defineres, hvem der er omfattet af nationalstaten, og hvem der står udenfor (ibid. s. 209). Yuval-Davis anser dette som et felt, hvor politiske magthavere såvel som andre aktører arbejder for at opretholde og udfordre grænserne for fællesskabet (ibid. s. 205). Jeg skal senere i analysen vende tilbage til disse forskellige aspekter af tilhørsforhold.

At "*udvikling af selvtillid og skabelse af kollektive identiteter gennem mobilisering og organisering*" (Siim, 2003, s. 14) er en anden vinkel på identitet og tilhørsforhold i forhold til medborgerskab, som viser tilbage til det horisontale deltagelses-aspekt. I denne betragtning handler det ikke alene om at være eller føle sig som en del af et fællesskab, men også om at kunne handle sammen. Dette suppleres af Goul Andersen, der også inddrager tillid til andre medborgere som et væsentligt aspekt af medborgerskabets identitetsdimension (Goul Andersen, 2002, s. 172).

Iflg. undersøgelsen "Medborgerskab i Danmark" har borgere med indvandrerbaggrund en lavere social tillid end etnisk danske borgere, især kvinder udviser en lav tillid. Blandt kvinder med indvandrerbaggrund er det således 18 %, som har meget lav social tillid. Blandt etnisk danske kvinder er det tilsvarende tal 3 % (Medborgerskab i Danmark, 2011, s. 133). Undersøgelsen benytter endvidere oplevet anerkendelse og oplevet diskrimination som målestok for, hvorledes det står til med tilhørsforhold. Her viser undersøgelsen, at 28 % af de interviewede med indvandrerbaggrund oplever, at indvandrere og efterkommeres indsats i samfundet ikke anerkendes (ibid. s. 88). Desuden angiver 46 % af de adspurgte at have oplevet at blive diskrimineret, i de fleste tilfælde på et eller to områder inden for de seneste 12 måneder (ibid. s. 79).

3.1.4 Forholdet mellem borger og stat

Tager vi udgangspunkt i Marshall, udgør staten rammen for medborgerskabet. Staten forstået som en demokratisk rets- og velfærdsstat. Denne forståelse er under pres af globaliseringen. Mullard (blandt mange andre) diskuterer globaliseringens konsekvenser for nationalstaternes status: Det er åbenlyst, at de nationale økonomier er blevet mere åbne og er underlagt beslutninger og bevægelser, som finder sted på overnationale niveauer. Samtidig har nationalstaterne bevaret en vis autonomi over det socialpolitiske felt (Mullard, 2003, s. 9). Nationalstaten opfattes stadig som det primære domæne for tildeling af status, rettigheder og identitet til dets borgere (Longmann et. al., 2013, s. 389). Derfor finder jeg det relevant at redegøre for forskellige idealtypiske modeller for forholdet

mellem borger og stat. Jeg sætter modellerne op overfor hinanden i forhold til to forskellige dimensioner af medborgerskab: Den ene dimension handler om balancen imellem individet og fællesskabet. Den anden dimension handler om forholdet imellem den sociale og den politiske dimension af medborgerskabsbegrebet.

Den **liberalistiske** og den **kommunitaristiske** model kan således stilles op overfor hinanden som modpoler: Den liberalistiske model er individcentret. Medborgerskab sikres gennem individuelle frihedsrettigheder og plads til mangfoldighed (Siim, 2011, s. 169). Borgerne står som enkelt-individer overfor staten (Korsgaard, 2007, s. 31) og opfattes grundlæggende som "*autonome retspersoner*" (ibid. s. 30).

Kommunitarismen er vokset frem som reaktion mod liberalismen, der kritiseres for et fravær af solidaritet og fælles forestillinger om samfundet (ibid. s. 30). I en kommunitaristisk tænkning går rettigheder og pligter hånd i hånd og giver ikke mening som abstrakte begreber, men kun når de omsættes i konkrete handlinger indenfor rammerne af et stærkt, lokalt forankret fællesskab med fælles normer, værdier og en fælles historie (Mullard, 2003, s. 7).

To andre idealtypiske modeller er **den republikanske** og **den socialdemokratiske**: De har begge en stærk orientering mod fællesskabet, hvor staten spiller en aktiv rolle. I den republikanske model opfattes borgerne som integrerede i et politisk fællesskab, hvor deltagelse i den politiske proces er det vigtigste (Korsgaard, 2007, s. 30). Sammenhængskraften i samfundet genereres ved et fokus på en fælles, kvalificeret deltagelse i demokratiske processer. Den sociale dimension af medborgerskab ses her som en ressourcemæssig forudsætning for det politiske fællesskab (Goul Andersen 2002, s. 169). Den politiske dimension af medborgerskabet tillægges således størst værdi. I den socialdemokratiske model er hovedvægten på social lighed og social retfærdighed (Siim, 2011, s. 170). Medborgerskabet baseres på lige muligheder for deltagelse, som sikres gennem en solidarisk velfærdsstat (Goul Andersen 2002, s. 168). Den politiske dimension af medborgerskab opfattes som præget af interessekonflikter. Der lægges vægt på den sociale dimension af medborgerskab.

Nye medborgerskabsideal

Ovenstående skitsering af traditionelle modeller for medborgerskab belyser, hvorledes begrebet rummer iboende dilemmaer og modpoler. Disse forstærkes af forskellige aspekter af globalisering,

migration, ændringer på arbejdsmarkedet, ændringer i forhold til kønsroller mm. I lyset heraf vokser nye modeller frem:

Siim taler om nye **radikal-demokratiske** modeller, der har til hensigt at forene disse forskellige dimensioner på en måde, der sikrer størst mulig social lighed og den bredest mulig politiske deltagelse. Her bliver ”*kernepunktet medborgernes aktive deltagelse i og medindflydelse på alle områder af samfundslivet*” (Siim, 2011, s. 170). Dette ”*forudsætter ikke blot en demokratisering af det offentlige liv, men også en omfattende demokratisering af det civile liv og af arbejdsmarkedet*” (ibid. s.171).

Mullard kobler denne type medborgerskabsideal på en føderalistisk, politisk model, der forbinder helt borgernære lokale/regionale niveauer med overnationale niveauer (Mullard, 2003, s. 11) Således argumenterer han for et **globalt medborgerskab**, der på et transnationalt plan kan være med til at genetablere sociale rettigheder, som er under nedbrydning pga. af den øgede ulighed, som bl.a. globaliseringen medfører (ibid.)

Den **forbrugeristiske medborger** er anden ny prototype. Mullard beskriver, hvorledes fragmentering og fravær af givne fællesskaber i den postmoderne virkelighed medfører en ny type af medborgerskab, der er tæt knyttet til en markedsræssig forbrugeradfærd: Politisk engagement og deltagelse sker i høj grad fra enkeltsag til enkeltsag og vælges til og fra i forhold til borgerens individuelle livsstil Den sociale dimension af medborgerskab flytter sig fra en rettighedsbaseret tilgang til et spørgsmål om at anlægge individuelle strategier for sit eget livsprojekt. (Mullard, 2003, s. 9).

Jeg finder disse nyere modeller inspirerende, idet de åbner for lokalt og transnationalt baserede former for medborgerskab, og således har en anden referenceramme end nationalstaten. Ikke desto mindre vil fokus i dette speciale være på nationalstaten som ramme om medborgerskab. Det vil fremgå af analysen, hvorledes dette er baseret på de empiriske fund.

3.1.5 Medborgerskab for kvinder

Ifølge klassiske opfattelser blev medborgerskab primært knyttet til den offentlige sfære (Longmann et al., 2013). Nyere teorier undersøger grænserne og inddrager i højere grad private sfærer. Således har feminister udfordret diskussionen om offentlig - privat ved at påpege at mænd ofte dominerer

den offentlige sfære, hvortil politiske rettigheder er knyttet: Her tages beslutninger om den overordnede magt- og ressourcefordeling i samfundet, mens kvinderne dominerer den private sfære hvor reproduktion, omfattende børnefødsler, opdragelse, ernæring, sundhed og pleje, foregår. Et feministisk perspektiv på medborgerskab betyder, at kvinders politiske og sociale medborgerskab er med til at integrere det private i den offentlige sfære. Tesen er at, når kvinder opnår rettigheder på lige fod med mænd introduceres nye temaer i det offentlige liv, nye områder kommer i fokus for medborgerskab. Områder som traditionelt knyttes til den kvindelige, reproduktive sfære gøres til genstand for den politiske diskussion om, hvorledes sociale og civile rettigheder skal udformes. Det drejer sig f.eks. om rettigheder tæt knyttet til kvindekøn og -krop som fri abort, voldtægt og vold mod kvinder i parforhold. Men også rettigheder knyttet til familieliv og børneopdragelse som barselorlov og børnepasning (jf. Siim, 2011, s. 175-177). I analysen vender jeg tilbage til, om dette får en særlig betydning for medborgerskab blandt Bydelsmødre.

3.1.6 Medborgerskab for etniske minoriteter

Som nævnt ovenfor defineres medborgerskab som udgangspunkt i forhold til en nationalstat. Nationalstaten har siden sin fødsel været optaget af at skabe et sammenhængende og nogenlunde homogent fællesskab som basis for sin legitimitet og funktionalitet. Denne homogenitet udfordres af forskellige typer af indvandring.

I en veludviklet velfærdsstat som den danske med relativt generøse og principielt universelle ydelser diskuteres det, hvorvidt nyankomne borgere umiddelbart skal have adgang til alle goder, som er finansieret af et fællesskab, de netop er blevet optaget i. Samtidig giver kulturforskelle anledning til en diskussion af, hvorvidt det er muligt at opretholde et værdimæssigt og normativt fællesskab, som basis for solidaritet med velfærdsstaten. (Brochmann & Hagelund, 2011).

Således er der i medborgerskabslitteraturen en diskussion af, hvorledes medborgerskab kan ses i forhold til forskellighed og fælles identitet, og hvordan minoritets-majoritetsforhold skaber udfordringer i forhold til medborgerskab (bl.a. Kymlicka og Norman 1994). Multikulturalisme diskuteres i forhold til medborgerskab. Diskussionen omhandler, hvorvidt kulturelle og etniske tilhørsforhold og fællesskaber skal have særlige rettigheder eller ej for at kunne være fuldgældige medborgere.

Kymlicka er fortalere for en udvidelse af det nationale medborgerskab, så det i højere grad kan rumme kulturelle forskelligheder (Siim, 2005, s. 39). Han (2010) opstiller to hovedfortolkninger af

det omstridte begreb "Multikulturalisme". Den ene karakteriseres som '3S multikulturalisme'. De tre S'er er: "*samosas, steel-drums and saris*" (Kymlicka, 2010, s.98). Denne type multikulturalisme bygger på en 'feel-good' fejring af etno-kulturel mangfoldighed, men kritiseres for at ignorere politisk og økonomisk ulighed samt fordre en stereotyp og statisk kulturforståelse, der forstærker dem-os diskurser (ibid.). Bauman tilslutter sig denne forståelse og kritik, når han betegner multikulturalisme som et udtryk for en "*uforpligtethedens strategi*" (Bauman, 2001, s. 108). Han henviser til, at anerkendelse og omfordeling må følges ad for at skabe social retfærdighed, og for at sikre at anerkendelse af mindretals kulturelle forskellighed ikke bliver en tilsløring af social ulighed (ibid.).

Dette viser tilbage til Marshalls udgangspunkt om at sociale rettigheder er en forudsætning for at sikre mulighed for at udøve politiske og økonomiske rettigheder.

Kymlickas anden definition af 'multikulturalisme' tager udgangspunkt i en rettighedsbaseret tilgang (Kymlicka, 2010, s.102), der hævder at mindretals rettigheder ikke opnås automatisk i kraft af økonomisk omfordeling men kræver særrettigheder, en sikring fra statens side. Det kan f.eks. dreje sig om tosprogede børns ret til at modtage undervisning på såvel majoritetssamfundets sprog som på deres modersmål. Kymlicka anfører, at denne form for multikulturalisme har som forudsætning, at mindretal ikke opfattes som en trussel for majoriteten (ibid. s. 107). Også Mullard (2003, s.2) henviser til hvorledes "krigen mod terror" fører til større krav om homogenitet og til en aggressiv andetgørelse af etniske - især muslimske - minoriteter.

En anden forudsætning jf. Kymlicka er, at mindretal ikke opfattes som en trussel mod den liberal-demokratiske politiske kultur (Kymlicka, 2010, s.107). Siim (2003) supplerer denne opfattelse med følgende citat: "*Ønsker man at inkludere indvandrere i det danske demokrati, er det derfor vigtigt i højere grad at opfatte demokrati som en metode, ikke som en iboende kulturelt defineret værdi*" (Christoffersen, 2002, s. 43 i Siim, 2003, s.16)

Kymlicka fremfører endvidere, at minoriteters kamp for særrettigheder netop kan være udtryk for et ønske om at deltage i fællesskabet og ikke om at være ekskluderet (Kymlicka og Norman 1994).

I analysen vil jeg vende tilbage til, hvorledes majoritets-minoritetsforhold opfattes i Bydelsmødreprojektet, og hvilke indvirkninger dette får på forståelsen af medborgerskab.

3.1.7 Det lærende medborgerskab

Det aktive medborgerskab er blevet et fokusområde for læring i en europæisk sammenhæng, hvilket bl.a. kommer til udtryk i EU-kommissionens strategier for livslang læring (jf. Korsgaard, 2004, s. 6) samt i Europarådets projekt Education for Democratic Citizenship, som er grundlagt i 1997 med henblik på at stimulere undervisning i medborgerskab i skolen såvel som i civilsamfundet generelt (Andersson et. al. 2007, s. 215). Europarådets projekt definerer det lærende samfund som en positiv utopi, hvor livslang læring har en dobbelt funktion: det sikrer samfundets udvikling og bliver et middel til den enkeltes selvrealisering (ibid. s. 217).

Korsgaard argumenterer for, at undervisning i medborgerskab indenfor paradigmet om livslang læring i praksis har to aspekter: Dels skal den sikre individets fleksibilitet og kompetenceudvikling i forhold til et foranderligt og globaliseret arbejdsmarked, og dels skal den fremme en bredere samfundsmæssig deltagelse med fokus på politisk dannelse og deltagelse i demokratiske processer (ibid s. 218-219).

'Citizenship Education' har en stærk tradition i Storbritannien, både i forhold til børn og unge og i voksenundervisning og community work. Også her er det i sammenhæng med ideen om livslang læring. Det er tillige en bærende ide, at kombinationen af lokalt forankret 'capacity building' og læring om medborgerskab kan bidrage til social inklusion og en revitalisering af lokale, demokratiske processer (Mayo, 2000, s. 2). Marjorie Mayo har forsket i 'citizenship education' for voksne i Storbritannien og analyseret hvilke typer af læring og empowerment der finder sted. Dette inddrages senere i analysen.

3.2 Andre undersøgelser af Bydelsmødre-projektet

Der er gennemført to samlede evalueringer af Bydelsmødre-projektet. Jeg vil her kort gennemgå de to evalueringer for at belyse, i hvilket omfang de bidrager med viden til hvorledes medborgerskab forstås og praktiseres i Bydelsmødre-projektet. (En mere uddybende gennemgang af de to evalueringer vedlægges som Bilag 1.)

"Projekt Bydelsmødre, en samlet evaluering" er fra 2010. Den er gennemført af Center for Boligsocial Udvikling på opdrag af Integrationsministeriet.

”Brobygning og forebyggelse på frivillig basis - Evaluering af Bydelsmødre indsatsen” er fra 2012. Den er udført af MHT Consult. Iflg. hjemmeside for Fonden for Socialt Ansvar, anvendes MHT Consult fast til at evaluere Fondens projekter¹⁰.

Det indgår i begge evalueringers erklærede hensigt at belyse, på hvilken måde Bydelsmødre-projektet opfylder det overordnede formål med at fremme aktivt medborgerskab blandt kvinder med etnisk minoritetsbaggrund.

Det viser sig imidlertid, at ingen af de to evalueringer lever op til denne hensigt.

I evalueringen fra 2010 fortøner medborgerskabs-perspektivet sig til fordel for en evaluering af Bydelsmødrenes indsats i mere metodemæssig forstand: Hvordan det er organiseret, hvordan Bydelsmødrene udfører det opsøgende arbejde i forhold til de kvinder de skal hjælpe, samt hvad indholdet er heraf, og hvorledes det kan opkvalificeres.

Evalueringen er foretaget på et tidspunkt, hvor Bydelsmødre-projektet havde en anden udformning og organisation end i dag.

Evalueringen fra 2012 har fundet sted indenfor rammerne af den nuværende organisation. Den er gennemført på et både kvantitativt som kvalitativt grundlag. Den kvalitative del af evalueringen fremstår som svært gennemskuelig. De generelle tendenser der udledes fremstår som baseret på enkelte udtalelser og synes at læne sig ukritisk op ad de formål, hensigter og strategier som i forvejen er formuleret i Bydelsmødre-projektet. Der fremkommer konklusioner om empowerment af Bydelsmødre som et led i en styrkelse af deres aktive medborgerskab, men disse står svagt uden klar begrebsmæssig substans og med et tilsyneladende spinkelt empirisk belæg.

Den kvantitative del af evalueringen redegør bl.a. for stamdata om Bydelsmødre, herunder etnicitet, alder, tilknytning til arbejdsmarkedet mm.

På baggrund af ovenstående inddrager jeg ikke disse to evalueringer i min videre undersøgelse og analyse i forhold til belysning af medborgerskab i Bydelsmødre-projektet.

---

¹⁰ Se www.fondenforsocialtansvar.dk/fonden/beretning

3.3 Egen forforståelse

I dette afsnit vil jeg anskueliggøre, hvilke holdninger og hvilken forforståelse af medborgerskab i forhold til socialt arbejde og i forhold til etniske minoriteter, som jeg bringer med mig ind i dette speciale. Undervejs i specialet følger jeg op på dette ved at reflektere over, hvorledes mine egne holdninger påvirker de data jeg får adgang til i undersøgelsen, og de resultater jeg kommer frem til i analysen.

Det er min opfattelse, at socialt arbejde er et felt, som ikke kan og ikke bør være politisk neutralt. Årsagsforklaringer til sociale problemer kan ligge på et individuelt, på et gruppe og på et samfundsmæssigt, strukturelt plan. Der kan være tale om konkurrerende forklaringer, som knytter an til forskellige menneskesyn og forskellig politisk observans. Disse konkurrerende forklaringer vil også pege på forskellige løsningsmodeller.

Min holdning er, at socialt arbejde bør være funderet i en solidarisk tænkning, hvor mennesker og miljøer præget af sociale problemer har ret til at få tilført ressourcer fra samfundet som helhed, på betingelser de selv i høj grad er med til at formulere. Dette betyder, at det individuelle møde mellem socialarbejder og den der har hjælp behov skal baseres på dialog, gennemsigtighed i sagsbehandling og anden ypperlig forvaltningsskik. Det betyder endvidere, at advocacy efter min mening bør have en fremtrædende plads i socialt arbejde. At socialarbejderen - praktikerens såvel som forskeren - altså har en forpligtelse til at medvirke til at ressourcensvage borgernes erfaringer og synspunkter formuleres i forhold til de hjælpesystemer, socialarbejderen er en del af, og i forhold til en bredere offentlighed, således at også disse synspunkter bliver en del af den politiske debat i samfundet. Således mener jeg at socialt arbejde, i praksis såvel som i forskning, bør have et emancipatorisk sigte.

Det er følgelig min opfattelse, at det sociale og det politiske medborgerskab bør være integrerede, og at det særligt blandt ressourcensvage borgere er en forpligtelse for socialt arbejde at bidrage med ressourcer i forhold til begge dimensioner.

Den rettighedsbaserede tilgang betyder også, at ethvert menneske er et ukrænkeligt individ. For socialarbejderen betyder det, at ingen generelle forklaringer på forhånd kan anses som gyldige på et individuelt plan.

Socialt arbejde bør have en særlig opmærksomhed overfor borgere og grupper af borgere, som risikerer at blive diskrimineret eller mødt med fordomme af det øvrige samfund.

Jeg er skeptisk overfor den førte udlændinge- og integrationspolitik og er enig i den kritik, der er rejst af Integrationserklæringen for at kommunikere unødigt mistænkeliggørelse til nyankomne flygtninge og indvandrere.

Jeg mener, at gode interkulturelle kompetencer er afgørende for at udføre ikke-diskriminerende socialt arbejde.

I forhold til spørgsmålet om multikulturalisme, bekender jeg mig til en form for pragmatisk universalisme kombineret med en åbenhed for, at særrettigheder til minoriteter kan være hensigtsmæssige på visse områder, f.eks. i forhold til sprog.

Som nævnt i indledningen har jeg selv erfaring som koordinator for en Bydelsmødre-gruppe. Mit samarbejde med de pågældende Bydelsmødre stod på i cirka et halvt år og har givet mig et engagement i projektet og en sympati for Bydelsmødrene. Det var mit indtryk fra starten, at projektet har et stort potentiale for at udvikle medborgerskab blandt indvandrerkvinder.

Jeg vedkender mig en normativ tilgang til dette speciale, som bygger på at jeg er interesseret i hvordan vi kan skabe inkluderende demokratiske fællesskaber i Danmark, bl.a. ved at inddrage indvandreres opfattelser af og erfaringer med medborgerskab.

Kapitel 4 Uddybning af problemformulering

Problemformuleringen er som nævnt:

Hvilke opfattelser af medborgerskab praktiseres i Bydelsmødre-projektet, primært set fra Bydelsmødrenes eget perspektiv

Jeg vil undersøge, hvad der menes med ”aktivt medborgerskab” i forhold til de problemstillinger, som Bydelsmødre-projektet arbejder med, og i forhold til de organisatoriske rammer som arbejdet finder sted indenfor.

4.1. Fire underspørgsmål

På baggrund af min indledende afsøgning af feltet og i vekselvirkning med litteraturstudiet, er jeg kommet frem til følgende fire undersøgelsesspørgsmål, der fungerer som en operationalisering af problemformuleringen:

Hvilke strategier udfoldes i Bydelsmødre-projektet for at modvirke marginalisering og fremme et aktivt medborgerskab?

De to positioner, den marginaliserede og den aktive medborger optræder som modpoler i Bydelsmødre-projektet. Jeg vil undersøge, hvorledes marginalisering forstås, og hvilke strategier der sættes ind med for at fremme det aktive medborgerskab.

Udfoldes der i Bydelsmødre-projektet et særligt medborgerskab for kvinder?

Jeg vil belyse, hvad det betyder for medborgerskabets udfoldelse, at Bydelsmødre-projektet foregår blandt kvinder, og at der er lagt op til indsatser, der knyttes til det nære hverdagsliv, i det lokalt afgrænsede.

Hvordan forholder man sig i Bydelsmødre-projektet til multikulturelle aspekter af medborgerskab?

Jeg vil belyse, hvorledes Bydelsmødrene ser på forholdet mellem majoritetskultur og minoritetskultur, og på hvilken måde dét at tilhøre etniske minoriteter har indflydelse på forståelse og praktiseren af medborgerskab blandt Bydelsmødre.

Hvorledes praktiseres demokrati og medbestemmelse i Bydelsmødre-projektet?

Medborgerskab hænger sammen med demokrati og medbestemmelse. Jeg vil se på, hvorledes dette er organiseret indadtil i Bydelsmødrenes Landsorganisation, og hvorledes det opfattes og praktiseres blandt Bydelsmødrene selv. Herunder hvorledes frivillighed og foreningsdannelse opfattes og praktiseres i Bydelsmødre-projektet.

De fire underspørgsmål har en strukturerende funktion undervejs i specialet:

1. I første omgang operationaliserer de problemformuleringen og medvirker til en udvælgelse af relevante begreber fra litteraturen.
2. Efterfølgende danner de rammen om formulering af interviewguide og observationsguide.
3. Siden hen inddrages de i Analyse Del 1 som en hjælp til at prioritere i kategorisering af data.
4. Dernæst strukturer de Analyse Del 2, hvor beskrivelsen løftes et abstraktionsniveau op.
5. Afslutningsvis besvares de i konklusionen.

Underspørgsmålene har således fungeret som rettesnor for de valg, jeg har foretaget i forhold til litteratursøgning, empiri og analyse.

4.2. Afklaring og afgrænsning af undersøgelsesfelt

Det er min hensigt at tage udgangspunkt i Bydelsmødrenes eget perspektiv. Det er deres opfattelser af medborgerskab, og deres måde at praktisere medborgerskab på, som interesserer mig.

Bydelsmødrene er Bydelsmødre i kraft af deres tilhørsforhold til Landsorganisationen.

Landsorganisationen er blevet til på initiativ af Landssekretariatet, som er den udfarende kraft i forhold til at formulere strategier og indsatsområder for Bydelsmødrene. Landssekretariatet står endvidere for uddannelse og overordnet konceptualisering og organisering af projektet.

Bydelsmødrene skal hjælpe andre kvinder og defineres dermed også i forhold til disse kvinder.

Bydelsmødrenes eget perspektiv kan ikke beskrives isoleret fra hverken Landsorganisationen eller fra de kvinder, Bydelsmødrene skal hjælpe.

Der er ikke nogen skarp skillelinie imellem Bydelsmødrene selv og de kvinder, Bydelsmødrene hjælper. Bydelsmødrene giver selv udtryk for, at de på mange måder ligner de kvinder de hjælper, at de har været ligesom disse kvinder. Dette betyder, at når jeg i dette speciale arbejder mig frem til en beskrivelse af medborgerskab i Bydelsmødre-projektet skelner jeg ikke imellem medborgerskab for Bydelsmødrene selv og medborgerskab for de kvinder, Bydelsmødrene skal hjælpe.

Landsorganisationen og Landssekretariatets perspektiv anvendes i dette speciale som en spejling og kontekstualisering af Bydelsmødrenes perspektiv. Specialet beskæftiger sig ikke yderligere med den organisatoriske overbygning på projektet. Således afgrænser det sig fra at inddrage Center for Socialt Ansvar, Fonden for Socialt Ansvar eller Socialministeriet i den videre undersøgelse og analyse.

Ligeledes afgrænser dette speciale sig fra det boligsociale perspektiv. Dette kunne være relevant, da det - ligesom Landssekretariatet - er i direkte berøring med Bydelsmødrenes praksis og sætter rammen for de lokale koordinators arbejde. De lokale koordinators optræder i projektet via Bydelsmødrenes omtale og mine observationer, men kommer ikke selv til orde.

Bydelsmødrenes virke undersøges for at komme frem til, hvilken opfattelse og praksis af et aktivt medborgerskab, der udfoldes i projektet. Til gengæld beskæftiger jeg mig ikke på anden vis med det faglige indhold af Bydelsmødrenes arbejde, i socialfaglig, pædagogisk eller anden faglig forstand. Jeg interesserer mig ikke for hvilken faglig viden i forhold til børn, sundhed og andre emner der

trækkes på. Jeg beskæftiger mig heller ikke med faglige metoder i forhold til samtale, relationsopbygning etc.

Når jeg belyser forholdet mellem de frivillige Bydelsmødre og de professionelle i f.eks. Landssekretariatet, er det således ikke de professionelles faglighed i forhold til Bydelsmødrene, jeg vil undersøge. Mit fokus er på, hvorledes samspillet mellem de frivillige Bydelsmødre og de professionelle i projektet kan sige noget, om hvorledes medborgerskab opfattes og praktiseres i projektet. Derfor vil jeg belyse forhold omkring organisering, styring og foreningsdannelse.

Dette speciale refererer til en opfattelse af medborgerskab som et medborgerskab, der primært praktiseres indenfor rammerne af nationalstaten - her specifikt den danske nationalstat, som er en demokratisk retsstat med et veludbygget velfærdssystem.

Kapitel 5 Et kvalitativt undersøgelsesdesign

Problemformuleringen i dette speciale lægger op til en kvalitativ undersøgelse, idet det er forståelse og praksis af medborgerskab set fra Bydelsmødrenes perspektiv, jeg er interesseret i. Jeg vil altså foretage en undersøgelse af hvordan medborgerskab udfoldes baseret på aktørernes erfaringer og holdninger (jf. Brinkmann & Tanggaard, 2010), således som de kan komme til udtryk gennem metoder der knytter sig til kvalitativ research, her interviews og deltagerobservation. Min undersøgelse og analyse baseres på en fænomenologisk tilgang.

Dette kapitel redegør for, på hvilket grundlag jeg vil få adgang til data, der kan belyse min problemformulering. Først skitserer jeg kort, hvilke grundbegreber fra fænomenologien, som jeg trækker på. Dette munder ud i overvejelser om hvilke ontologiske og epistemologiske forestillinger, som specialet trækker på. Dernæst redegør jeg for hvilke metoder, jeg vil anvende i min dataindsamling, og hvilke metodiske overvejelser jeg gør mig i den forbindelse. Dette efterfølges af overvejelser om etik og relation til feltet. Kapitlet afsluttes med en definition af, hvilken type viden dette speciale har til hensigt at føre frem til.

5.1 Fænomenologiske begreber

Indenfor en fænomenologisk tankegang er mennesket umiddelbart tilstede i en væren-i-verden, i en før-refleksiv forbundethed eller oplevelse (Thøgersen, 2010, s. 21). Denne umiddelbart tilgængelige og sansede verden betegnes Livsverdenen og er et centralt begreb indenfor fænomenologien. Det sociale er hos fænomenologen Merleau-Ponty et grundvilkår ved at være menneske. Vi er kropsligt forankret i verden og denne kropslighed indlemmer os i bogstaveligste forstand i et fællesskab med andre mennesker, vi fødes af en anden krop. Verden er ”*ikke kun min verden, men også en verden hvor den anden er til stede*” (Thøgersen, 2010, s.148). Det sociale betegnes som et intersubjektivt felt: Jeg erkender mig selv som subjekt, via en dobbeltsansning af mig selv som en krop der både sanser og sanses (ibid. s.92). Denne erkendelse overføres på andre, således at jeg også erkender den anden som subjekt. Selvom jeg ikke kan opleve, hvad den anden oplever, kan jeg opleve, at den anden oplever (ibid. s. 157). Dertil kommer, at den anden først for alvor træder ud af anonymiteten og i eksistens som en anden, når den anden opfører sig anderledes end mig. Der opstår her to mulige relationer: En berigelse af fællesskabet, hvor jeg åbner mig for den andens handlemuligheder, eller en konflikt hvor jeg afviser den andens handlemuligheder (ibid. s. 156). Konflikt er mulig men ikke uundgåelig, forankringen i fællesskabet kommer først (ibid. s. 70).

Som en uddybning af 'det intersubjektive' inddrager jeg symbolsk interaktionisme (jf. Levin & Trost, 2005). Her forstås den sociale virkelighed som et system af meningsfulde symboler. Mening fremkommer af interaktion indenfor et socialt fællesskab. Fokus er på nuet og på den aktivitet der foregår i den givne situation. Mening er en dynamisk størrelse, som er til forhandling afhængig af konteksten og interaktionen. Dette medfører også, at der ikke er fokus på egenskabsforklaringer men på forklaringer, der går ud fra aktiviteten i den pågældende situation.

Identitet handler i denne forståelse om at skabe mening i en dynamisk proces, der både refererer til opretholdelse og udvikling af et selv; samt til den sociale dimension af identitet, hvor sociale fællesskaber bliver til igennem en fælles meningsdannelse, der bekræfter den enkeltes identitet som en del af fællesskabet (Burke & Stets, 2009).

Epoché er et begreb der optræder i fænomenologien, som en forudsætning for at få adgang til viden om Livsverdenen. Det handler om at forsøge at suspendere sin umiddelbare oplevelse, den indforståethed vi har med verden og at bringe sig i en position, hvor man kan undre sig (Thøgersen, 2013, s.130-133). Eftersom vi er indlejret i en før-refleksiv væren-i-verden, er epoché en

kontinuerlig proces for forskeren (Schiermer, 2013, s.52-53). Epoché indebærer altså en reflekteret betragtning og undersøgelse af Livsverdenen. Dette indbefatter også at indfange stemninger. Stemninger anses for at være grundlæggende i vores forbundethed med Livsverdenen (Bech, 2013, s. 108-114).

Når fænomener i Livsverdenen beskrives på ny efter at være undersøgt ved hjælp af epoché, taler man om fænomenologisk reduktion, hvor fænomenerne kommer tilbage til sig selv i kraft af en reflekteret oplevelse, kategorisering og beskrivelse af dem (Thøgersen, 2013, s.134-138).

5.2 Ontologi og epistemologi

Vi får således adgang til verden gennem vores oplevelse af den. En oplevelse som både er før-refleksiv via vores umiddelbare kropslige forankring, og refleksiv via vores bearbejdning af sanseindtryk. Vi får på lignende måde adgang til den sociale verden (den andens verden og den fælles verden) gennem det intersubjektive: en dynamisk proces baseret på meningsdannelse og interaktion. Hermed er der et sammenfald af ontologi og epistemologi. Verden og vor erkendelse af den er ikke adskilt. Dette betyder imidlertid ikke, at verden ikke eksisterer medmindre vi sanser og erkender den. Det betyder, at vi ikke kan vide noget om, hvad det er for en verden, der findes udenfor vores sansning og erkendelse.

5.3 Interview

Den fænomenologiske tilgang operationaliseres i dataindsamling ved hjælp af etnografisk metode, der handler om at undersøge feltet på dets egne præmisser. Forskeren gør sig i udgangspunktet totalt uvidende, informanterne er eksperterne (jf. Spradley, 1979, s. 4-5).

Udgangspunktet er induktivt - således også i dette speciale. Dog er den induktive tilgang her suppleret med deduktive elementer. Gennemgående har jeg bevaret en eksplorativ tilgang, idet jeg undervejs har været åben for at nye, uventede aspekter kunne vise sig.

I interviewsituationen har jeg været opmærksom på at 'tune ind' på situationen og samtalepartnere via en kropsligt baseret, dynamisk tilgang til kommunikation. Dette viser tilbage til en fænomenologisk forståelse af væren og intersubjektivitet. Konkret anvendes metoder fra

samtaleteknik, hvor jeg lytter mig ind på samtalepartnerens dynamik og går med og imod alt efter hensigten. Kropsligt kan jeg via teknikker til grounding og tilstedeværelse åbne op for samvær i dialogen, hvor jeg kan lytte og spørge uden at være anmassende.

Endvidere har jeg funderet min tilgang til interviews på en forståelse af, at mening skabes i interaktionen som et produkt af den konkrete her-og-nu situation, og af den forforståelse og erfaring som deltagerne kommer med (jf. Gubrium & Holstein 1995).

I forlængelse heraf redegør jeg i kapitel 6 for mine konkrete overvejelser, om hvorledes jeg skulle introducere interviewet, og på hvilken måde jeg kunne stimulere informanterne til en fælles udforskning og undersøgelse undervejs.

5.4 Deltagerobservation

I dette speciale har deltagerobservationerne haft to forskellige funktioner:

Den første deltagerobservation foretog jeg på Bydelsmødrenes Landsmøde. Her deltog jeg som frivillig. Dette var altså en tilgængelig rolle, som gav mig adgang til Landsmødet (jf. Hammersley & Atkinson, 2007, s. 4). Min tilgang var induktiv: jeg var åben for indtryk, stemninger, oplysninger, interaktioner. Undervejs og bagefter bestræbte jeg mig på at fastholde epoché ved at notere mig, hvad jeg forventede at få at se, hvad der overraskede mig, hvad der påvirkede mig på forskellige måder.

De øvrige deltagerobservationer har fundet sted blandt lokale Bydelsmødre-grupper og har fungeret som en kontekstualisering af de interviews, jeg har gennemført med Bydelsmødre. Herved har jeg bevaret et perspektiv på Bydelsmødrene som informanter, med hvem jeg indgår i et interaktivt forhold (jf. Spradley, 1979). I disse sammenhænge var min rolle den interesserede studerende, som ikke havde konkrete opgaver, men deltog for at få mere at vide om Bydelsmødrenes arbejde. Det syntes at være en rolle som Bydelsmødrene var kendt med.

Her har min tilgang været eksplorativ med induktive såvel som deduktive elementer. Også i disse sammenhænge har jeg bestræbt mig på at opretholde epoché.

5.5 Etik og relation til feltet

Svend Brinkmann (2010) anfører, at der altid er grund til at overveje sine intentioner, når man via et forskningsprojekt vil tale på andres vegne ”og eventuelt søger at ”frigøre” dem” (Brinkmann, 2010, s. 441). Man bør overveje, hvorvidt man derved udfordrer informanternes selvforståelse på en måde, der kan være ubehagelig for dem. Hvis man derved f.eks. fremstiller nogen som undertrykte eller socialt udsatte, som ikke ønsker at blive betragtet som sådan. Jeg synes dette er en væsentlig overvejelse jf. min egen forforståelse (som beskrevet i afsnit 3.3) om, at forskning indenfor socialt arbejde bør have et emancipatorisk sigte, og at advocacy virksomhed bør stå centralt i socialt arbejde. Undervejs i dataindsamling og analyse har jeg bestræbt mig på at fremstille og respektere informanternes intentioner, vurderinger og praksis så nøgternt og loyalt som muligt.

Jeg har bestræbt mig på at gøre interviewsituationerne, såvel som min deltagelse som observatør i diverse sammenhænge, til en positiv oplevelse for deltagerne, ved at vise interesse og engagement i Bydelsmødre-projektet og i de enkelte informanter. Jeg har ladet tid og sted for interviewsituationen være op til informanterne.

Alle interviewpersoner er oplyst om specialets brug: at det er afslutningen på min Kandidatuddannelse, at det anvendes til eksamen og efterfølgende er tilgængeligt via universitetets projektbibliotek, men ikke publiceres. Vi har indgået aftale om, at jeg kontakter dem igen med henblik på fornyet tilsagn, såfremt jeg ønsker at arbejde videre med materialet for at anvende det i anden, publiceret form. Alle interviewede Bydelsmødre har mundtligt givet tilsagn til, at deres udtalelser citeres i anonymiseret form. Leder af Landssekretariatet har indvilliget i, at hun ikke kan være anonym. Disse tilsagn findes i starten af alle interviewoptagelser.

5.6 En thick description

Det er min hensigt at producere en ’thick description’. Det vil sige en fortættet beskrivelse, som kvalificeres ved at afdække, på hvilken måde forskellige fænomener spiller sammen og skaber betydning, der lægger op til forskellige former for forståelse og handling (jf. Spradley, 1979, s. 95-99). I det omfang beskrivelsen herved får en forklarende kraft, er det ikke som en fremstilling af kausale forhold, men en afdækning af, hvorledes betydning og mening skabes. Sagt med fænomenologiske termer genereres beskrivelsen på baggrund af den refleksion, som epoché og

fænomenologisk reduktion skaber. Beskrivelsen fører os tilbage til fænomenerne selv (jf. Thøgersen 2010, s. 24), ikke således at det skjulte afdækkes, men således at fænomenerne kan træde frem i al deres mangfoldighed.

Den vidensproduktion der finder sted i dette speciale, foregår i et intersubjektivt og kontekstafhængigt felt, der relaterer til en Livsverden, som i princippet er uendelig. Data vil givetvis rumme modsigelser og variationer. Jeg kan ikke fremkomme med en udtømmende beskrivelse af, hvorledes medborgerskab udfolder sig i Bydelsmødre-projektet. Det er min ambition at udarbejde en pålidelig beskrivelse, der reflekterer aspekter af medborgerskab, således som det er kommet til syne i de sammenhænge og hos de informanter, jeg har haft adgang til. Pålidelighed og kvalitet søges sikret ved, at jeg gør empirien tilgængelig og lægger metodemæssige valg og tilgange frem, så de bliver gennemskuelige (jf. Olsen, 2003). Denne beskrivelse reflekterer muligvis nogle generelle aspekter af medborgerskab i Bydelsmødre-projektet. Det er mit håb, at specialets fund kan vække interesse og være til inspiration for videre undersøgelser og diskussioner af, hvorledes promovring af et aktivt medborgerskab kan medvirke til integration af etniske minoriteter i Bydelsmødre-projektet, såvel som i andre beslægtede sammenhænge (jf. Hammersley & Atkinson, 2007, s. 234).

Kapitel 6 Empiri

Dette kapitel redegør for, hvordan jeg konkret er gået til feltet, herunder hvorledes jeg har etableret kontakt til informanter og forberedt mig på deltagerobservationer og interviews. Der gives herefter en samlet oversigt over den empiri jeg har genereret, samt hvordan data er registreret.

6.1 Adgang til feltet

6.1.1 Kontakt til feltet

Som nævnt kender jeg til Bydelsmødre-projektet fra mit tidligere arbejde i boligsocial sammenhæng. Hermed havde jeg også tidligere haft kontakt til leder af Landssekretariatet (MHJ). Hun var derfor den første, jeg tog kontakt til med henblik på generering af empiri. Via denne kontakt fik jeg en aftale om at deltage som frivillig på Landsmødet, samt aftale om et interview med MHJ.

Herefter tog jeg kontakt til forskellige Bydelsmødre-grupper i Storkøbenhavn pr. e-mail. Der var flere kriterier herfor: dels er Storkøbenhavn logistisk tilgængelig for mig, dels er der flere grupper i området som er godt i gang (jf. information fra MHJ), og dels ville jeg undgå at bruge Bydelsmødre jeg kendte i forvejen som informanter, for at undgå en sammenblanding af mulige roller som forsker, tidligere kollega, bekendt (jf. Spradley, 1979).

Herefter fik jeg kontakt til to Bydelsmødre-grupper. Jeg blev inviteret til at deltage i gruppemøder og præsentere mit projekt for Bydelsmødrene.

Adgang til feltet var således ukompliceret. Det var ikke mit indtryk, at hverken leder af Landssekretariatet eller dem der formidlede kontakt til Bydelsmødre-grupperne begrænsede eller øvede indflydelse på min adgang til feltet (jf. Hammerslev & Atkinson, 2007, s. 49-53 om 'gatekeepers').

6.1.2 Præsentation af projektet til informanterne

Jeg gjorde mig såvel metodemæssige som etiske overvejelser over, hvorledes jeg skulle præsentere mig selv og specialet for informanterne. Af etiske grunde ville jeg gerne lægge mine intentioner så klart frem som muligt (jf Brinkmann 2010, s.442). Samtidig ønskede jeg at holde interview-situationen åben for at understøtte en induktiv tilgang. I forhold til Bydelsmødrene lagde jeg derfor vægt på at introducere mig selv, min baggrund og min interesse for Bydelsmødre-projektet i så brede vendinger som muligt. Jeg fortalte lidt om mig selv, hvad jeg har lavet før og hvad der interesserer mig, og håbede derved at lægge op til en udveksling, som kunne have et personligt præg og gå i dybden.

I forhold til leder af Landssekretariatet fortalte jeg indledningsvis, at jeg har fokus på medborger-skab og går åbent og deskriptivt til værks.

Tre Bydelsmødre fra den ene gruppe og fire fra den anden ville gerne interviewes. Vi lavede aftaler pr. email og sms indenfor de følgende par uger. Jeg blev desuden inviteret til at deltage i Kvindecafeer hos begge grupper, og inviteret til yderligere et gruppemøde hos den ene gruppe.

6.1.3 Interviewguide til Bydelsmødre

Interviewguiden afspejler en kombination af en induktiv og en deduktiv tilgang. En del af interviewet var semi-struktureret og åbent for, hvilke aspekter af egen baggrund, erfaringer og virke

som Bydelsmor, de interviewede selv lagde vægt på at tale om. En del af interviewet var tilrettelagt i forhold til mine fire underspørgsmål. (Interviewguiden er vedlagt som Bilag 2).

6.1.4 Interviewguide til leder af Landssekretariatet

Inden interviewet med leder af Landssekretariatet rekvirerede jeg en del dokumenter, som belyste Bydelsmødre-projektets organisatoriske forhold: vedtægter, referater fra Styregruppemøder, statusopgørelser til Socialministeriet mm. Jeg udarbejdede på baggrund heraf en semistruktureret interviewguide, der især fokuserede på forhold omkring finansiering, organisering og målsætninger. (Interviewguiden er vedlagt som Bilag 3).

6.1.5 Guide til deltagerobservationer

Min guide til deltagerobservationer skulle understøtte en induktiv tilgang. Dette gjaldt både i forhold til Landsmødet, og i forbindelse med de aktiviteter hos Bydelsmødre-grupperne som jeg deltog i. Jeg havde fokus på handlinger og interaktioner, både verbale og nonverbale. Jeg noterede også den indholdsmæssige del: hvad blev der talt om, hvilke begreber var fremherskende. Desuden havde jeg fokus på rumlige og stemningsmæssige aspekter: hvordan lokalerne var indrettet, hvordan stemningen var, og hvordan den eventuelt skiftede, samt hvilke elementer der muligvis betingede den. (Observationsguiden er vedlagt som Bilag 4).

6.2 Præsentation af data

6.2.1 Interviews

Jeg har gennemført syv individuelle interviews med Bydelsmødre fra to forskellige Bydelsmødre-grupper i Storkøbenhavn af varighed fra 50 - 90 min. Vi mødtes hjemme hos dem, eller på offentlige steder (uddannelsesinstitution, fælleshus, bibliotek).

Fire af de interviewede Bydelsmødre er født og opvokset udenfor Danmark: to kommer oprindeligt fra arabisk talende lande, en fra Asien, en fra Østeuropa. De tre af dem er oprindeligt kommet til Danmark som familiesammenførte via ægteskab, den fjerde er oprindeligt kommet som studerende og har siden fået opholdstilladelse pga. ægteskab.

Alle fire har været i Danmark i mere end 12 år. Tre er født og opvokset i Danmark. En har dansk baggrund, en har tyrkisk og en har libanesisk/palæstinensisk baggrund.

Fem af de syv har dansk statsborgerskab, en er i færd med at ansøge dansk statsborgerskab, en har udenlandsk statsborgerskab

Alle syv har haft eller har tilknytning til arbejdsmarkedet. Alle har gennemført uddannelse i Danmark. Alle undtagen én har børn. Kvinderne er aldersmæssigt fra midt i 20'erne til sidst i 40'erne.

Jeg har i min analyse ikke grupperet udsagn efter etnicitet, statsborgerskab, oprindeligt opholdsgrundlag, uddannelsesniveau, tilknytning til arbejdsmarkedet, alder eller erfaringer med forældreskab. Det har overordnet været min hensigt at se på Bydelsmødrene som et hele: en samlet om end heterogen gruppe, og netop at lade forskelle og modsigelser være et udtryk for variation snarere end at lede efter mønstre der kunne koble variationerne med forskel i alder, etnicitet etc.

Endvidere har jeg gennemført et interview med leder af Landssekretariatet af ca. en times varighed. Dette fandt sted i et mødelokale på Landssekretariatet, som har til huse sammen med Center for Socialt Ansvar i København.

Alle interviews er gennemført på dansk. Interviews findes på mp3-lydfiler. De er ikke fuldt transskriberede, men udskrevet i noteform i en vekselvirkning mellem referat og citater. Undervejs med tidsangivelser ca. hvert 30. sekund. (Eksempel på sådanne noter til lydfil er vedlagt i Bilag 5).

Citater er udskrevet med de fejl, der er i nogle af Bydelsmødrenes danske sprog. Dér hvor den direkte transskribering fik den sproglige fremstilling til at fremstå mere ubehjælpesom end den var i samtalsituationen, hvor tonefald og kropssprog kompenserede for grammatiske og syntaktiske fejl, har jeg forsigtigt rettet sproget til (jf Brinkmann 2010, s.442).

Anonymisering er gennemført ved, at Bydelsmødrene omtales som Bydelsmor 1, Bydelsmor 2 etc. Dette forkortes således: Bm1, Bm2 etc. Citater angives ved hjælp af denne navngivning samt tidskode for, hvornår citatet afsluttes, f.eks. Bm1-12:27. Nogle steder hvor jeg omtaler en bydelsmor etnicitet eller oprindelige hjemland, er dette erstattet med (...). Andre steder refererer jeg til arabisk eller tyrkisk kultur, eftersom disse etniciteter er meget udbredte blandt Bydelsmødre.

Citater af Leder af Landssekretariatet angives ved hendes initialer MHJ ligeledes efterfulgt af tidskode.

6.2.2 Deltagerobservationer

Jeg har gennemført deltagerobservationer ved Landsmødet i oktober, varighed 8 timer.

Feltnoter er taget delvis undervejs og delvis bagefter.

Desuden har jeg gennemført deltagerobservation ved tre gruppemøder hos de to forskellige Bydelsmødre-grupper i Storkøbenhavn af hver 1½ - 2 timers varighed; samt ved to afholdte Kvindecafeer, organiseret af Bydelsmødre. Her deltog 5-6 Bydelsmødre samt henholdsvis 3 og ca. 15 andre kvinder. Desuden begge steder koordinator, oplægsholdere og andre frivillige. Begge steder blev feltnoter nedskrevet umiddelbart bagefter, efter hukommelsen. Jeg mente, at det gav det bedste resultat, at jeg ikke noterede undervejs, men kunne være fuldt opmærksom, tilstede og ikke åbenlyst have en iagttagende rolle.

Kapitel 7 Metodekritik af dataindsamling

I dette kapitel reflekterer jeg over datas troværdighed og de anvendte metoder til dataindsamling, herunder min egen rolle i forbindelse hermed.

7.1 Datas troværdighed

Interviewpersonerne anses som relevante og pålidelige informanter.

De interviewede Bydelsmødre er på mange områder repræsentative i forhold til Bydelsmødre i Danmark generelt. Særlig hvad angår moderskab, uddannelsesniveau og tilknytning til arbejdsmarked samt alder og opholdstid i Danmark. I forhold til etnicitet er mit udvalg lidt afvigende, primært fordi der ikke er nogen somalisk Bydelsmødre og til gengæld både en dansk, en asiatisk og en østeuropæisk Bydelsmødre (jf. Brobygning og forebyggelse på frivillig basis - Evaluering af Bydelsmødre indsatsen, 2012).

Alle interviews blev gennemført i en rolig, åben og koncentreret atmosfære. Jeg oplevede at have god kontakt med informanterne. Der var ikke problemer af sproglig art i forbindelse med gennemførelse af interviews.

Deltagerobservationerne har givet adgang til empiri, der efter min vurdering har fungeret godt som kontekstualisering for interviews, samt som en måde at få adgang til feltet, der gav mig mulighed for at vise interesse og skabe en vis tillid.

Jeg tillægger således mine data en høj grad af troværdighed.

7.2 Refleksion over egen rolle i forbindelse med indsamling af data

Den etnografiske tilgang indebærer at gøre sig fremmed for det velkendte, at udforske det indforståede. Hensigten er at lægge op til en fælles undersøgelse og refleksion i interviewet (jf. Spradley, 1979). Det har vist sig at være vanskeligere for mig end ventet.

Undervejs lokaliserede jeg især to barrierer: Dels forskellige forventninger til interviewsituationen. Nogle af informanterne gav udtryk for at være blevet interviewet før af journalister eller andre studerende. Det virkede som om de følgelig havde nogle forventninger til, hvilke spørgsmål jeg ville stille, og på hvilken måde de selv skulle fortælle om Bydelsmødre-projektet.

Dels mine egne hæmninger i forhold til at udforske spørgsmål omkring majoritets-minoritetsforhold og andre potentielt kulturfølsomme emner som religion eller familieforhold. Bl.a. fordi majoritets-minoritetsforholdet også var på spil i selve interviewsituationen med de fleste Bydelsmødre, eftersom jeg er etnisk dansk. Det viste sig, at mit normative udgangspunkt gav mig problemer i forhold til at gå åbent til feltet. I nogle situationer var det en barriere, at jeg ville solidarisere mig med feltet, i andre situationer var barrieren at jeg uvilkårligt reagerede med en kritisk indstilling. I disse situationer undgik jeg nogle gange at stille uddybende spørgsmål, enten for ikke at bekende kulør og kritisere eller for ikke at risikere, at informanterne skulle føle sig andetgjort.

Flere gange undervejs lykkedes det mig dog også at overvinde forhindringerne. Hertil benyttede jeg overvejende to forskellige tilgange: Med afsæt i en interaktionistisk tilgang gjorde jeg mig umage for at holde fokus på at få indsigt i informanternes intentioner og meningstilskrivelser og dermed understøtte en undersøgende tilgang. Inspireret af etnografisk metode øvede jeg mig i at introducere spørgsmål, så de netop lagde op til undersøgelse og udfoldelse frem for at virke konfronterende.

Det er ikke min opfattelse, at mine datas troværdighed som følge af disse vanskeligheder er svækket. Det er dog klart, at der kan være mange nuancer, som ikke afspejles i data pga. ovennævnte barrierer.

Kapitel 8 Introduktion til Analysen

Analysen falder i to dele:

Til grund for Analyse Del 1 ligger en overvejende åben kodning af data, der fører frem til en kategorisering af empirien. Analyse Del 1 har til formål at gøre empirien tilgængelig og nærværende for læseren. I Analyse Del 2 løftes beskrivelsen op på et andet abstraktionsniveau. Her genereres paradigmer, idet kategorierne fra Analyse Del 1 sammenstilles og tillige uddybes ved at inddrage teoretiske begreber.

De fire underspørgsmål inddrages undervejs: i Analyse Del 1 som hjælp til at generere kategorier, i Analyse Del 2 som strukturerende princip.

Data er som nævnt genereret ved en eksplorativ tilgang med både induktive og deduktive aspekter. Dette afspejler sig også i analysestrategien.

I analysen benytter jeg mig af elementer fra grounded theory (jf. Strauss & Corbin, 1998), der netop handler om at analysere systematisk så tæt på empirien som muligt i en aktiv vekselvirkning mellem induktion og deduktion. Jeg benytter mig således delvis af metoder til åben kodning, aksekodning og selektiv kodning. I grounded theory er hensigten at komme frem til en teori med forklaringskraft og at afdække kausale sammenhænge. Som jeg har redegjort for tidligere er dette imidlertid ikke min hensigt i dette speciale, som har et deskriptivt sigte. Derfor fører jeg ikke denne model helt igennem.

Jeg inddrager tillige Spradleys (1979) etnografiske analyse-model. Her foretages kategoriseringer ved hjælp af definerede semantiske relationer - herom senere. Modellen er stærkt inspireret af grounded theory og er samtidig meget konkret og instruktiv i sin tilgang.

Til analyse af objekter og dokumenter inddrager jeg en model fra institutionel etnografi, som er formuleret af D. Smith (2005).

Enhver kodning kræver en vis udvælgelse af data. En del af dette foregår efter systematiske principper, andet er baseret på intuition. Her gælder det om at holde den fænomenologiske fane højt og ikke lade sig lede på vildspor. Vi er vant til at orientere os efter vores forforståelse, efter vores etik, og efter det der umiddelbart vækker genklang i os. Når vi vil generere viden, som har en forskningsmæssig validitet, må vi dels forsøge at sætte os ud over disse vaner, dels forholde os så aktivt til dem, at de bliver nyttige redskaber for os. Dette har jeg tidligere diskuteret i kapitel 5, om undersøgelsesdesign. Jeg har erfaret, at det måske endda er vanskeligere, når jeg sidder alene med

data, og de efterhånden bliver en del af min tanke- og forestillingsverden end det var under dataindsamling, da jeg sad sammen med informanterne i kød og blod. ”Symptomer” som irritation (over synspunkter der kommer til udtryk), utålmodighed (over gentagelser), træthed osv. må imødegås med taktisk beslutsomhed. Ligeledes er det om at være på vagt, når data rører mig eller på anden vis vækker genklang i mig. Selvom det naturligvis giver energi til at fortsætte, er det også en grund til at nærlytte.

De taktiske greb jeg har benyttet mig af har været dels at gennemgå data flere gange (jf. Hammersley & Atkinson 2007, s. 162). Især har det været nyttigt at veksle imellem at lytte til interviews og at læse mine noter/delvis transskriberinger til dem. Dels at stille spørgsmål til data igen og igen: Hvad er det hun siger noget om her, hvad siger hun ikke noget om her? På den måde har jeg søgt at fastholde og udvikle epoché også i analysefasen.

Kapitel 9 Metodisk tilgang til Analyse Del 1

9.1 Første kodning

Forud for Analyse Del 1 foretog jeg en meget åben kodning, nærmest blot en sortering og nænsom kategorisering af data.

Kodningen omfattede:

- Kodning af de syv interviews med Bydelsmødre, som blev samlet i et kodningsskema (uddrag er vedlagt som Bilag 6).
- Kodning af interview med Koordinator, som ikke blev indarbejdet i kodningsskemaer men holdt for sig selv til anvendelse som en spejling af Bydelsmødrenes udsagn samt uddybning af organisatoriske forhold, f.eks. i forhold til afholdelse af Landsmødet (uddrag er vedlagt som Bilag 7).
- Kodning af deltagerobservationer fra de fem møder/kvindecafeer jeg deltog i sammen med lokale Bydelsmødre, som blev samlet i et kodningsskema (vedlagt som Bilag 8)
- Kodning af deltagerobservationer fra Landsmødet (vedlagt som Bilag 9).

Kodningen indebar at identificere og navngive elementer i interviews og feltnoter og at ordne disse i kategorier. Hvert element kan begrebsliggøres på mange måder. Navnet (koden) kan siges at aktivere elementet. Det angiver retningen for hvilken type handling som elementet indgår i og

indplacerer elementet i en mulig kontekst (Strauss & Corbin, 1998, s. 104). Jeg anvendte hovedsagelig 'in vivo' koder (ibid. s.105), altså navne som informanterne selv bruger. Dette er med til at fastholde en empirinær analyse med en induktiv tilgang. Andre koder stammer fra teoretiske begreber eller refererer til de fire underspørgsmål. Dette er en mere deduktiv tilgang, dog stadig med en eksplorativ intention.

Kodningen indebærer endvidere at identificere dimensioner og egenskaber ved elementerne. Disse er hentet direkte i data. De er identificeret på flere måder:

- Ved en direkte tilsynskomst som når en Bydelsmor f.eks. siger, at man ikke får sine rettigheder, hvis man ikke kan dansk. Dette er den hyppigste måde, jeg har identificeret egenskaber på.
- Ved en indirekte tilsynskomst via sammenligning. Hvis en Bydelsmor fortæller om forskellen på sit oprindelige hjemland og Danmark og siger at førstnævnte er korrupt, tillader jeg mig at slutte at hun derved siger at Danmark er et ikke-korrupt land. Denne måde at identificere egenskaber på er anvendt med forsigtighed.
- Ved et direkte fravær: I enkelte tilfælde har jeg noteret mig, hvis noget ikke er nævnt overhovedet, som en måde at identificere egenskaber på. Dette fremkommer gennem en sammenstilling af de forskellige interviews.

Ved denne første (tilnærmelsesvis) åbne kodning fremstod en række kategorier, som i første omgang var en løselig sortering af data. Kategorierne var meget tæt på empirien.

Kategorierne var: **Statsborgerskab - Tilhørsforhold - Religion - Børn/moderskab/det nære - Syn på systemet - Aktivitet med systemet (som Bydelsmor) - Bydelsmødre i det offentlige rum - Bydelsmødre uddannelsen - At være Bydelsmor - Sammenhold/fællesskab - Kvinder der får hjælp af Bydelsmødre - Ligestilling mellem kønnene - Kultur og kulturforskelle - Valgkampagne - Frivillighed og forening - Beslutningstagning - Aktivt medborgerskab**

Disse kategorier var ikke velafgrænsede i forhold til hinanden og befandt sig på forskellige niveauer. Denne første kategorisering var således ganske usystematisk. Den omfattede så godt som alle data ud fra en antagelse, om at alle data på en eller anden måde reflekterede et eller andet aspekt af medborgerskab i Bydelsmødre-projektet. Eller i hvert fald kunne belyse / kontekstualisere data, der mere eller mindre direkte knyttede an til medborgerskab.

9.2 Syv kategorier

Jeg havde nu behov for at systematisere data yderligere gennem en prioritering. Her inddrog jeg de fire underspørgsmål og foretog med dem som pejling en mere styret konceptualisering af kategorier (jf. Strauss & Corbin, 1998, s. 114-115). Nogle af de oprindelige kategorier faldt dermed væk, nogle blev slået sammen, og nogle blev kodet på ny. Jeg kom frem til syv kategorier:

Systemet - Isolerede kvinder - Børn/moderskab/det nære - Kultur og kulturforskelle - Statsborgerskab - Foreningsliv - Organisation

Nogle af disse kategorier er induktivt genererede. Bydelsmødrene talte uopfordret om dem og tilskrev dem stor betydning, ligesom jeg også observerede, at de var tilbagevendende emner i de sammenhænge, hvor jeg foretog deltagerobservation. Det gælder især kategorierne **Systemet** og **Statsborgerskab**.

Kategorierne **Isolerede kvinder - Børn/moderskab/det nære - Kultur og kulturforskelle - Organisation** er blandingskategorier af begreber, jeg var på udkig efter i forhold til underspørgsmålene samt begreber, der opstod af sig selv. Kategorierne er således generet på basis af et mix af induktion og deduktion.

Kategorien **Foreningsliv** er deduktivt genereret, idet jeg som udgangspunkt søgte efter data, der kunne belyse det fjerde underspørgsmål om demokrati og medbestemmelse i Bydelsmødreprojektet.

De 7 kategorier forholder sig til de fire underspørgsmål på følgende vis:

Underspørgsmålet **Hvilke strategier udfoldes i Bydelsmødreprojektet for at modvirke marginalisering og fremme et aktivt medborgerskab?** belyses af kategorierne **Systemet** og **Isolerede kvinder**.

Underspørgsmålet **Udfoldes der i Bydelsmødreprojektet et særligt medborgerskab for kvinder?** Belyses primært af kategorien **Børn/moderskab/det nære**.

Underspørgsmålet **Hvordan forholder man sig i Bydelsmødreprojektet til multikulturelle aspekter af medborgerskab?** belyses af kategorierne **Systemet - Kultur og kulturforskelle - Statsborgerskab - Organisation**.

Underspørgsmålet **Hvorledes praktiseres demokrati og medbestemmelse i Bydelsmødre-projektet?** belyses af kategorierne **Foreningsliv** og **Organisation**.

9.3 Analysestrategier

Analyse Del 1 er en beskrivelse af disse syv kategorier. Metodisk bygger jeg her videre på den åbne kodning, idet egenskaber og dimensioner ved kategorierne udfoldes, så der begynder at danne sig mønstre og variationer (jf. Strauss & Corbin, 1997, s. 117).

Jeg benytter her Spradleys analysemodel som ledetråd: Her knyttes kategorier og elementer sammen ved hjælp af en klar semantisk relation. F.eks.: x (kategorien) er et sted at gøre y (de forskellige elementer); eller: x (kategorien) er en måde at opnå y (de forskellige elementer).

Spradley argumenter for, at en analytisk anvendelse af semantiske relationer er en hjælp til at afdække, hvilken betydning forskellige elementer har, hvorledes de relaterer til hinanden samt hvilken mening de tilskrives (Spradley, 1979, s. 107-112).

Jeg inddrager desuden i analysen tilnærmelsesvis elementer af aksekodning fra grounded theory, hvor kategorierne sammenstilles og begynder at belyse hinanden (Strauss & Corbin, 1997, s. 126).

Desuden gør jeg brug af et metodisk greb, jeg definerer som en 'associationsnote'. Denne note er inspireret af, det Strauss & Corbin betegner som 'memo'er' (Strauss & Corbin, 1997, s.110), hvor overvejelser, fortolkninger og nye spørgsmål nedskrives på basis af forskerens egne associationskæder og refleksioner. Jeg benytter 'associationsnote', som en reflektiv praksis over begreber, der viser sig at have stor symbolsk værdi i empirien. Jeg relaterer her til den forståelse af symboler, som findes i symbolsk interaktionisme: *"Et symbol er et tegn som har en given betydning for alle berørte parter i en given sammenhæng"* (Levin & Trost, 2005, s. 114). Symbolet er altså et kollektivt fænomen, som får sin betydning ved at indgå i en bestemt defineret kontekst. Denne betydning kan være mere eller mindre fast, mere eller mindre entydig. For at undersøge variationen i mulige betydninger, tager jeg udgangspunkt i mine egne associationer. Dette er endvidere baseret på en fænomenologisk tilgang, hvor jeg opfatter mig selv som inkluderet i Bydelsmødre-projektets Livsverden og vice versa, idet de begreber jeg behandler på denne måde ikke alene hører hjemme i Bydelsmødre-projektet men bredt henviser til en common-sense-forståelse, som samtidig trækker på arketyperiske eller ligefrem mytiske forestillinger, f.eks. begrebet "moderskab". En aktiv refleksion over de associationer, der muligvis er knyttet til begrebet, relaterer således til epoché. Det

bliver et greb, hvormed jeg sætter mig udenfor Livsverdenen, samtidig med, at jeg anerkender min forbundethed med den.

Når jeg lader ovennævnte syv kategorier strukturere Analysens Del 1 er det med henblik på i første omgang at udfolde empirien for læseren: Vi er på vej mod en besvarelse af problemformulering og underspørgsmål, men foretager først en vandring i empirien, som endnu ikke helt er struktureret efter disse. Formålet hermed er at afdække nuancer og variationer i empirien og at fastholde en fænomenologisk tilgang, hvor fænomenerne kan træde frem på egne betingelser.

Hvert afsnit afsluttes med en opsamling, der især fokuserer på de centrale egenskaber ved kategoriernes elementer. Dette vil lede videre til Analyse Del 2.

Kapitel 10 Analyse Del 1

10.1 Systemet

Når jeg her og i det følgende bruger begrebet ”systemet”, er det en fælles betegnelse for velfærdsstatens og velfærdssamfundets veludbyggede institutioner som administrerer sundhed, uddannelse og sociale ydelser primært i offentligt regi. Der henvises dog også til andre institutioner, hvor offentlig styring og finansiering indgår i partnerskab med andre typer af organisering, f.eks. A-kasser eller den almennyttige boligsektor.

Bydelsmødrenes funktioner som brobyggere og hjælpere bringer dem i kontakt med en lang række institutioner og instanser: Kommune og Statsforvaltning nævnes mange gange i forbindelse med forskellige ydelser. UdbetalingDanmark, sundhedsplejerske, A-kasse og fagforening nævnes også. Desuden nævnes bibliotek med frivillige hjælpere, sprogskole, juridisk rådgivning og boligselskab. Bydelsmødre hjælper tillige i forhold til digitalisering med NemID, netbank m.v.

Bydelsmødrene er aktive i forhold til alt, der har med børn at gøre: skole, vuggestue, børnehave, fritidsinteresser, SSP - ungemedarbejdere samt UU-vejledere og uddannelsessystemet generelt.

Når jeg undersøger kategorien Systemet for tilhørende elementer, ser jeg efter en semantisk relation, hvor Systemet (=x) er et sted at gøre y. Systemet optræder altså som et rum for en række forskellige handlinger, hvor til kan knyttes forskellige egenskaber.

Det er sundhedssystemet, sociale systemer i forhold til forsørgelse og børnebidrag samt undervisningssystemer, der hovedsagelig nævnes. Systemet er altså først og fremmest et sted, hvor man får adgang til hjælp og ydelser.

Bydelsmødrene giver udtryk for forskelligartede erfaringer med de danske myndigheder og institutioner. Der henvises til flere typer af erfaringer: personlige erfaringer (ikke nødvendigvis som Bydelsmødre), erfaringer på vegne af de kvinder Bydelsmødrene hjælper samt erfaringer som Bydelsmødre. Det er et gennemgående træk, at Bydelsmødrene bygger på egne erfaringer eller nære slægtnings erfaringer med at være nye i Danmark og fremmede for systemet.

Bydelsmødrene omtaler hjælpen som rettighedsbaseret:

(jeg) hjælper med rigtig mange ting. Det er med at udfylde ansøgningskema, det er med at ringe rundt til forskellige steder. Enten er det bolig eller også er det socialcenter eller også er det skole. Fortælle hvad er deres ret. Der er jo mange der ikke ved, at de har ret til økonomisk hjælp (Bm2-40:30)

En Bydelsmor udtrykker det således:

Jeg vil ikke andre skal være som mig, jeg forstod ikke reglerne, jeg kendte ikke rettighederne (Bm1-19:44)

Systemet opleves som et ikke-korrupt system, der udviser social ansvarlighed overfor borgerne. Det fremgår f.eks. hos en Bydelsmor, der holder det danske/vestlige system op imod det korrupte system i hendes oprindelsesland (Bm4-18:50). Det er en erfaring, at systemet er baseret på rettigheder og kan være en støtte. F.eks. fortæller en Bydelsmor om en episode, hvor hun blev fyret fra et job som børnepasser:

... så ville de fyre mig, og så sagde jeg til dem: Det er fint nok for mig. Jeg har jo en A-kasse bag mig, så min fagforening skal nok finde mine rettigheder hos jer. Og der begyndte de at skribe og råbe og skælde ud, og så kom det til sidst: Det er første gang vi ser en indvandrer, der kan sine rettigheder. Og det irriterede mig faktisk lidt, fordi der ku' jeg mærke og føle alle dem der ikke kan sproget, hvor meget de bliver snydt. For de ville bare fyre mig ... Da jeg så sagde: I skal regne med tre måneders løn uden jeg arbejdede, fordi det er jer der fyre mig ... så blev de stiktossede ... Så var jeg ovre at snakke med min fagforening, og de syntes også det var groft behandlet og syntes at jeg skulle sygemelde mig. Og sådan var det, og så fik jeg de der tre måneder. (Bm2-14:30)

Det går igen, at der er mange muligheder i Danmark: muligheder for uddannelse, for at få hjælp.

Her i Danmark kan man godt nå alt hvad man vil. Det er fordi, døren er åben, synes jeg. Når man vil: døren er åben, synes jeg. Og der er rigtig mange der støtter. (Bm7-15:15)

En Bydelsmor refererer til uddannelsessystemet i sit oprindelsesland og siger, at

Vi har ikke så stor frihed som i Danmark (Bm3-14:02)

En anden Bydelsmor redegør for, at systemet efter hendes vurdering fungerer på retfærdig vis, selvom man kan møde enkeltpersoner i systemet, der har fordomme:

Det er ikke ligesom andre lande, i Danmark virker systemet nogenlunde rigtig godt. (Bm3-38:35)

En tredje Bydelsmor siger:

... Her er godt og trygt at være i det danske samfund (Bm6-59:30)

Det er en erfaring, at det er muligt, at stille krav til systemet. En Bydelsmor fortæller om et kursus Jobcenteret sendte hende på, hvor hun ikke lærte noget. Efter tre gange gik hun hen og bankede på hos vejlederens dør:

Jeg siger: - Undskyld jeg skal til Ali

Han siger: - Okay, det er godt hvis du vil det

Jeg siger: - Jeg sidder tre eller fire timer i klassen, men jeg lærer ikke nogen ting. Kommunen betaler for mig ... det er et dyrt kursus ... men jeg lærer ikke noget. Hvorfor? Jeg kommer fra (...) til Sydhavnen. Jeg betaler bus, men jeg lærer ikke noget. Du skal sende mig til en anden plads ... (hun taler hurtigt, som sig selv, når hun skifter og taler for vejlederen, sænker hun tempoet og taler med dybere stemme:)

Han siger Okay. Tak.

(vi griner, for hun viser med tonefaldet, hvordan han fuldstændig bøjer sig for hendes argumenter og nærmest bliver forlegen over det meningsløse kursus han har sendt hende på)

Jeg siger: - Undskyld, men jeg skal sige noget, for ... jeg lærer ikke noget. (Bm1-24:58)

En anden Bydelsmor fortæller om sin oplevelse af, at der er mulighed for dialog med det danske system. Igen opstår karakteriseringen ved en sammenligning med hendes oprindelsesland:

(...) er vant til at når staten beslutter sådan, sådan er det bare ... man kan ikke komme med ændringsforslag. Det plejer vi ikke at gøre. I skolen siger vi heller ikke læreren imod ... Det er meget anderledes i Danmark (Bm3-28:42)

En Bydelsmor giver udtryk for, at systemet ikke af sig selv oplyser om rettigheder, fordi systemet også har sin egen intention om, hvad borgerne skal gøre:

Jeg passede børnene, jeg sendte dem ikke i børnehave, jeg passede dem selv, men jeg arbejdede ikke som privat dagplejer fordi dengang jeg kendte ikke de regler... i kommunen var der ikke nogen der sagde til mig: du passer dine børn hjemme, hvorfor laver du ikke papirer og arbejder for dine børn ... I Danmark hvis du ikke kender nogen, er der ikke nogen der siger til dig: det er din rettighed. Du skal selv finde din rettighed. Det kan jeg ikke li' ved Danmark ... Min sagsbehandler, hvorfor hun siger det ikke til mig? Hun presser mig: du skal sende dine børn til børnehave. Jeg siger: jeg får ikke kontanthjælp, min mand arbejder, jeg vil ikke sende mine børn til børnehave, jeg vil gerne passe dem, for jeg vil gerne have at de lærer mit sprog ... (Bm1-15:01)

Systemet kan have et indforstået præg. Især hvis man kommer ude fra. En Bydelsmor fortæller:

Jeg hjælper mange - fordi jeg er født og opvokset her, har jeg større mulighed for at formidle de ting de har brug for til kontaktperson eller til socialcenter eller til hvad som helst, eller hjælpe med at skrive ansøgninger eller udfylde ansøgninger (Bm2-23:21)

En anden Bydelsmor, som er født og opvokset i Danmark har en parallel om ringbind og frikadeller:

... jeg siger, du er nødt til at læse din lønseddel ... altså det at ha' med sådan nogle forskellige papirer at gøre ... al den lærdom vi andre ligesom er vokset op i, den findes ikke hos dem ... jeg er jo vokset op med et ringbind, der stod med papirer ... det er jo ikke noget jeg er blevet lært i ... men de ved det ikke, fordi de er aldrig blevet introduceret i ... eller at-det-var-bare-noget-man-gjorde-agtigt ... det er jo helt naturligt for mig, det er ligesom at lære at lave frikadeller i gåseøjne, hvor meget salt og peber skal der i og sådan nogle ting, der er jo ikke en opskrift, det er bare noget man altid sådan har set ... (Bm6-54:43)

En tredje Bydelsmor, som også er opvokset i Danmark giver udtryk for at

det der kommunesprog kan godt være sådan lidt kringlet (Bm5-18:40)

Og at det er svært at forklare, hvordan systemet fungerer (Bm5-23:48)

Bydelsmødrene fortæller, at det har betydning, at de som frivillige netop ikke er en del af systemet, af kommunen. Og at de har tavshedspligt.

Det giver større fleksibilitet. En Bydelsmor sammenligner den hjælp man kan give som frivillig med den hjælp, man ville kunne give som socialrådgiver i en forvaltning og siger:

Det er jo frivilligt, man kan udfolde sig mere ... hvis jeg var i en forvaltning, så ku' jeg måske ikke hjælpe personen igennem flere ting end det jeg var sat til at gøre i en kommune (Bm5-7:51)

At være frivillig og stå uden for systemet er med til at skabe tillid:

Når jeg præsenterer mig som Bydelssmor: Bydelssmor, hvad betyder Bydelssmor? At jeg er mor og jeg har børn ligesom dig ... Jeg har oplevet hvad du oplever. Det er budskabet ... Jeg er ikke kommunens ansatte. Jeg er bare frivillig. Jeg er her for at hjælpe dig ... Vi starter med at sige, at vi har tavshedspligt (Bm7-34:33)

Det gentages mange steder, at det er en forudsætning for at kunne kommunikere med systemet, at man er god til dansk. En Bydelssmor siger om at kunne sproget:

Man står mere sikker, man er stærk og man kender sine rettigheder (Bm2-01:03:30)

Det er også gennemgående, at der kræves mange forskellige typer af færdigheder: mundtlige, skriftlige og ikke mindst digitale:

Når en kvinde kommer til mig, så direct til borger.dk ... jeg ved godt hvordan jeg bare skal vejlede kvinden, lynhurtigt ... jeg har lært det kun her i Danmark, jeg har det ikke før. Nej. Jeg har lært det også her i Bydelssmor, for da jeg var under uddannelse som Bydelssmor vi fik rigtig mange besøg fra kommune, fra Statsforvaltning ... (Bm7-28:20)

En anden Bydelssmor fortæller, at hun bruger meget tid på at hjælpe andre med de nye digitale systemer:

Der er jo mange der ikke kan det der NemID og sådan noget. Det er jo helt forvirrende for nogen af dem ... det samme med Netbank (Bm2-31:47)

Udholdenhed er også en faktor:

*Jeg har det selv svært til at forstå nogle ting... jeg kan læse mig frem til det ... jeg har andre redskaber til at ku' håndtere det end de har ...
For eksempel hende jeg hjalp med hensyn til at ringe til UdbetalingDanmark ... så ringede jeg sådan lidt rundt, og så fandt jeg ud af det ... jeg tror det ville være meget mere svært for hende at ringe rundt og lige fortælle det tusind gange om igen ... jeg tror de vil blive kastet lidt rundt ... jeg synes selv det er svært at lige komme igennem ... jeg tror de har det dobbelt så svært (Bm5-43:47)*

10.1.1 Opsamling

Systemet er i Bydelsmødre-projektet fortrinsvis synligt i forhold til sociale rettigheder.

Det danske system opleves grundlæggende som retfærdigt med mange muligheder for at yde hjælp og støtte. Bydelsmødrene omtaler hjælpen som rettighedsbaseret.

Det er samtidig et system som det kræver en stor viden - næsten medfødt indforståethed - at kommunikere med og deltage i. Kravene til sproglige færdigheder er omfattende. Der kræves et godt dansk, der både kan kommunikere mundtligt, skriftligt og digitalt.

Systemet kan fremstå som ufleksibelt og svært at forstå, hvilket kan skabe utryghed for borgere, der mangler de rette færdigheder til at forstå og kommunikere med systemet.

10.2 Isolerede Kvinder

Bydelsmødrene hjælper andre kvinder. Som nævnt er disse kvinder isolerede fra det danske samfund og tilhører primært etniske minoriteter.

Denne kategori er den mindst komplekse af de syv, der behandles her i Analyse Del 1. Den undersøges ikke ved hjælp af en semantisk relation. I stedet beskrives hvilke karakteristika, der forbindes med de Isolerede Kvinder:

Det er kvinder, hvis sfære er begrænset til deres hjem. Bydelsmødrenes opgave er netop at bygge bro:

... vi er som en mellemtråd mellem forskellige tilbud indenfor kommunen og de der kvinder, fordi de typisk sidder hjemme måske, har mange problemer og ved ikke hvad de skal gøre (Bm4-47:35)

En Bydelsmor betegner kvinderne som usynlige. Bydelsmødrene skal bidrage til at:

Gøre de usynlige kvinder synlige ... i forhold til at komme ud af hjemmets fire vægge, selvom der er en sprogbarriere ... (Bm6-59:25)

Der er forskellige forklaringer på kvindernes isolation. En gennemgående forklaring er det store ansvar og den store arbejdsbyrde, det er at have børn og være ansvarlig for hjemmet og børnenes opdragelse.

En del af Bydelsmødrene kobler dette til traditionelle kønsroller, hvor manden ikke hjælper til eller direkte bidrager til at kvinden holdes isoleret:

Mange har været udsat for noget groft fra familien eller manden - vold og andre ting. Pres for eksempel. At manden ikke vil ha' at kvinden skal gå ud og lære noget nyt. Det er jo værre end vold i mine øjne, for så kender hun ikke verden. Ikke andet end det han kommer med (Bm2-37:49)

En Bydelsmor anfører, at det er kvinder der ikke kender deres rettigheder på grund af manglende viden og uddannelse. Måske er manden også uvidende (Bm1-36:38). En anden Bydelsmor siger:

Der er rigtig mange kvinder - de ved ikke noget som helst. De minder om mig, som jeg var før (Bm7-29:20)

Ensomhed kan være et stort problem (Bm3-21:55). Manglende netværk kan gøre at man føler sig alene om ansvar og opgaver:

De mangler nogen der lytter med dem ... eller hører dem. Det er kun det ... Mange kvinder har fire-fem børn, og de er alene med dem, kan man godt sige ... Men bare de føler at nogen støtter dem, at nogen er ved siden af dem, du behøver ikke anbefale dem hvad de skal gøre ... de når det, deres problemer løser sig ... (Bm7-42:40)

Det går igen, at de isolerede kvinder er utrygge ved at færdes udenfor deres hjem. Flere Bydelsmødre omtaler, at det er vigtigt at overvinde kvindernes frygt for at skabe en god dialog (Bm5-14:19 / Bm7-33:53).

En anden Bydelsmor henviser til sin egen erfaring: Hun er blevet Bydelsmor for at hjælpe kvinder i en situation lignende den hun selv var i, da hun kom til Danmark som familiesammenført og hurtigt blev gravid. Hun fik tre børn meget hurtigt efter hinanden.

Jeg blev Bydelsmor, fordi dengang, da jeg havde tre børn, jeg ku' ikke gå ud af lejligheden... jeg ventede på min mand til at ... kontakte lægen eller ... til bare at gå ud og handle ... jeg venter bare på min mand. Og min mand han kom fra arbejde og var helt færdig ... jeg kan godt føle med ham. Så der var ikke tid til noget som helst. Det var synd for børnene. Vi var kun derhjemme. Jeg turde ikke gå ud med dem (Bm7-3:58)

En supplerende forklaring er, at det drejer sig om kvinder med ingen eller dårlige sprogkunderskaber.

En Bydelsmor siger, at sproget er en nøgle:

Mange der kommer til Danmark, og som ikke har nogen uddannelse og bliver gift til en mand i Danmark og så bare er hjemmegående og skal passe børn og familie, de har ikke gode muligheder for at integrere sig og lære dansk og bruge det sprog, som de har lært i skolen (Bm3-35:31)

Dette synspunkt understøttes af en anden Bydelsmor, der siger sprog og børn er de vigtigste barrierer for kvinderne. De får ikke lært sproget fordi:

Deres ansvar er for stort til at de kan rumme alle de der ting ... Det er som om de har været i deres egen verden ... De har travlt med at få børn ... de har ikke rigtig haft tid til sig selv (Bm2-1:00:32)

Leder af Landssekretariatet (MHJ) supplerer med en forklaring, der viser tilbage til det omfattende system som det danske velfærdssystem har skabt:

.. den udfordring som rigtig mange oplever når de kommer til et samfund som Danmark, det er at der er rigtig mange der bestemmer en masse. Der er en masse regler. Der er velfærdssystemet som går ind og hjælper på alle mulige skønne måder, men som jo også går ind og styrer: Du skal gøre sådan her, så får du sådan her ... det er forvirrende. Og mange - det oplever vi med rigtig mange kvinder - de bliver en lille smule passiviserede af det der system. Sikkert fordi det både er uoverskueligt, men også fordi der er rigtig mange ting, der bare sker for dem, uden at de behøver gøre noget (MHJ-21:17)

10.2.1 Opsamling

De isolerede kvinder, som er en del af Bydelsmødre-projektets målgruppe, karakteriseres som kvinder der lever i familiemønstre med traditionelle kønsroller, der dels pålægger dem et stort ansvar og et stort arbejde i forhold til børn og hjem, dels fastholder dem i uvidenhed og begrænser deres adgang til samfundslivet udenfor hjemmet. Dette udgangspunkt i familie og hjem uddybes i næste afsnit.

Kvindernes isolation har også en følelsesmæssig dimension. De kan være ensomme og føle sig alene med et stort ansvar. De føler sig utrygge ved at færdes udenfor hjemmet. For at opbygge en relation til disse kvinder er det vigtigt, at Bydelsmødrene kan skabe tryghed.

Kvindernes manglende kendskab til dansk anses som en stor barriere. Kvinderne er præget af manglende viden, de har ofte ingen uddannelse og er utrygge ved det omgivende samfund. Leder af Landssekretariatet mener, at det veludbyggede danske velfærdssystem er medvirkende til at passivisere kvinderne.

10.3 Børn - Moderskab - det Nære

I denne kategorisering er flere semantiske relationer i spil:

Dels en semantisk relation med udgangspunkt i Moderskab, hvor Moderskab (= x) bliver en grund til at gøre y.

Dels en semantisk relation med udgangspunkt i ”det nære”, hvor ”det nære” (= x) er et sted at gøre y.

Formålet med at operere med disse to relationer i et samspil er at undersøge dimensioner af moderskabet, således som det optræder i Bydelsmødre-projektet, herunder hvorledes og hvorvidt det udspiller sig i ”det nære rum”.

Børn og moderskab fylder meget i Bydelsmødre-projektet. Alle de Bydelsmødre der har børn (seks ud af syv) nævner det som noget af det første, når de bliver bedt om at fortælle om deres baggrund. Børn synes at være et fælles emne. Også koordinatorene for de to Bydelsmødre-grupper jeg har besøgt fortalte om deres børn ved gruppemøder (egne feltnoter). Børn var til stede både ved de to kvindecfeer, og ved et af de tre møder i Bydelsmødre-grupper, som jeg deltog i. Børnene var med til at højne lydniveauet betydeligt. Der var kun ganske få reaktioner fra Bydelsmødre og andre på dette. Der var ingen børn på Landsmødet (egne feltnoter).

Moderskab optræder som noget der skabes en fælles identifikation omkring. En Bydelsmor siger:

.. jeg er mor og jeg har børn ligesom dig ... Jeg har oplevet hvad du oplever. Det er budskabet ... (Bm7-34:16)

At tilegne sig viden og få oplysning om emner der har tilknytning til børns udvikling, sundhed og opdragelse nævnes igen og igen som relevante for Bydelsmødrene selv, og for de kvinder de skal hjælpe (f.eks. Bm1-26:20 / Bm2-41:11 / Bm4-37:34 / Bm6-37:03 samt egne feltnoter).

Det samme gør viden og oplysning om seksualitet, prævention og barsel (f.eks. Bm7-21:37/ Bm5-31:20 samt egne feltnoter). Samt viden om kvinders rettigheder i forhold til ægteskab og skilsmisse (f.eks. Bm1-21:30/ Bm7-7:40 samt egne feltnoter), og viden om familiekonflikter og vold i familien (f.eks. Bm5-11:41/ Bm3-32:02 samt egne feltnoter). Altså emner tæt på kroppen, på hjemmet, på familien. Emner der understøtter og kvalificerer moderskabet.

Kvinderoller generelt er også et emne for diskussion i Bydelsmødre-projektet: I løbet af foråret afholdes som nævnt kurser for Bydelsmødre om ligestilling. Disse kurser blev diskuteret på to af de møder jeg deltog i. Der var blandt Bydelsmødrene stor interesse for dem (egne feltnoter). Også

leder af Landssekretariatet fortalte, at ligestilling og kønsroller i hjemmet er et emne som bliver livligt diskuteret under grunduddannelsen (MHJ-24:27).

Bydelsmødrenes arbejde bygger til dels på en umiddelbar identifikation med de kvinder, de hjælper. Dette ligger bl.a. i grundpræmissen: at kvinder hjælper kvinder. På Landsmødet blev det gennemgående fremhævet, at Bydelsmødrene kan noget ingen andre kan, fordi de pga. deres sproglige kompetencer, erfaringer og kulturelle baggrund har mulighed for at skabe kontakt til andre kvinder, som det er vanskeligt for systemet at komme i kontakt med (egne feltnoter). Også i interviews med Bydelsmødrene selv dukker dette op. En muslimsk Bydelsmor fortæller, at hun i sit opsøgende arbejde kigger efter andre kvinder der går med tørklæde (Bm1-30:36) En anden Bydelsmor forklarer, at det er vigtigt at Bydelsmødrene er kvinder, for de isolerede kvinder vil helst hjælpes af andre kvinder. De føler sig mere trygge ved at åbne døren for en kvinde (Bm7-33:53).

Bydelsmødrene selv indgår imidlertid også gerne i sammenhænge med mænd eller hele familier (Bm7-01:10:45 / Bm2-56:00).

Dette fokus på identifikation modificeres endvidere af, at flere Bydelsmødre lægger vægt på ikke at bruge egne erfaringer direkte men at formidle videre til professionelle, til systemet (Bm7-40:00 / Bm3-20:43). En Bydelsmor opponerer imod, når de interne møder bliver for meget præget af ”venindesnak” (Bm6-15:48).

Fra leder af Landssekretariatets side lægges der vægt på ”det nære”. Det sættes op som adskilt fra ”det politiske”:

det politiske er ikke det vi diskuterer mest. Det er jo det nære ... så handler det jo ikke om, hvordan bliver der truffet beslutninger i det kommunale, og hvordan skal skolen skrues sammen ... så handler det jo om kvindelivet, så handler det om problemer med børneopdragelse eller sygdom ... og der er jo alligevel et skridt fra det enkelte menneskes problemstillinger til så at sige ... nå men hvis du går ud og stemmer sådan her, så kan du faktisk ændre dit barns skole for eksempel, men der er lang vej (MHJ 20:08)

Idet MHJ henviser til formålsparagraffen i standardvedtægter for de lokale Bydelsmødre-grupper, siger hun tillige:

Det som jeg synes er rigtig fint, det er dette her med ”at de får indflydelse på alle de livsvilkår som har betydning for deres og familiens liv” - Jeg synes, det er dét som er sinds-sygt vigtigt (MHJ-17:20)

Nogle Bydelsmødre kommer hjemme hos de kvinder, de hjælper. På Landsmødet var det et emne, at Bydelsmødre skal være opsøgende: Flere Bydelsmødre fortalte fra talerstolen om deres erfaringer med at gå hjem og banke på, og gradvis opbygge et tillidsforhold til f.eks. en nabo (egne feltnoter). To af Bydelsmødrene fremhæver, at hjemmebesøg hos de kvinder de skal hjælpe er at foretrække, fordi den pågældende kvinde vil føle sig mest tryk i sit eget hjem (Bm5-20:12 & Bm7-36:43). Andre blandt de interviewede Bydelsmødre foretrækker mere offentlige mødesteder. Nogle synes det er for grænseoverskridende at være opsøgende på andres bopæl, hvorimod det falder mere naturligt at tage kontakt, når man er ude. For alle Bydelsmødre gælder, at de møder hinanden og de kvinder de hjælper i offentlige eller semi-offentlige rum. Vaskehus, supermarked, kvindecfe, fælleshus, sundhedscenter, moské, bibliotek er nogle af steder der nævnes. Nogle af disse offentlige rum er kønsopdelte. Det er offentlige rum, som befinder sig tæt på kvindernes hjem, og som er integrerede i deres hverdagsliv.

I Bydelsmødre-projektet bringes nogle roller, som normalt udspilles i hjemmet ud i en mere offentlig sfære. Helt iøjnefaldende er det, at selve betegnelsen ”Bydelsmor” flytter moderskab ud af hjemmet, ud i bydelen. Moderskab forbindes som tidligere nævnt med et stort og arbejdskrævende ansvar. En Bydelsmor siger, at ”Bydelsmor” betyder at være mor til en bydel. Hun siger om ordet ”Mor”, at det er et:

meget vigtigt ord. Bydelsmor - det gi'r et stort ansvar (Bm1-42:24)

En anden rolle der optræder, er ”værtinderollen”. Den bruges under uddannelsen som et begreb for, hvad det vil sige at stå for et åbent arrangement, f.eks. en temaaften eller en kvindecfe:

at være en god værtinde, som ... når vi inviterer folk ind i vores hjem ... hvordan skaber man en god stemning, hvordan sørger man for at hvis der kommer en kvinde alene, at hun med det samme føler sig inkluderet ... Når vi uddanner i det, så tager vi simpelthen udgangspunkt i deres egne oplevelser, for vi kan alle sammen være en god værtinde. Vi ved præcis hvad det handler om ... det er så konkret, og vi har alle sammen prøvet det (MHJ-34:15)

Jeg iagttog også, hvorledes der blev henvist til denne rolle, da kvinderne planlagde at holde kvindecfe. Der blev talt om at invitere, at byde velkommen, at få folk til at føle sig godt tilpas (egne feltnoter).

Der abonneres således på to roller ”moder” og ”værtinde”, som oprindeligt henviser dels til familien og dels til hjemmet. Når jeg her og videre i analysen anvender ”rolle” som begreb, trækker jeg på en interaktionistisk forståelse, hvor rollen angiver måden hvorpå et individ forvalter sin position i en

given sammenhæng. Der er tale om en internalisering af forventninger til rollen i en dynamisk proces som også indebærer mulighed for ændringer, variationer og distance til forventningerne (jf. Levin & Trost, 2005).

Jeg vil her gå nærmere ind i en beskrivelse af hvorledes disse roller udfoldes i Bydelsmødre-projektet. Idet jeg udvikler begreberne gennem brug af associationsnoter (som beskrevet i afsnit 9.3), kommer jeg frem til følgende egenskaber for de to roller: Begge har et emotionelt, relationelt indhold med et både kropsligt og følelsesmæssigt nærvær. Moderen giver omsorg, kærlighed, tryghed. Værtinden byder velkommen med åbne arme, hun skaber en stemning, hvor gæsterne føler sig inkluderede og velkomne. Begges opgave har en dimension af næring. Moderen skal sikre barnets overlevelse og udvikling ved at give det mad. Værtinden skal sikre at der er mad og drikke nok. Helst skal der være en følelse af overflod. Begge har praktiske, konkrete funktioner der kræver kunnen og viden i forhold til at lave mad - rengøre rum, objekter, tøj og kroppe - skabe orden og skønhed. Især moderskabet forbindes med viden. Viden om børns udvikling og behov, viden om det omgivende samfund, hvad angår sundheds- og uddannelsesinstitutioner, fritidsliv mm.

Værtinden åbner hjemmet mod omverdenen. Moderen har både ansvar indadtil i hjemmet og udadtil i forhold til børneinstitutioner, skole, fritidsklubber mm. Denne mere offentlige del af forælderrollen optræder i Bydelsmødre-projektet på lidt forskellige måder. Det går igen, at det handler om at støtte sine børn, men der er forskellige strategier på spil.

Nogle Bydelsmødre betoner, at forældrene derved bliver en del af fællesskabet, af samfundet:

at de har lyst til at involvere sig i børnenes aktiviteter ... forældremøder på skolen for eksempel, det er også vigtigt. På den måde, at de deltager aktivt i de daglige ting som typisk alle danskere gør (Bm4-1:30:38)

Et andet synspunkt er, at man ved at engagere sig i skolen bliver bedre i stand til at forhandle de synspunkter man kan have, når man tilhører et kulturelt og religiøst mindretal. En Bydelsmor fortæller om sin erfaring med hensyn til religionsundervisning:

Så har der også været noget med kristendom. Der er jo nogen forældre, der ikke vil ha' at deres børn skal deltage i kristendom ... Jeg har været en af dem til at starte med, da min datter fik det ... Nej, jeg var ikke imod at hun skulle ha' det, men jeg var lidt bekymret. Og så bad jeg om at snakke med læreren ... og så fik jeg faktisk et beroligende svar. Så det svar og den forklaring siger jeg videre til forældrene nu - at sådan kan det gøres. Læreren viste mig bogen ... og sagde at de vil gå ind i alle religioner ... Og så kom jeg med et forslag om de også ville besøge en moské ... og vi arrangerede et besøg til moskéen, og det blev børnene rigtig glade for (Bm2-48:29)

I forbindelse med direkte spørgsmål om, hvad et aktivt medborgerskab henviser til, inddrager flere af de adspurgte Bydelsmødre deltagelse i børnenes skole og fritidsliv. Et eksempel:

Det er det jeg siger med, at man kommer ud af sin lejlighed ... det der med at hvis man er vuggestuemor, så går man derhen og er en del af det, så bliver man børnehavemor og så bli'r man skolemor, men samtidig går børnene måske til gymnastik, så er man også en del af det (Bm6-01:04:36)

Leder af Landssekretariatet kobler også det "nære" med medborgerskab:

Det her med indflydelse, det handler jo om at ku' agere i sit eget lille liv, og det er jo også en måde at være medborger på. At man ved hvordan man skal henvende sig, hvor man skal henvende sig henne. At man ved når man bliver inviteret til noget på skolen, om det er forældresamarbejde eller om det er teater, eller hvad det er, så går man derned. Det er også en måde at være medborger på. Og det er på dét plan, vi arbejder med medborgerskab i Bydelsmødrene. Det er i hvert fald det, der er mest i fokus (MHJ-22:14)

10.3.1 Opsamling

Børn og moderskab er omdrejningspunkter for Bydelsmødre-projektet. Moderskab optræder som noget der skabes en fælles identifikation omkring. Viden om børns udvikling og sundhed er centrale emner i Bydelsmødre-projektet som en kvalificering af moderskabet hos projektets målgruppe.

Kvinderoller er et emne, der undersøges og diskuteres blandt Bydelsmødre.

Bydelsmødre-projektet udspiller sig i et felt, der både henviser til private og til offentlige rum. De offentlige rum har muligvis en begrænset eller beskyttet karakter. Leder af Landssekretariatet anfører, at Bydelsmødre-projektet primært udspiller sig i forhold til "det nære" og stiller dette op som adskilt fra "det politiske".

Bydelsmødrenes rolle og funktion trækker på referencer til moderskab og værtinderollen og kobles herved til begreber som omsorg, næring, praktisk kunnen og viden om sundhed, børneopdragelse mm. Det er roller som tager afsæt i hjemmet og familien og samtidig åbner sig mod omverdenen. Den mere offentlige del af moderskabet, f.eks. forældre-samarbejde med skolen kan både ses som en måde at blive en del af fællesskabet på ved at gøre som de andre (danske) forældre; og som en måde at forhandle mindretals særlige synspunkter på. Forældreskab og moderskab får således muligvis særlige implikationer, når etnicitet og kulturforskelle inddrages. Dette fører videre til næste kategori om kultur og kulturforskelle.

Såvel de interviewede Bydelsmødre som leder af Landssekretariatet kobler forælderrollen til medborgerskab, når den udspiller sig i forhold til samfundets institutioner og organisationer.

10.4 Kultur og Kulturforskelle

Målgruppen for Bydelsmødre-projektet er som nævnt overvejende kvinder med etnisk minoritetsbaggrund. Derved placeres etnicitet og kultur centralt i projektet. De interviewede Bydelsmødre taler ikke om deres etnicitet som en absolut kategori. Tværtimod kan den samme kvinde omtale sig selv som dansk, som arabisk, som libanesisk - alt efter konteksten. Flere Bydelsmødre giver udtryk for, at de selv oplever at være en blanding af kulturer. For eksempel: ”Jeg er 70 % ...isk og 30% dansk” (Bm3-12:06). Eller en anden Bydelsmor, som siger:

Det betyder ikke så meget. Jeg tror bare jeg er midt imellem. Det ved jeg ikke. Men jeg vil sige, jeg er mere dansk end tyrkisk tror jeg. Ja ... men alligevel så savner man lidt Tyrkiet - maden og kulturen og sådan noget. Men når man endelig kommer derned, så tænker man: ahr jeg vil bare hjem! (Bm5-36:32)

Etnicitet modificeres tillige af andre typer af tilhørsforhold. F.eks. om man kommer fra land eller by:

For eksempel hvis det er i Beirut, det er capital, det er mere åbent, end hvis det er i landsby ... det er stadigvæk lukket: jeg må ikke snakke med andre mænd direkte, der skal min mand være til stede (BM7-35:48)

Kultur udtrykkes især som kulturforskelle: Dette undersøges videre med udgangspunkt i en semantisk relation, hvor kulturforskelle (=x) er en slags y.

F.eks. er der blandt Bydelsmødrene en bred holdning til, at kulturforskelle udgør en ressource:

At Bydelsmødrenes forskellige kulturelle baggrunde er noget positivt, og at det er interessant med udveksling og samarbejde: Kulturforskelle giver således adgang til en stor mængde af kulturelle og sproglige kompetencer.

Data rummer også en diskussion af, om kulturforskelle er en barriere for en fælles forståelse eller ej. Nogle Bydelsmødre mener, de kan hjælpe andre kvinder uanset om de har samme etnicitet som dem selv eller ej, blot de er i stand til at kommunikere med hinanden (Bm1-32:20, Bm2-38:50, Bm3-22:31). Hos andre lægges der vægt på den umiddelbare identifikation via det kulturelle fællesskab:

Det er et plus for os begge to, at jeg kender til kulturen, altså hendes kultur og kan sætte mig ind i hvad hun føler, og hvordan det er at være tyrkisk statsborger her i Danmark (Bm5-15:55).

En Bydelsmor forklarer, at forskellige opfattelser af, hvad det vil sige at være frivillig, bunder i kulturforskelle. Hun siger om muslimske kvinder, at ”de tænker at frivillighed, det betyder at man ikke forpligter sig til noget som helst. Og det gør man da” (Bm4-54:10). Hun siger videre, at

”de laver rigtig meget frivilligt arbejde, men i deres kultur er det mere pga. deres religiøse baggrund. De hjælper f.eks. fattige af religiøse grunde. Men vi hjælper fattige, fordi vi forpligter os til at gøre den der samfundsindsats (Bm4-56:38).

Kulturforskelle fremstilles i nogle tilfælde meget generelt som konstante størrelser, der forklarer forskellig adfærd. En Bydelsmor fortæller f.eks. om egne erfaringer med, at det er svært at få familier med anden etnisk baggrund *”til at komme og deltage i børnehavearrangementer og senere hen i skolearrangementer”* (Bm6-6:41). Hun angiver som forklaring, at i mange lande

”der er skoler en autoritet, og dér går man ikke bare frivilligt hen ... Så bli’r man bedt om at komme på skolen, og så er det fordi ens barn har gjort et eller andet” (Bm6-10:49).

Kulturforskelle er et emne, der dukker op i alle interviews og som samtaleemne på møder og kvindecfeer (egne feltnoter). Det er et emne ladet med energi, omgærdet af nysgerrighed og interesse, men også et emne der primært behandles i en udveksling af overfladiske statements om *”vores kultur”* eller *”deres kultur”*. Samtalerne om kulturforskelle kommer hurtigt til et stop. Der stilles ikke uddybende spørgsmål eller lægges op til en egentlig undersøgelse af de emner, der kommer op (egne feltnoter).

Fordomme og forskelsbehandling er fænomener, som de fleste Bydelsmødre kommer ind på af sig selv i løbet af interviews. En enkelt siger dog direkte adspurgt at hun ikke har tænkt over det (Bm5-27:19).

Jeg inddrager nu en anden type semantisk relation, hvor kulturforskelle optræder som årsag til fordomme og forskelsbehandling:

Bydelsmødrene refererer til fordomme og forskelsbehandling, hvor dét at gå med tørklæde (Bm4-1:09:30), dét at skulle bede i løbet af arbejdstiden (Bm1-06:30), dét at skulle have med svinekød at gøre (Bm2-12:30) har været konfliktpunkter. Anderledes (asiatisk) udseende nævnes også (Bm3-36:15). En Bydelsmor taler om, at fordomme er et meget følsomt emne, også blandt Bydelsmødrene:

Vi begynder at snakke om det, og det er sådan helt fint og så videre, men så stille og roligt dør samtalen om det emne. Jeg tror, fordi folk vil ikke sige for meget (Bm4-01:12:25)

Hun siger videre, at *”folk ikke vel være uvenner”* (Bm4-01:14:23) og henviser til den offentlige debat i medier og på nettet, som er meget negativ overfor muslimer.

Det er et gennemgående træk, at Bydelsmødrene forholder sig strategisk til kvinder der muligvis er udsat for forskelsbehandling: Jeg har spurgt flere Bydelsmødre, hvordan de ville forholde sig til en kvinde, de skulle hjælpe, hvis hun sagde, at hun var ved at opgive at søge job, fordi hun mente hun blev mødt med fordomme og ikke ville få noget job pga sit tørklæde eller sin accent. Eller hvis hun gav udtryk for, at det ikke kunne nytte noget at forsøge at få barnets lærer i tale, fordi han behandlede hende dårligt.

To Bydelsmødre giver udtryk for, at man kan bruge systemet til at svare igen, f.eks. gå et niveau op til en chef (Bm3-38:04) eller henvende sig til fagforening, A-kasse eller lign. (Bm2-01:07:47).

En anden strategi er ikke at gå ind i spørgsmålet, om der er fordomme på spil. En Bydelsmor siger, at hun *"Nej, aldrig. Nej, nej, nej, nej"* ville give kvinden medhold i at hun blev udsat for fordomme: *"det bliver bare salt på åbent sår for hende"* (Bm4-01:16:53). I stedet vil hun:

... være positiv med hende og prøve at finde hendes gode sider. Og hun har sikkert nok også en masse ønsker og vilje til at gøre et eller andet, så prøve at få dem frem i samtalen, så hun kan finde en vej (Bm4-01:17:22).

Andre Bydelsmødre tilkendegiver lignende strategier, hvor de fastholder fokus på kvindens egne muligheder for at forbedre sin situation f.eks. se på hendes ansøgning: Måske bliver hun ikke mødt med fordomme, måske har hun lavet en dårlig ansøgning. (Bm2-01:08:40). Måske er det fordomme, men man må prøve igen! (Bm1-40:21).

Leder af Landssekretariatet nævner ikke kultur, religion eller etnicitet. Hun taler i inkluderende, brede vendinger om noget "vi alle sammen kender", noget alle kan relatere til.

10.4.1 Opsamling

Kultur og kulturforskelle er et synligt og udtalt emne i Bydelsmødre-projektet, hvor kvinder med forskellige etniciteter og kulturer mødes og arbejder sammen. Kultur udtrykkes især som kulturforskelle. Kulturforskelle opfattes både som en ressource og som en barriere: en ressource i forhold til sproglige og kulturelle kompetencer og en barriere i forhold til at finde en fælles forståelse. Kulturforskelle fremstilles i nogle tilfælde som konstante størrelser, der forklarer forskellig adfærd. F.eks. i forhold til hvordan man opfatter frivillighed. I andre sammenhænge optræder kulturforskelle som dynamiske kategorier. Flere Bydelsmødre giver f.eks. udtryk for, at de selv oplever at være en blanding af kulturer.

De fleste Bydelsmødre refererer af sig selv til erfaringer om, at etniske minoriteter i Danmark mødes med fordomme. Bydelsmødrene forholder sig på forskellig vis til kvinder, der muligvis er udsat for forskelsbehandling. I nogle situationer kan man reagere ved at inddrage systemet og dermed imødegå fordomme og forskelsbehandling. I andre tilfælde mener man, at den der oplever at blive mødt med fordomme, misforstår situationen. Gennemgående er en tilgang, hvor man bevidst vender opmærksomheden væk fra det fordomsfulde og fokuserer på at mobilisere ressourcer og en positiv tilgang. Der anes i disse forskellige tilgange visse fællestræk, som viser tilbage til afsnittet om Systemet: at den samfundsmæssige kontekst, systemet, grundlæggende er retfærdigt og velmenende samtidig med, at det stiller særlige krav til kommunikative færdigheder (se evt. 10.1.1). Der ses tendenser til at kulturforskelle er et emne, som man undgår at gå ind. I stedet er der i Bydelsmødre-projektet et fokus på det fælles.

10.5 Statsborgerskab

Statsborgerskab er som nævnt en kategori, der af sig selv fik empirisk vægt. De interviewede Bydelsmødre tillægger det gennemgående stor betydning. Fem af de interviewede syv Bydelsmødre har dansk statsborgerskab. Heraf er de tre indvandret til Danmark som voksne og har efterfølgende søgt dansk statsborgerskab. Én er født med dansk statsborgerskab, og én er efterkommer og har fået dansk statsborgerskab som barn. To af de interviewede har således udenlandsk statsborgerskab. Heraf er én indvandret til Danmark som voksen og har bevaret sit oprindelige statsborgerskab, og én er opvokset i Danmark og i færd med at søge dansk statsborgerskab.

Når jeg undersøger kategorien Statsborgerskab for tilhørende elementer, ser jeg efter en semantisk relation, hvor statsborgerskab (=x) bliver en måde at opnå y på: Et gennemgående træk er, at et dansk statsborgerskab giver sikkerhed og tryghed. En Bydelsmor modstiller sikkerheden i Danmark med utrygheden i det oprindelige hjemland, Libanon. Hun fortæller, at hun ikke rejser til Libanon mere med sine børn, fordi hun altid er bange for, om der vil ske dem noget:

Jeg er altid bange for at sende dem i kiosken til at købe slik i Libanon, fordi jeg er bange at der sker noget. Den oplevelse skal jeg ikke have igen med min familie ... Så de nyder ikke ferien - det er ikke ferie - vi rejser til noget, hvor vi er bange for hvad der kan ske ... Der er farligt. Jeg er heldig at bo her i Danmark, Jeg er heldig at være i sikkerhed ... Selvom jeg er rigtig meget bekymret for min søster i Libanon, men det er en stor gave for mig at jeg har min familie her i sikkerhed ... Mine børn kan selv gå i skole, de kan selv gå i svømmehal og jeg føler mig tryk (Bm7-11:30)

En anden Bydelsmor taler om undertrykkelse i det oprindelige hjemland:

... Folk de er så undertrykte ... de har aldrig været ude. Det er ikke alle der kan rejse. Det koster mange penge ... de tror, at sådan er det ... men vi ved godt hvordan folk skal behandles i Danmark! Jeg er rigtig glad for, at jeg fik mit danske statsborgerskab (Bm4-32:53)

En Bydelsmor fortæller, at der er stor forskel på den behandling hun får i sit oprindelige hjemland, når hun rejser med et dansk pas, i forhold til hvordan det var med det oprindelige pas. Tidligere skulle hun vente i kø, mens mand og børn med det danske pas gik lige igennem kontrollen. Hun oplevede det som en utryghed, en dårligere og mindre respektfuld behandling (Bm7-09:53). En anden Bydelsmor fortæller, at det var en forudsætning for at kunne rejse, at hun havde dansk pas (Bm1-03:27). Hun kom til Danmark uden pas og andre papirer. Det er altså både en sikkerhed i forhold til at kunne forblive i det land, hvor man bor og har stiftet familie; og en sikkerhed i forhold til at kunne rejse ud i verden, få en ordentlig behandling og kunne vende tilbage til Danmark.

Statsborgerskabet er en konsolidering af retten til at forblive i Danmark, hvilket er en

... tryghed fordi der hele tiden kommer nye regler, nye krav til opholdstilladelse (Bm7-08:54)

En anden Bydelsmor bekræfter dette:

Man ved sgu ikke hvordan lovgivningen kommer til at ændre sig senere hen ... måske ville jeg blive mere begrænset herude i forhold til, at jeg har et andet statsborgerskab ... man går altid med den frygt ... det er ikke fordi de ville smide mig ud af landet eller noget, men det er altid godt lige at ha' det (Bm5-05:45)

At staten Danmark stiller store krav og har stramme regler for visum og opholdstilladelse optræder i flere interviews (f.eks. Bm4-04:39 & Bm3-27:24)

Det fremhæves endvidere, at det handler om at være sikker på at høre til det samme sted som ens børn:

Jeg føler mere tryk, at jeg er ligesom mine børn (Bm7-11:56)

Denne begrundelse angives også af den ene Bydelsmor der er i færd med at søge dansk statsborgerskab. Hun er opvokset i Danmark og har på denne baggrund permanent opholdstilladelse. Hun angiver, at:

Man ved aldrig hvad der kan ske senere hen ... Min mand har dansk statsborgerskab. Så kan vores børn også få det pr. automatik. Det kunne være rart, hvis jeg også havde det (Bm5-06:00)

Bydelsmødrene er desuden via deres arbejde som Bydelsmødre, bekendt med kvinder som mister opholdsgrundlag ved skilsmisse og risikerer udsendelse af Danmark:

Der er rigtig mange kvinder, der ikke selv har statsborgerskab, mens børnene og eksmanden har statsborgerskab. Fordi kvinden har travlt med at bygge sin familie og sådan noget, der er ikke tid til kvinden (Bm7-08:33)

Det at informere om og støtte andre i at søge dansk statsborgerskab udgør således en del af Bydelsmødrenes arbejde.

At have dansk statsborgerskab kobles også til en identitetsmæssig proces. Det handler om at være dansk og at høre til i det danske. En indvandret Bydelsmor siger:

Jeg har dansk statsborgerskab. Jeg er nu dansker (Bm1-02:48)

En anden Bydelsmor fortæller, at forholdene i hjemlandet er så anderledes, at hun føler sig fremmed dér:

Efter jeg fik dansk statsborgerskab, det er ligesom jeg er faldet til ro. Jeg har afskåret fuldstændig min (...) identitet, kan man sige, fordi min identitet, der hvor jeg er opvokset ... det var anderledes forhold ... (Bm4-23:43)

At opnå dansk statsborgerskab er en krævende proces, der fejres som en sejr, når det lykkes:

På et møde i den ene Bydelsmødre-gruppe fortæller en Bydelsmor, om en kvinde hun har hjulpet med at øve på indfødsret testen, som nu har fået dansk statsborgerskab. Den fortællende Bydelsmor er meget stolt af hende. De andre kommer med rosende tilråb: ”Godt arbejde!” (egne feltnoter).

10.5.1 Opsamling

Det danske statsborgerskab ses altså som en måde at opnå sikkerhed og tryghed på. Reglerne for at få lov at være og forblive i Danmark er skrappe og omskiftelige. Statsborgerskabet er, for Bydelsmødrene og de kvinder de hjælper, en måde at konsolidere et tilhørsforhold til Danmark og dermed at styrke en dansk identitet. Danmark er vigtig som det sted, hvor den nærmeste familie, især børnene er. Trygheden ved statsborgerskabet handler både om at kunne forblive i Danmark og at have bevægelsesfrihed ud af Danmark og tilbage igen på trygge vilkår.

10.6 Foreningsliv

Bydelsmødrene har også en rolle i forhold til at organisere deres eget arbejde som Bydelsmødre: de skal danne og drive en lokalforening af Bydelsmødrenes Landsorganisation. De lokale foreninger er dannet på baggrund af standardvedtægter udarbejdet af Landssekretariatet. Begge de Bydelsmødregrupper jeg mødtes med, har dannet deres egen forening.

De fleste af de interviewede Bydelsmødre har tidligere erfaringer med frivilligt arbejde. Næsten alle er eller har været medlemmer af andre foreninger, og to af de syv har erfaringer med bestyrelsesarbejde fra andre foreninger.

Foreningslivet i Bydelsmødre-projektet beskrives nærmere ved hjælp af en semantisk relation, hvor Bydelsmødrenes lokale forening (=x) bliver en måde at opnå y på.

Bydelsmødrene tillægger deres egen lokale forening betydning i forhold til at sikre lokal forankring og synlighed. Foreningen bliver et middel til at opnå økonomisk støtte (Bm1-44:58/Bm2-01:11:01) og politisk bevågenhed fra kommunal side (Bm6-30:45). Det bliver en basis for at skabe netværk blandt professionelle (Bm2-01:16:44) og andre foreninger f.eks. som medlem af det kommunale frivillighedscenter (Bm4-1:02:31).

Foruden data fra interviews fremgik dette også af diskussionerne på de gruppemøder, jeg deltog i (egne feltnoter).

Om den lokale forankring af Bydelsmødre-grupperne siger leder af Landssekretariatet:

Jeg synes vi er gået fra en integrationstanke til en mere empowerment-tanke og det er egentlig den udvikling vi har været meget optagede af kan man sige, fordi det også er i empowerment at forankringen ligger (MHJ-12:08).

Nogle Bydelsmødre lægger vægt på at, foreningen bliver en ramme, der styrker samarbejde og erfaringsudveksling internt blandt Bydelsmødrene selv (f.eks. Bm2-01:10:27). Den er en ramme om fælles interesser (Bm3-41:45), en ramme for igangsætning og koordinering af aktiviteter (Bm4-52:07).

For lederen af Landssekretariatet handler foreningsdannelsen om, at Bydelsmødrene lokalt tager ansvar for arbejdet:

Bydelsmødrene skal ku' tage lederskab, de skal ta' ejerskab, de skal ku' styre deres egen indsats lokalt ... Når vi snakker om lederskab, så handler det rigtig meget om at klæ' Bydelsmødrene på til at ku' overtage lederskabet af ... indsatsen. Og det er for eksempel hele det her foreningsarbejde (MHJ-13:39)

Både MHJ og Bydelsmødrene selv taler om, at foreningen fremmer selvstyring blandt Bydelsmødre. En Bydelsmor siger, at bestyrelsen bestemmer mødetider, hvad Bydelsmødrene mangler af viden, hvilke aktiviteter der skal sættes i gang (Bm1-45:36). En anden fremhæver, at foreningsdannelsen lægger op til at Bydelsmødrene tager mere ansvar (Bm7-55:14). En tredje nævner, at Bydelsmødrene forpligtes på det frivillige arbejde (Bm4-54:29), og at:

Vi har en god disciplin, en god sammensætning” (Bm4-1:04:20)

Jeg foretog deltagerobservationer ved tre gruppemøder. Forkvinden for bestyrelserne var til stede ved alle møder samt flere bestyrelsesmedlemmer. Alle møder var præget af koncentration og lydhørhed.

Det ene møde fandt sted i en sofagrube i et gangareal i et medborgerhus. Her deltog koordinator (professionel ansat på det lokale bibliotek), tre frivillige (unge, etnisk danske kvinder) og fire Bydelsmødre. Foruden mig som gæst, kom en medarbejder i den lokale boligsociale helhedsplan og deltog på en del af mødet. Forkvinden, de frivillige og koordinator var til stede før mødestart. De andre Bydelsmødre kom nogenlunde til tiden. Alle hilste på hinanden med håndtryk eller kindkys. Forkvinden var aktiv i starten af mødet og virkede som en form for mødeleder. Da mødet for alvor gik i gang overtog den lokale koordinator ledelsen og gik frem efter en dagsorden, som var skrevet på et stort stykke papir og hængt op på en væg. Dagsordenen var placeret så langt fra mødedeltagerne, at det var svært at læse hvad der stod. En af de frivillige tog referat. Mødet blev brugt til at udveksle erfaringer, give information og foretage en fælles planlægning. Der var en del støj omkring mødet fra børn og unge der passerede forbi eller opholdt sig i gangarealet. Koordinator reagerede ved at tisse på børnene og henstille til, at de opholdt sig et andet sted. Børn til to eller tre af Bydelsmødrene kom også 2-3 gange og henvendte sig til deres mødre. De blev sendt væk igen af mødrene. Der blev grinet en del på mødet. Bydelsmødrene tog ordet på uformel vis. Alle var aktive. Der blev henvist til, at foreningen har en rimeligt god økonomi. Der blev både taget beslutninger af praktisk art og beslutninger på et mere overordnet plan. Beslutninger blev taget ved, at man snakkede sig til rette (egne feltnoter).

De to andre møder (i en anden Bydelsmødre-grube, andetsteds i Storkøbenhavn) foregik på det lokale bibliotek efter lukketid. Her deltog to koordinatore (professionelle som er ansat henholdsvis i en boligsocial helhedsplan og på det lokale bibliotek - det er den ansatte i det boligsociale der

primært fungerer som koordinator for gruppen), en praktikant (kvinde med pakistansk baggrund) og fem Bydelsmødre (ikke de samme fem hver gang, der var fire gengangere). Foruden mig som gæst var der på det første møde også besøg af en kvinde, som fortalte om en telefonlinie for indvandrere, samt af en journalist fra en lokal avis. Disse gæster var kun med på første del af mødet. På det andet møde var det kun mig, der var gæst. Jeg havde i mellemtiden interviewet flere af de deltagende Bydelsmødre og deltaget i en afholdt kvindecfe.

Alle kom nogenlunde til tiden. Koordinator hilste alle velkommen med fysisk kontakt.

Bydelsmødrene indbyrdes hilste kun sporadisk uden fysisk kontakt. Møderne blev ledet af koordinator. Der var ingen skrevet dagsorden. Praktikanten tog referat. Møderne blev brugt til at give information og lave en fælles planlægning. Der var tillige en smule udveksling af erfaring. Man tog ordet selv på uformel vis. På det første møde var Bydelsmødrene lidt tilbageholdende med at sige noget. På det andet møde var stemningen mere livlig og flere talte med. Det andet møde var delvis struktureret som en runde, hvor alle sagde, hvad de havde lavet siden sidst. Foreningens forkvinde var aktiv i forhold til organisatoriske ting i forbindelse med foreningen (hjemmeside, ansøgninger mm.).

På møderne blev der taget beslutninger i forhold til arbejdsfordeling af praktiske opgaver, hvor Bydelsmødrene meldte sig. Der blev flere gange spurgt til foreningens økonomi, som ingen tilsyneladende kunne svare på. Beslutninger af mere overordnet karakter blev udskudt. Det var uklart for mig, om de skulle tages senere eller i et andet forum.

Da mødet i det ene tilfælde fortsatte som bestyrelsesmøde, var det fortsat koordinator der ledede mødet. Bestyrelsesmødet blev kort. (Egne feltnoter).

Bydelsmødrene karakteriserer alle deres arbejde som frivilligt arbejde. Som nævnt ovenfor er det en rolle, de forbinder med et stort ansvar. Begge grupper har oplevet et frafald blandt de aktive Bydelsmødre siden de gennemførte deres uddannelse. Grupperne er sjældent fuldtallige ved deres møder. I begge grupper taltes der ved gruppemøder, om de Bydelsmødre, der ikke var til stede. Det var primært koordinator der viderebragte hilsner. Deres fravær forklaredes med andre forpligtelser eller belastninger af helbredsmæssig eller anden art. (Egne feltnoter). Som nævnt ovenfor, taler nogle Bydelsmødre om, at de forskellige måder at forpligte sig på i forhold til Bydelsmødrenes frivillige arbejde handler om kulturforskelle (se afsnit 10.4.1). Andre Bydelsmødre giver udtryk for, at der generelt blandt Bydelsmødre er en fælles forståelse for, hvad frivilligt arbejde indebærer (egne feltnoter).

At den lokale foreningsdannelse handler om at forankre Bydelsmødre lokalt kobles af leder af Landssekretariatet sammen med udbredelsen af et ensartet, troværdigt koncept. Hun henviser til, da Bydelsmødre blev placeret hos Center for Socialt Ansvar og fortæller at ideen var

at lave en model der ligner Natteravnene. Fordi det er en model som er meget lokal, som er billig, som er drevet lokalt, men som har et fuldstændig ensartet koncept, så folk lokalt ikke skal sidde og finde på alt muligt, men de ka' bare følge dette her.

Jeg spørger om det er den primære begrundelse?

Ja, det var at gøre det overlevelsesdygtigt simpelthen. Og overlevelsesdygtigt handler jo rigtig meget om, at man har et koncept som er vel afprøvet, og som er nemt at sætte i gang, som ikke kræver så mange ressourcer lokalt (MHJ-7:53).

Bydelsmødre er klar over denne kobling og taler om, at de med deres lokale forening er en del af konceptet (Bm4-51:17). Og at "Det er et must" (Bm6-30:30).

10.6.1 Opsamling

Den lokale foreningsdannelse skal ifølge Bydelsmødre sikre lokal forankring i form af politisk bevågenhed, økonomisk støtte, samarbejde med andre foreninger og anden netværksdannelse.

Denne forankring betragtes af Landssekretariatet som en form for empowerment.

Foreningsdannelsen skal være en ramme om Bydelsmødrenes frivillige arbejde, der både gør den synlig og handlekraftig udadtil og styrker vidensdeling og erfaringsudveksling indadtil.

Foreningsdannelsen skal fremme selvstyring blandt Bydelsmødre: Bydelsmødre giver udtryk for, at de får mere ansvar og selv bestemmer. Observationer fra gruppemøderne tyder på at bestyrelsesmedlemmer, især forkvinder i særlig grad er aktive. Møderne ledes dog af de professionelle koordinatore.

Foreningsdannelsen sker på baggrund af standardvedtægter, der er udarbejdet af Landssekretariatet. Den er et væsentligt led i forankringen af Bydelsmødre som et ensartet, troværdigt og økonomisk overskueligt koncept.

10.7 Organisation

De interviewede Bydelsmødre er helt bevidste om, at de tilhører en landsdækkende organisation (f.eks. Bm4-01:05:26). Landssekretariatet er en kendt størrelse for dem og opfattes som en betydningsfuld samarbejdspartner, der formidler viden og giver støtte (Bm2-01:18:58 / Bm7-01:07:58). Landsorganisationen forbindes primært og uvilkårligt med Landsmødet, som seks ud af de syv interviewede Bydelsmødre har deltaget på. Jeg deltog i det seneste Landsmøde som frivillig for at være deltagerobservatør i forbindelse med dette speciale. Landsmødet fungerer i empirien som det sted, hvor jeg har haft mulighed for at møde den landsdækkende organisation for Bydelsmødre-projektet sammen med Bydelsmødrene.

Landsmødet holdes en gang om året for alle Bydelsmødre i Danmark. Senest i oktober 2013 i Vejle. Der var 250 deltagere. Landsmødet beskrives ud fra en semantisk relation, hvor Landsmødet (=x) er et sted at gøre y:

Landsmødet handlede først og fremmest om at holde fest, om at fejre Bydelsmødrene for at styrke deres identitet og fællesskabsfølelse. Mange elementer understreger festen for fællesskabet: Alle var samlet i et stort, højloftet rum ved lange borde. Rummet var udsmykket med blomster og balloner i Bydelsmødrenes farve pink og lilla samt logoet for Bydelsmødrene. Bydelsmødrene selv var festligt og farverigt klædt med kjoler, tørklæder, smykker, make-up. Der var masser af musik. F.eks. høj, livlig musik mens deltagerne ankom og fandt deres pladser. Senere blev der også danset. Dirigenten var energisk og opfordrede mange gange til klapsalver. Bydelsmødrene kom med tilråb, applaus, latter og piften. Til frokost var der en stor buffet med god mad, til eftermiddagskaffen frugt og kager. Som et kreativt indslag skulle Bydelsmødrene udarbejde farverige collager på store stykker pap med teksten: *"Bydelsmødre skaber håb og forandring"* - oversat til mange sprog. Musikken refererede til forskellige kulturer, maden var tilpasset så alle kunne spise den, og der var indrettet bederum i et tilstødende mødelokale. Landsmødet foregik på dansk.

Alle Bydelsmødre fik en gave til Landsmødet: deres nye uniform i form af et purpur-farvet tørklæde (egne feltnoter).

Afholdelse af Landsmødet er en del af opfyldelsen af mål om at styrke fagligheden og den fælles identitet blandt Bydelsmødre. Leder af Landssekretariatet fortæller at Landsmødet handler om, at få oplevelsen af at *"vi er rigtig mange"* (MHJ-37:25). Hun taler om at, det *"genererer en kæmpe energi"* (MHJ-37:47) og giver stolthed og inspiration (MHJ-38:00).

Disse aspekter fremhæves og kommenteres positivt af Bydelsmødrene: ”*Det er godt, at vi er så mange*” (Bm3-42:48). Landsmødet ”*var super*” siger en Bydelsmor (Bm2-01:19:04), som lægger vægt på den gode mad og samværet med mange forskellige Bydelsmødre (Bm2-01:19:35).

To af de interviewede Bydelsmødre synes ikke, det gav mening for dem at deltage. Den ene synes, der var for lidt fokus på arbejdet, at ”*det blev lidt for meget fest*”(Bm6-01:01:01). Den anden havde en tilsvarende oplevelse af, at det var en lang rejse for ”*kun at spise*” (Bm1-46:11).

Landsmødet handler også om, at promovere Bydelsmødrene udadtil. Det blev der sat turbo på, da Landsmødet fik besøg af Prinsesse Marie, hvilket medførte en del tumult samt omtale i TV-avis og andre medier (egne feltnoter). Bydelsmødrene omtaler prinsessens besøg som en anerkendelse og som en god måde at få opmærksomhed i medierne (Bm3-45:10 / Bm4-01:08:25).

Samtidig er Landsmødet også et forum for at få ny viden og udveksle erfaringer. Der var en del indlæg fra talerstolen efterfulgt af diskussion ved bordene. Det var mit indtryk, at det på grund af de akustiske forhold var svært at føre en egentlig dialog ved bordene. Indlæggene fra talerstolen var delvis svære at høre/forstå på grund af akustikken og mangelfuld teknik i form af mikrofoner der svingede og lyd der var dårligt justeret (egne feltnoter).

En Bydelsmor lægger vægt på de muligheder for erfaringsudveksling, som Landsmødet giver, og at de får ny viden (Bm7-01:03:10). Flere af de interviewede Bydelsmødre siger om denne del af Landsmødet, at de ikke fik udbytte af det og mener at indholdet var overfladisk (Bm3-44:55 / Bm6-01:01:41/Bm1-46:33).

Endelig er Landsmødet højeste myndighed i forhold til at vælge Styregruppe for Landsorganisationen. Proceduren herom var præget af uklarhed og forvirring om stemmereglerne (egne feltnoter). Af interviews fremgår det, at flere af Bydelsmødrene ingen fornemmelse har af, hvad Styregruppens arbejde går ud på, og at de ikke oplever at det har nogen relevans for dem i deres arbejde som Bydelsmødre. (Bm3-46:33 / Bm1-48:29/Bm5-34:15)

En Bydelsmor siger, at det var fint være med til at vælge Styregruppen (Bm2-01:20:01).

En anden Bydelsmor giver udtryk for, at hun kender til den og håber at deres lokale forening vil blive repræsenteret i Styregruppen på et senere tidspunkt. Hun synes den gør et stort og vigtigt arbejde (Bm7-01:06:05).

Styregruppen optræder i Landsorganisationens vedtægter som en tvetydig størrelse. Den har ”samme opgaver og ansvar, som en bestyrelse i en forening”¹¹, undtagen at træffe beslutninger om økonomi. Den skal heller ikke aflægge beretning og har ingen beføjelser i forhold til at ansætte eller afskedige personalet på Landssekretariatet. Leder af Landssekretariatet siger, at der snarere er tale om en rådgivende instans (MHJ-56:25). Hun siger videre:

Vores opbygning er en lille smule speciel fordi vi ligger under Fonden for Socialt Ansvar som har det overordnede økonomiske ansvar, så denne her styregruppe vil aldrig ku' gå ind og omrokere noget ... Så det handler rigtig meget om det konkrete, praktiske, kan man sige. (MHJ-55.54)

MHJ fremhæver, at Styregruppen er:

nogle rigtig gode sparringspartnere ... de kommer simpelt hen altid med sådan nogle gode input, og de har jo nogle helt andre syn på det. Og så kan det være jeg har et bredere syn på det, fordi jeg snakker med flere forskellige Bydelsmødre, men de kan komme med det der meget konkrete, så det vi laver gi'r mening (MHJ-57:15)

10.7.1 Opsamling

Landsorganisationen og Landssekretariatet står for den nationale og overordnede organisering af Bydelsmødre-projektet. Bydelsmødrene er bevidste om at være en del af en større, landsdækkende organisation. Alle interviewede Bydelsmødre opfatter Landssekretariatet som en relevant og værdifuld koordinator og samarbejdspartner. Landsorganisationen forbindes primært med det årlige Landsmøde, der samler Bydelsmødre fra hele landet. Landsmødet har flere funktioner:

Det er først og fremmest en fest, der fejrer Bydelsmødrene og styrker deres identitet og fællesskabsfølelse. Samtidig promoverer Landsmødet også Bydelsmødrene udadtil.

Landsmødet er præget af Bydelsmødrenes farver og symboler. Det foregår på dansk. Samtidig tages der hensyn til mindretals behov i forhold til mad og bederum. Mangfoldigheden fejres ved at sætte fokus på de mange sprog, på forskellige former for musik og dans.

Viden og erfaringsudveksling indgår også på Landsmødet i form af oplæg fra talerstolen og efterfølgende debat i grupper.

Landsmødet vælger Landsorganisationens Styregruppe. Valget var præget af uklarhed om stemmeregler. Styregruppen har en rådgivende funktion for Landsorganisationen.

Hermed afsluttes Analyse Del 1.

¹¹ Vedtægter for Bydelsmødrenes Landsorganisation § 5, stk. 12.

Kapitel 11 Metodisk tilgang til Analyse Del 2

Denne anden del af analysen har til formål at generere paradigmer, der fører frem til en samlende konklusion. Analyse Del 2 bygger på en ny generering af kategorier. Disse nye kategorier er udviklet med to indfaldsvinkler: Dels har jeg søgt efter et gennemgående tema, der kunne fungere som ledemotiv for den videre analyse. Dette er inspireret af selektiv kodning fra grounded theory, hvor der søges efter en central kategori, som har analytisk kraft til at samle andre kategorier og begreber i et mønster, der har forklaringskraft (Strauss og Corbin, 1998, s. 146-47).

Dels har jeg set efter hvilke elementer og kategorier fra Analyse Del 1, som skal aktiveres for at belyse hvert af de fire underspørgsmål.

11.1 Ledemotiv

De fleste af kategorierne i Analyse Del 1 havde iboende modsætningsforhold og rummede en række temaer, der kredsede om disse modsætningsforhold. Idet jeg viser tilbage til de opsamlende afsnit, fremdrager jeg her følgende temaer:

Indenfor kategorien **Systemet** finder jeg temaerne: *retfærdighed - hjælp - støtte* versus *store krav til viden og færdigheder - rigide regler - uforståelighed*.

Indenfor kategorien **Isolerede Kvinder** finder jeg temaerne: *mangel på viden - begrænsning til hjemmet - tryghed hjemme/ utryghed ude*.

Indenfor kategorien **Børn/moderskab/det nære** finder jeg temaerne: *det nære, private* versus *det offentlige, politiske* samt *identifikation* versus *forhandling*.

Indenfor kategorien **Kultur og Kulturforskelle** finder jeg temaerne: *fællesskab* versus *forskellighed* samt *det statiske* versus *det dynamiske*.

Indenfor kategorien **Statsborgerskab** finder jeg temaerne: *tryghed og sikkerhed* versus *bevægelsesfrihed og uforudsigelighed*.

Indenfor kategorien **Foreningsliv** finder jeg temaerne: *lokalt selvstyre* versus *ensartet koncept*.

Indenfor kategorien **Organisation** finder jeg temaerne: *fælles identitet* versus *mangfoldighed* samt *danskhed* versus *mangfoldighed* desuden *styring* versus *rådgivning og deltagelse*.

Jeg finder, at en de overordnede modsætningsforhold kan ses i lyset af skismaet mellem tryghed og frihed og vælger derfor at lade dette være et ledemotiv for den videre analyse.

Som nævnt i kapitel 3 indeholder medborgerskabsbegrebet både en social og en politisk dimension. Sociale rettigheder kan forstås som tryghedsrettigheder, mens civile og politiske rettigheder kan forstås som frihedsrettigheder (Bylov, 2013). Således knytter ledemotivet *tryghed versus frihed* direkte an til begreber for medborgerskab.

Ovenstående kan opsummeres i nedenstående mere skematiske opstilling:

TRYGHED		FRIHED
det nære, begrænsede rum	><	det politiske, åbne rum
det kendte, trygge man identificerer sig med	><	det fremmede som både er spændende og farligt
at være indenfor systemet, at interagere med det gennem viden og kompetence	><	at være uvidende, at være udenfor
at være fastlåst pga. uvidenhed	><	at få nye handlemuligheder gennem viden
systemet er godt og retfærdigt	><	systemet er uforståeligt og uforudsigeligt
at organisere sig for at være sikker, genkendelig, forankret, være med	><	tage beslutninger, skabe nyt, forhandle
det danske, som vi er fælles om	><	det mangfoldige, som trækker i forskellige retninger

Altså på den ene side: Et handlingsrum som er præget af tryghed, genkendelighed, afgrænsning, hvor fokus for kommunikationen er at få og give viden, at få hjælp og støtte af systemet, at indgå aftaler.

Og på den anden side: Et mere grænseløst rum, et politisk rum, som er spændende, potentielt uforståeligt, potentielt farligt, hvor beslutninger tages, hvor nyt kan skabes, men hvor man også risikerer at føle sig/falde udenfor. Her er fokus for kommunikationen at få og give viden, at tage beslutninger, at forhandle, at diskutere.

Denne opstilling indeholder paradokser og forholder sig lettere fabulerende til empirien. Den er en form for tankeeksperiment som indledning til Analyse Del 2.

11.2 Fire nye kategorier

Herefter foretog jeg en sammenstilling af de syv kategorier fra Analyse Del 1. De fire underspørgsmål, som har dannet udgangspunkt for undersøgelsen blev igen aktiveret i forhold til denne nye kategorisering. Dette er en fortsættelse af en form for aksekodning, inspireret af grounded theory, hvor begreber og kategorier spiller sammen og sætter hinanden i relief på måder, der fremkalder nye mønstre og sammenhænge i data. Det drejer sig om at få øje på, hvilke mulige handlinger der finder sted, samt at afdække under hvilke betingelser de foregår, og hvilke konsekvenser de har (Strauss & Corbin, 1998, s. 130-34).

Der genereredes fire nye kategoriseringer, der hver især henviser til et underspørgsmål og samtidig er formuleret over modsætningsforhold, som viser tilbage til ledemotivet *tryghed versus frihed*.

De fire kategorier er:

Marginalisering og det aktive medborgerskab, der henviser til underspørgsmålet: **Hvilke strategier udfoldes i Bydelsmødre-projektet for at modvirke marginalisering og fremme et aktivt medborgerskab?**

Det private og det offentlige, der henviser til underspørgsmålet: **Udfoldes der i Bydelsmødre-projektet et særligt medborgerskab for kvinder?**

Fællesskab og forskellighed, der henviser til underspørgsmålet: **Hvordan forholder man sig i Bydelsmødre-projektet til multikulturelle aspekter af medborgerskab?**

Deltagelse og Styring, der henviser til underspørgsmålet: **Hvorledes praktiseres demokrati og medbestemmelse i Bydelsmødre-projektet?**

Elementer fra empirien som ikke optræder i Analyse Del 1, inddrages i begrænset omfang.

Et objekt og en tekst, som er nævnt i Analyse Del 1, inddrages tillige som nye elementer i analysen: Under kategorien **Fællesskab og Forskellighed** inddrages Tørklædet som element. Under kategorien **Deltagelse og Styring** inddrages Standardvedtægter for de lokale Bydelsmødre-grupper

som element. Til analyse heraf anvender jeg en model i forhold til analyse af dokumenter og objekter, som er inspireret af D.E. Smiths Institutionelle Etnografi. Tekst og objekt har her en handlende kraft: Teksten er skrevet med bestemte hensigter og har til hensigt at udløse bestemte handlinger (Smith 2005, s. 120). Teksten læses af bestemte personer, på bestemte steder, i bestemte sammenhænge. Teksten overfører erfaring og information fra en sfære til en anden.

Analyse Del 2 inddrager endvidere teoretiske begreber, som overvejende viser tilbage til litteraturstudiet i Kapitel 3. Herved rekontekstualiseres og uddybes kategorier og begreber. Jeg sammenstiller her empirien med teori, hvilket er medvirkende til at løfte beskrivelsen op på et andet abstraktionsniveau.

Kapitel 12 Analyse - del 2

12.1 Marginalisering og det aktive medborgerskab

Dette afsnit lægger op til en besvarelse af underspørgsmålet: **Hvilke strategier udfoldes i Bydelsmødre-projektet for at modvirke marginalisering og fremme et aktivt medborgerskab?** Det trækker på følgende kategorier fra Analyse Del 1: Isolerede Kvinder og Systemet.

Som det fremgik af Analyse Del 1, fremstår systemet som godt (se afsnit 10.1.1). Det er retfærdigt og har mange muligheder for at yde hjælp og støtte til den enkelte borger og hendes familie. Samtidig kræves der viden og veludviklede dansksproglige færdigheder for at kommunikere med systemet.

Bydelsmødrene selv henviser til egne erfaringer om at lære systemet at kende og blive i stand til at bruge det og kommunikere med det på egne og andres vegne.

Over for dette beskrives de isolerede kvinder, som Bydelsmødrene hjælper, som kendetegnet ved uvidenhed, manglende uddannelse og fraværende eller dårlige danskkundskaber (se afsnit 10.2.1). Fund i Integrationsministeriets undersøgelse om medborgerskab understøtter dette, idet der her peges på, at ” *Manglende danskkundskaber er tilsyneladende en afgørende kilde til marginaliseringen*” (Medborgerskab i Danmark, 2011, s. 18).

Bydelsmødre-projektet lægger altså stor vægt på at få, dele og videregive viden. Jeg finder i forlængelse heraf, at der er basis for at hævde, at læring spiller en stor rolle i projektet.

Sammenholdt med at projektets overordnede formål er at fremme aktivt medborgerskab, konkluderer jeg derfor at undervisning og vidensdeling i Bydelsmødre-projektet optræder som vigtige faktorer i at fremme et aktivt medborgerskab. Eller sagt med andre ord: medborgerskab er noget der, i hvert fald delvis, skal læres.

Marjorie Mayo (2000) diskuterer, hvorledes sådanne læringsprocesser kan finde sted. Mayo tager udgangspunkt i britiske erfaringer men henviser til, at læring og aktivt medborgerskab i høj grad er på den politiske dagsorden i Europa (Mayo 2000, s. 22). Hun peger på, at frivilligorganisationer og lokalt forankrede grupper spiller en vital rolle i læring og vidensdeling om aktivt medborgerskab (ibid, s. 23). Mayo diskuterer videre i artiklen, hvilken viden om medborgerskab som formidles og på hvilke betingelser - til hvem, af hvem: ”... *How is this learning being facilitated most effectively -- or not? What lessons are actively being learnt, in terms of whose definitions and agendas for active citizenship ...*” (ibid. s.24). Dette aspekt er relevant i forhold til Bydelsmødre-projektet, som jo netop er et projekt, der i frivilligt regi og via lokalt forankrede grupper vil fremme aktivt medborgerskab ved at formidle viden til potentielt marginaliserede borgere.

Som det er påvist ovenfor, er det i høj grad medborgerskab i forhold til sociale rettigheder, som er i fokus i Bydelsmødre-projektet (se afsnit 10.1.1). Både i forhold til Bydelsmødrene selv og i forhold til de kvinder der får hjælp af Bydelsmødre, er fokus på at forstå og handle i forhold til offentlige såvel som frivillige hjælpesystemer. Det handler om at formidle viden om, hvilke rettigheder og pligter man har, og om hvorledes man aktivt skal deltage for at skaffe sig adgang til ressourcer og muligheder.

Med andre ord: Indholdet i vidensformidlingen defineres primært i forhold til velfærdsstatens institutioner. Fokus er på, hvilken type viden borgeren har brug for, for at kunne interagere bedst muligt med systemet, både i forhold til borgerens egne behov og i forhold til systemets behov. Den viden, der lægges vægt på at formidle, kan opfattes som en viden, der myndiggør i forhold til det, Mayo betegner som en snæver (‘constricted’) version af empowerment (ibid. s. 27). Her er vidensformidling om hvordan systemet fungerer, baseret på en grundholdning til, at alle dybest set har samme interesser og bare skal lære de samme spilleregler.

Også formålsbeskrivelsen kan læses i dette lys: Som nævnt i indledningen er målet for Bydelsmødrene ”*at kvinder med etnisk minoritets-baggrund i udsatte boligområder bliver aktive medborgere og at deres ressourcer kommer i fokus og styrkes til en bedre hverdag og integration for dem selv, deres børn og de kvinder og familier de kommer i kontakt med*”.

Ressourcer er således noget kvinderne allerede har, som skal aktiveres og styrkes.

Leder af Landssekretariatet kobler dette til en form for empowerment, der beskrives således:

For mig handler empowerment om at man giver den viden og de redskaber der skal til, så man kan få kontrol over sit eget liv, så man kan styre tingene selv, så man kan tage de beslutninger som er vigtige for en selv (MHJ-14:29)

Der henvises altså primært til videnskæssige ressourcer. Marginalisering kobles sammen med manglende uddannelse og manglende sprogkunderskaber. Manglende uddannelse bliver ikke forbundet med manglende mulighed for at afhjælpe lav indkomst, men derimod forbundet med manglende ressourcer i forhold til kommunikation og forståelse af systemet og samfundet. Der er i Bydelsmødre-projektet, så vidt min undersøgelse, et fravær af opmærksomhed overfor sociale forhold som mulig fattigdom eller lav indkomst, til trods for at nogle af de familier og kvinder som Bydelsmødrene kommer i kontakt med, netop må forventes at have disse problemer (jf. afsnit 2.5 om faktorer i forbindelse med marginalisering). Også Integrationsministeriets undersøgelse af medborgerskab (2011) påpeger, at de socioøkonomiske faktorer spiller en stor rolle for deltagelsesaspektet af medborgerskab: ”Uddannelse, stilling og indkomst udgør i næsten alle lande de afgørende ressourcer for politisk deltagelse. Det gælder også stort set alle former for deltagelse i Danmark” (Medborgerskab i Danmark, 2011, s.95).

I Bydelsmødre-projektet satses der på, at problemer i forhold til marginalisering kan løses med oplysning og hjælp til netværksdannelse.

Dermed udebliver også enhver tale om social uretfærdighed eller anslag til kritik. Man kan se dette som et eksempel på det, Elm Larsen & Andersen (2011, s.227) taler om, når de kritiserer begrebet social eksklusion for politisk at blive anvendt som en form for ’newspeak’ i stedet for at tale om fattigdom.

Tilgangen synes at være i overensstemmelse med Mia Arp Fallovs skildring af, hvorledes individualisering kombineret med opfattelsen af Danmark som et lige og retfærdigt samfund fører til, at marginalisering opfattes som et udtryk for, at visse, særligt ”sårbare grupper er faldet igennem velfærdsstatens sikkerhedsnet” (Arp Fallov, 2010, s.20). Hun skriver videre, at dette modvirkes ved foranstaltninger, der reintegrerer dem i ”sociale og økonomiske sfærer gennem deltagelse i frivilligt arbejde og foreninger samt gennem fleksible og beskyttende arbejdstiltag ...” (ibid.)

Ved at aktivere og styrke ressourcer, her igennem vidensdeling og undervisning, sigtes altså imod autonomi for den enkelte. Også Goul Andersen peger på, hvorledes et medborgerskabsperspektiv

netop sætter fokus på diskussionen om velfærdsstaten er med til at fremme borgernes autonomi eller snarere skaber ”*passivitet, afhængighed og klientgørelse*” (Goul Andersen 2002, s. 164).

Som tidligere nævnt karakteriserede leder af Landssekretariatet netop de kvinder Bydelsmødrene hjælper, som potentielt passiviserede af det omfattende danske velfærdssystem (se afsnit 10.2.).

Kymlicka & Norman (1994) refererer til diskussionen om velfærdsstaten og socialt medborgerskab, hvor den nyliberale kritik anfører, at velfærdsstaten skaber passivitet og afhængighed hos borgerne. Iflg. Kymlicka & Norman iagttages to overordnede strategier for at modvirke denne passivitet: Dels aktiv-linien i socialpolitik hvor velfærdsydelse følges af pligter til aktivering. Dels et fokus på at fremme nærdemokrati, gennem beboer/bruger inddragelse og andre tiltag for at bringe beslutningsprocesser tættere på borgeren og dermed promovere det aktive medborgerskab (Kymlicka & Norman, 1994 s.355-359).

Bydelsmødrene synes at vælge en tredje vej fra passivt til aktivt medborgerskab: en formidling af et aktivt medborgerskab, der tager udgangspunkt i at aktiv deltagelse skal læres - på dansk. Den aktive medborger har travlt med at forstå og leve op til de mange krav som det veludbyggede, rettighedsbaserede velfærdssystem stiller. Hermed opnår borgeren ressourcer til at kunne realisere sit eget livsprojekt, indenfor rammerne af den gode, retfærdige og tryghedsskabende velfærdsstat.

Herved er fokus på en individualiseret, vertikal dimension af medborgerskabet, der betoner forholdet mellem den enkelte borger og systemet i en søgen efter individualiserede løsninger.

Samtidig iagttages det også, at Bydelsmødre-projektet rummer en kollektiv dimension, hvor videns- og erfaringsdeling foregår i grupper. Dette sker både blandt Bydelsmødrene selv og i forhold til de kvinder de hjælper, som inviteres til kvindecfeer, fællesgymnastik, forældremøder og andre kollektive begivenheder. En af Bydelsmødrenes tre hovedopgaver er således defineret som netværksdannelse, hvilket netop går på at nedbryde isolation. Også her synes ”det lærende” at være i centrum for de fælles aktiviteter med udgangspunkt i viden og information, som af systemet defineres som nødvendig og god. Som nævnt deltog jeg i to kvindecfeer som deltagerobservatør. Til den ene var der inviteret en tandplejer, som fortalte kvinderne om, hvordan tandpleje hos deres børn bedst foregår. Til den anden var inviteret en UU-vejleder, der fortalte om mulighederne på ungdomsuddannelserne (egne feltnoter). Dette blev begge steder suppleret med fællesspisning og uformel snak og hygge.

Der fremstår her en dimension af det aktive medborgerskab, som har fokus på at lære om systemet, på at holde sig opdateret og dermed at kunne udøve rettigheder, få adgang til ressourcer og handlemuligheder.

Jeg finder det interessant at spejle dette i den karakteristik af systemet, som også er fremkommet i min empiri: Udover at fremstå som retfærdigt, godt og tilgængeligt, fremstår systemet også som uforudsigeligt, som omskifteligt og svært at forstå. Bauman (2000) sætter dette i et senmoderne perspektiv og påpeger, hvorledes den økonomiske og politiske magt ikke længere er optaget af direkte og synligt at styre og kontrollere, men i højere grad styrer indirekte. Styling udliciteres til folk selv. Magten befinder sig i en tilbagetrukket position, som ikke er lokalt forankret og derfor ikke længere afhængig og ansvarlig i forhold til det lokale. Det uforudsigelse, det flydende, det midlertidige kendetegner de procedurer og systemer, der til stadighed skabes og forandres - hurtigere end de mennesker de involverer og berører, kan følge med.

Selvom Bauman hovedsagelig refererer til velfærdssystemer ulig det skandinaviske (i højere grad til residuale modeller som den amerikanske), synes jeg alligevel hans analyse giver et tankevækkende perspektiv.

Dette er en alternativ forklaring på den passivitet, som det aktive medborgerskab står i modsætning til. Problemet er måske ikke, at det moderne velfærdssystem er formynderisk og hjælper så meget, at borgerne selv fralægger sig ansvaret. Hvad hvis det modsatte er tilfældet? Det er snarere det omskiftelige, det flygtige der får borgerne til at opgive på forhånd? Det aktive medborgerskab består følgelig i at træne sig i at afkode, at følge med, at være fleksibel - og således er man aktiv og fuldt beskæftiget.

12.1.1 Opsamling

Det fremgår at Bydelsmødre-projektet stimulerer et aktivt medborgerskab for marginaliserede kvinder gennem vidensdeling og oplysning. Det er interessant at undersøge hvilken type af viden, der følgelig lægges til grund. I forlængelse heraf tegner der sig et paradigme om et lærende medborgerskab, hvor det sociale medborgerskab er i fokus, og hvor indholdet i vidensformidlingen primært defineres i forhold til velfærdsstatens institutioner. Det handler om at formidle viden om, hvilke rettigheder og pligter man har, og på hvilken måde man skal deltage i forhold til disse for at skaffe sig de ressourcer og muligheder som kan være tilgængelige. Tryghedsdimensionen bliver hermed fremtrædende. I Bydelsmødre-projektet er der ingen fokus på socio-økonomiske forhold til

trods for, at undersøgelser om marginalisering og medborgerskab netop inddrager såvel sprog, som uddannelse, job og indtjening som væsentlige faktorer.

Det aktive medborgerskab finder her sted indenfor rammerne af en begrænset form for empowerment, som refererer til et begrænset og individualiseret råderum. Hvad enten velfærdsstaten anskues som gennemstruktureret og krævende eller som flygtig og tilbagetrukket, er den aktive medborger fuldt beskæftiget med at forstå, afkode og kommunikere med systemet.

12.2 Det private og det offentlige

Dette afsnit henviser til underspørgsmålet: **Udfoldes der i Bydelsmødre-projektet et særligt medborgerskab for kvinder?** Det trækker primært på følgende kategori fra Analyse Del 1: Børn, Moderskab, det Nære og i begrænset omfang på kategorierne Isolerede Kvinder, Organisation, Foreningsliv.

Som nævnt abonnerer Bydelsmødre-projektet på kvinderoller der knytter an til hjemmet og familien. I Analyse Del 1, påviste jeg hvorledes både moderskab og værtinderollen indgik i opbygning af Bydelsmor-rollen. Herved knyttes egenskaber som omsorg, næring, ansvar og viden til Bydelsmødrene. I det omfang, at Bydelsmødrenes arbejde foregår i grupper - når Bydelsmødrene står for fælles arrangementer for andre kvinder - tages der i høj grad udgangspunkt i en fælles identifikation om dét at være mødre. Som nævnt tidligere er børn til stede, og de emner der tages op i fælles fora har med børns udvikling, sundhed og uddannelse at gøre.

Data peger endvidere på, at moderskab og forældreskab udfoldes i såvel private som offentlige sfærer; og at grænserne imellem dem er flydende. Hvilke implikationer dette har for medborgerskab vil jeg nu se nærmere på.

En måde at komme dybere ned i dette skisma er at anlægge et intersektionelt syn og prøve at se på, hvorledes det får betydning at Bydelsmødre-projektet er for kvinder med etnisk minoritetsbaggrund - altså hvorledes kvinderolle og rollen som etnisk minoritetsborger knyttes sammen. Bockhorst & Siim peger på, at når man taler om køn og etnicitet er der *”forskellige dynamikker knyttet til forskellige former for uligheder”* (Bockhorst & Siim, 2007, s. 269) og bruger som eksempel, at *”nordiske undersøgelser peger på, at inklusion af kvinder på arbejdsmarkedet og i politik ikke*

nødvendigvis følges af en inklusion af etniske minoriteter.” (ibid). Altså at det kvindesyn der gælder for majoriteten, ikke gælder for minoriteterne, men modificeres af den rolle som etnicitet spiller.

I Bydelsmødre-projektet gøres kvinder med etnisk minoritetsbaggrund som udgangspunkt til en kategori, som har et særligt kompleks af problemer, der kræver en særlig indsats. Kvinderne defineres endvidere som en gruppe, man med held kan rette en særlig indsats imod: Det fremgik af Kvindeprogrammet (som det hele startede med, og hvis intentioner stadig er på spil), at

” Etniske minoritetskvinder er en vigtig faktor, når det handler om integration. Flere undersøgelser har således vist, at i familier, hvor moderen er velintegreret, går det også børnene bedre i skolen og på arbejdsmarkedet.” (Kvindeprogrammet, 2011, s.1). Dette bunder i en opfattelse af, at kvinder er en særlig indgang til familien, især blandt etniske minoriteter med traditionelle kønsroller.

Kvinderne har nærmest monopol på reproduktion, opdragelse af børn, videregivelse af værdier og normer. Ved at påvirke kvinderne, påvirker man hele familien, især børnene, der jo repræsenterer næste generation, en fremadrettet indsats.

Som det fremgår af Analyse Del 1, skabes der i Bydelsmødre-projektet et særligt kvindorum, hvor kvinder hjælper kvinder, hvor identifikationen er vigtig, hvor ensheden skaber tillid og tryghed (se afsnit 10.2.1 & afsnit 10.3.1). I mit feltarbejde er jeg kun stødt på ganske få mænd, og dét kun på Landsmødet, hvor en af de frivillige var en mand. Han var far til en af de ansatte i Landssekretariatet, altså stadig indenfor familiesfæren. Derudover optrådte der en del mandlige pressefotografer og sikkerhedsfolk omkring Prinsesse Mariés besøg (egne feltnoter).

Som nævnt, taler leder af Landssekretariatet om, at Bydelsmødrenes indsats er rettet mod ”det nære”(se afsnit 10.3.1), og at der er langt til det politiske: Indflydelse og beslutningskompetence refererer til det nære liv, på at tage ansvar for sig selv. Hun understreger, at Bydelsmødre-projektet ikke er politisk (MHJ-18:04).

Formålsparagraffen i standardvedtægterne for de lokale Bydelsmødre er formuleret lidt anderledes end formålet for Landsorganisationen. De lokale Bydelsmødre-grupper skal arbejde for: *” ... at støtte isolerede kvinder til at styrke sig selv, deres børn og familier, så de kan få indflydelse på alle de livsvilkår, som har betydning for deres og familiens liv”* (§ 2, stk. 1). De eksplicite formål om medborgerskab og integration, som er Bydelsmødrenes overordnede formål, er således taget ud. Den individuelle indsats understreges. Leder af Landssekretariatet nævner flere gange, at Bydelsmødrenes hjælp er rettet mod det enkelte menneske (MHJ-13:24 / MHJ- 15:54), at projektet primært arbejder på individ niveau (MHJ-18:08).

Styregruppen for Landsorganisationen tildeles også en rolle, der er forbundet med det praktiske, det konkrete (se afsnit 10.7.1) - ikke økonomi og overordnede beslutninger, altså langt fra det politiske.

Bydelsmødrene deltog som nævnt i kampagnen op til Kommunalvalget i november 2013, der gik ud på at få så mange som muligt til at stemme.

Leder af Landssekretariatet udtrykker, at ”*det er vigtigt, at vi er fælles om demokratiet, og det er vi jo også, det er Bydelsmødrene jo også*” (MHJ-51:34). Samtidig blev hun overrasket over så godt Bydelsmødrene generelt tog imod kampagnen. Hun var i tvivl, om det ville være relevant for dem, om det ville ligge for langt fra deres kerneopgaver (MHJ-17:44). Hun fortæller om succesen:

*... det jeg oplevede, det var faktisk lige præcis dette her med medborgerskabet: At Bydelsmødrene fik en oplevelse af at være virkelig inkluderede, fordi dét de gjorde, det var alle optagede af. Når de tænkte for fjernsynet, så handlede det om valget. Når man så spisesedler, så handlede det om valget ... Alle snakkede om valg, og de var en del af det.
I stedet for ”bare” - i gåseøjne - at hjælpe kvinder, så lige pludselig så hjalp de med noget som havde betydning på samfundsniveau, og det gav rigtig god mening. Fordi den anerkendelse de fik, for det arbejde de lavede, havde koloenorm betydning for dem, netop for deres oplevelse af at være medborgere (MHJ-18:57)*

Leder af Landssekretariatet betoner således her det aspekt af medborgerskab, der handler om tilhørsforhold: At Bydelsmødrenes medvirken i valgkampagnen har bidraget til deres følelse af at deltage i og være en del af fællesskabet.

De ovennævnte aspekter af hvorledes det nære optræder i Bydelsmødre-projektet kan opsummeres som en opfattelse af kvindernes aktive medborgerskab, der understøtter det som skitseredes i sidste afsnit om marginalisering og medborgerskab: En opfattelse der ser Kvindelivet som begrænset til privatsfæren og en meget nær og begrænset offentlig sfære, hvor fokus er på den sociale dimension af medborgerskab og aktiviteten primært handler om at forstå spillereglerne og deltage på systemets betingelser. Tryghed og bekræftelse af identiteten er afgørende for at deltage i den offentlige sfære.

Men der er også andre opfattelser på spil af samspil mellem det nære og det politiske:

Hvad deltagelse i valgkampagnen angår, har de fleste af de interviewede Bydelsmødre været aktive i kampagnen op til Kommunalvalget i november 2013, der gik ud på at få så mange som muligt til at stemme. En enkelt Bydelsmor har haft travlt med studier og interesserer sig ikke for kommunalvalg (Bm5- 38:05). En anden finder, at det falder udenfor Bydelsmødrenes område at blande sig i om folk stemmer eller ej (Bm1-50:18).

De fleste udtaler, at det er vigtigt at stemme, at deltage, at danne sig en mening og give udtryk for den (f.eks.: Bm6-56:14 / Bm3-50:20). De synes der er en klar sammenhæng mellem deres øvrige virke som Bydelsmødre og dét at motivere andre til at stemme ved kommunalvalg (f.eks. Bm4-01:27:25). En Bydelsmor siger:

Som Bydelsmor vi synes at alle de kvinder skal gå ud og stemme, for at opleve hvordan det er demokrati ser ud her i Danmark. Nu du selv bestemmer, hvilken politiker der skal sidde på stolen ...at du selv bestemmer - det betyder rigtig meget (Bm7-59:16)

En anden betoner at det er ”jo en af vores rettigheder” at stemme (Bm2-01:26:50).

Bydelsmødrene fortæller om, hvordan de var aktive i at informere om valgprocedure og adgang til information om de politiske partier. Samt at de medvirkede til at afholde valgmøder, hvor kvinderne fik lejlighed til at formulere sig direkte overfor politikerne (Bm7-1:00:11 / Bm2-1:29:02).

De fleste Bydelsmødre synes her at være optagede af at koble det nære med det politiske. De henviser til at deltage i fællesskabet og det danske demokrati, men også til rettighedsaspektet ved at bruge sin stemmeret. De lader til at opfatte deltagelse i valgkampagnen som en del af deres opgave som brobyggere.

Det individuelle fokus i Bydelsmødrenes arbejde, som fremhæves af leder af Landssekretariatet, understreges af Bydelsmødrene, når de fortæller om og diskuterer, hvordan de hjælper andre kvinder. Samtidig modereres det af de forskellige aktiviteter på gruppeniveau, som dels udfolder sig i Bydelsmødrenes egen foreningsdannelse og dels i arrangementer Bydelsmødrene står for (se afsnit 10.6.1). Endelig mener jeg også, at der er en pointe i, at Bydelsmødre-grupperne, kvindecfeer og andre forsamlinger af kvinder, som danner rammen om Bydelsmødrenes arbejde er heterogene i den forstand, at der er mange forskellige kulturer, etniciteter og aldersgrupper der mødes (egne feltnoter).

Det trygge, afgrænsede rum baseret på en umiddelbar identifikation og tillid findes altså side om side med en række forskellige offentlige eller semioffentlige rum, som er heterogene og som anvendes til at politisere og almengøre emner der knytter sig til kvindernes beskæftigelse og interessesfære i forhold til børn, familie og deres egne opgaver, roller, rettigheder og muligheder. Den flydende grænse mellem det nære og det politiske eller det private og det offentlige kan diskuteres yderligere ved at inddrage Longman et. al.(2013). De beskriver et forsknings-projekt om

moderskab blandt mødre til børn der tilhører etniske minoriteter. De finder, at mødrenes ”*practices as parents are guided by their pursuit of maximizing the child’s feelings of belonging (at the familial as well as at the broader social level) and at making their children as well as themselves into ‘good’ and accepted citizens ... The mothering work of both groups of mothers shows that mothering cannot be restricted to the private domain of the family, nor to the ‘ethnocultural community’, but is intensely intertwined with the public domain*” (Longman et al., 2013, s. 391). De taler her om ”feelings of belonging”, altså tilhørsforhold, og peger hermed på den identitetsmæssige del af medborgerskab. Også i interviews med Bydelsmødrene optræder denne dimension af moderskab. Der henvises til, hvordan støtte til børnenes identitetsdannelse og bibringelse af viden om hvordan man opfører sig passende, foregår i et interaktivt samspil mellem hjemmets og det omgivende samfunds forventninger og normer - hjemme ved køkkenbordet (Bm6-51:23 / Bm2-53:15).

Dette viser også tilbage til Analyse Del 1, hvor jeg påviste hvorledes forælderrollen i skole-hjemsamarbejdet også kunne indbefatte en forhandling af normer og perspektiver, jf. eksemplet med religionsundervisningen (i afsnit 10.3).

Denne form for mediering mellem det private og det offentlige påpeges også af Siim, der i sin forskning af etniske minoritetskvinder finder eksempler på at kvinderne netop fungerer ”*som kulturformidlere og kulturskabere der aktivt forhandler både med deres familie og med det danske samfund om betydningen af centrale værdier som f.eks. ligestilling og lighed*” (Siim 2003, s. 83)

Også Siim påpeger sammenfletningen af offentlige og private sfærer, når hun skriver at ”*i den danske kønspolitiske model er familien ikke noget, der er adskilt fra det offentlige liv, men opfattes i stedet som en del af en demokratisk, politisk kultur, som demokratiets mindste enhed*” (Siim 2003, s. 107).

Et feministisk perspektiv på medborgerskab betyder som nævnt, at kvinders politiske og sociale medborgerskab er med til at integrere det private i den offentlige sfære, hvorved nye områder kommer i fokus for medborgerskab. F.eks. rettigheder knyttet til familieliv og børneopdragelse som barselorlov, børnepasning mm. Dette kan betragtes som en styrkelse af et helhedssyn på medborgerskab, hvor de forskellige typer af rettigheder netop spiller sammen om at stimulere et aktivt medborgerskab (Borchorst & Siim, 2007). Jeg ser tendenser til en sådan integration af sociale og politiske aspekter af medborgerskabet i Bydelsmødre-projektet. Dette understreges af, at Bydelsmødrene som tidligere omtalt tematiserer kønsroller og kvinders rettigheder i forhold til

ægteskab og skilsmisse, og i det hele taget er optagede af de diskussioner, som det igangværende kursus om ligestilling afføder (egne feltnoter).

12.2.1 Opsamling

I Bydelsmødre-projektet ses konkurrerende eller supplerende paradigmer for, hvorledes moderskab er med til at konstituere det aktive medborgerskab.

Det ene paradigme udgør en fortsættelse af det som skitseredes i sidste afsnit om marginalisering og medborgerskab, hvor kvindelivet begrænses til privatsfæren og en meget nær og begrænset offentlig sfære. Fokus er på den sociale dimension af medborgerskab, og aktiviteten handler primært om at forstå spillereglerne og deltage på systemets betingelser. Denne version af et medborgerskab for kvinder synes at hænge sammen med, at det er kvinder med etnisk minoritetsbaggrund. Deres forankring i traditionelle familiemønstre og kønsroller samt deres begrænsede kendskab til det danske system og især det danske sprog betyder at det trygge, det kendte, det man umiddelbart kan forstå, og det man umiddelbart kan identificere sig med sætter rammerne for, hvorledes man er i stand til at deltage. I det omfang den politiske dimension af medborgerskab er i spil, er det om forhold som er meget tæt på, begrænset til meningstilkendegivelser i beskyttede rum. Tryghed er afgørende for at deltage i den offentlige sfære. Det nære og det politiske er adskilt.

Dette paradigme modificeres af andre tendenser, der i højere grad abonnerer på en helhedstænkning i forhold til rettigheder og deltagelse, hvor såvel den sociale som den politiske del af medborgerskab er i spil.

Her er der flydende grænser mellem privatsfæren og den offentlige sfære. Det nære bliver afsat for deltagelse i det politiske; den fælles reference til børn og moderskab bliver udgangspunkt for identitetsforhandlinger og deltagelse der ikke kun baseres på umiddelbar identificering, på overskuelighed og tryghed men politiserer og debatterer på en måde der undersøger muligheder i en heterogen offentlighed og således orienterer sig mod frihedsdimensionen af et aktivt medborgerskab.

12.3 Fællesskab og forskellighed

Dette afsnit henviser til underspørgsmålet: **Hvordan forholder man sig i Bydelsmødre-projektet til multikulturelle aspekter af medborgerskab?** Det trækker på følgende kategorier fra Analyse Del 1: Systemet - Kultur og Kulturforskelle - Statsborgerskab - Organisation, samt i meget begrænset omfang på kategorien Børn/Moderskab/det Nære.

Som det fremgår af litteraturstudiet henviser spørgsmålet om multikulturalisme til en diskussion om, hvorvidt kulturelle og etniske mindretal skal have særlige rettigheder eller ej for at sikres et fuldt medborgerskab.

Som det fremgik af Analyse Del 1, eksisterer Bydelsmødre-projektet i et felt, hvor kvinder med forskellige etniciteter og kulturelle tilhørsforhold mødes og samarbejder. Dette kommer tydeligt til udtryk på Landsmødet, hvor mangfoldigheden synliggøres og fejres. Det multikulturelle udgør altså en tydelig dimension af Bydelsmødre-projektet. Dette afsnit vil gå dybere ned i, hvilket paradigme om multikulturalisme som følgelig er i spil. Jeg vil se nærmere på, hvorledes majoritets-minoritetsforhold optræder i Bydelsmødre-projektet, og hvilke konsekvenser det har for opfattelsen af medborgerskab i et multikulturelt felt. Som indgang til dette, vil jeg undersøge Tørklædet som symbolsk objekt i Bydelsmødre-projektet.

Tørklædet omtales flere gange i Analyse Del 1 som noget der kan fremprovokere forskelsbehandling eller fordomme, altså en markør af anderledeshed, af noget ikke-dansk (i afsnit 10.4).

En Bydelsmor siger: *"Jeg følte mig dansk indtil jeg tog tørklæde på"* (Bm2-8:12). Hun er opvokset i Danmark og fortæller, at hun aldrig før havde oplevet *"racisme"* - før hun tog tørklædet på (Bm2-8:25).

Dette spejles også i den offentlige debat, i den såkaldte 'Tørklædedebat', som bl.a. har udfoldet sig i Danmark op igennem 00'erne om muslimske kvinders ret til at bære tørklæde i forhold til politisk deltagelse og deltagelse på arbejdsmarkedet.

Samtidig udgøres Bydelsmødrenes uniform (som nævnt i beskrivelse af Landsmødet i afsnit 10.7) af et tørklæde.

Jeg vil her gennemføre en analyse af dette tørklæde. Jeg vil undersøge to dimensioner af, hvilken betydning objektet får: dels vil jeg se på hvorledes det transporterer erfaring fra én setting til en anden, dels vil jeg være opmærksom på, hvilke handlinger objektet vil det sætte i gang (jf. Smith, 2007).

Først en beskrivelse:

Tørklædet er pakket ind i knitrende gennemsigtig cellofan. Det er en flad, delikat kvadrat. En gave. Gaven hænger over hver stoleryg i det store, pyntede konferencerum på Landsmødet for alle landets Bydelsmødre. Det foregår en søndag i oktober, i Vejle. Der er ca. 250 kvinder. De fylder salen med farver og stemmer. Mange kvinder har tørklæder om hovedet, andre om halsen. Nogle har ingen tørklæder på overhovedet. Der er højt til loftet i lokalet, der er musik. Tørklæderne er lilla. Når de pakkes ud, er de store og bløde virker som et mix af silke og uld (egne feltnoter). Det er Bydelsmødrenes uniform.

Tørklædet gives altså som en gave ved en festlig lejlighed: Jeg supplerer nu min analysemodel med udarbejdelsen af en associationsnote (som defineret i afsnit 9.3.): En gave gør modtageren glad. Man siger tak for gaven! En gave kan i sig selv være en tak. En gave kan være en fejring eller en anerkendelse af, at man er dén man er. En gave kan være en anerkendelse eller belønning for en indsats. En gave styrker de sociale bånd mellem den der giver, og den der modtager. Hermed henviser gaven til noget gensidigt forpligtende.

Jeg hæfter mig i første omgang ved den fejrende og anerkendende dimension af gavegivning. Jeg tolker valget af tørklæde som en tilkendegivelse af Bydelsmødre-projektets multikulturelle orientering og ydermere som et udsagn, et indlæg i "Tørklædedebatten":

Valget af tørklædet bliver en måde at transformere erfaring fra en setting til en anden (jf. Smith 2007): Man tager et kulturelt element, der fungerer som en stærk identitetsmarkør i en andetgørelses-proces, og gør det til en positiv identitetsmarkør i stedet. Bydelsmødrene erklærer: her blandt Bydelsmødre går vi med tørklæde! I lyset af hvor omstridt tørklædet er, opfatter jeg det som en solidaritetserklæring med muslimske kvinders ret til at bære tørklæde, som en form for ikke-voldelig modstand mod en potentielt undertrykkende fordom.

Dette kunne pege på den form for multikulturalisme, som Kymlicka forsvarer, hvor særrettigheder for mindretal baseres på universelle rettigheder. Her er der således tale ytringsfrihed og religionsfrihed, ret til gennem påklædningen at komme med de ytringer man vil (Kymlicka 2010).

Denne tolkning modsiges imidlertid andre steder i empirien.

Leder af Landssekretariatet lægger vægt på, at tørklædet er en uniform, der skal styrke følelsen af fælles identitet blandt Bydelsmødre. Hun siger således, at det er:

En enorm rar oplevelse med at være sammen med flere af samme slags. Vi kender det allesammen: Det med at ha' uniform på det føles godt, det er en god fornemmelse (MHJ:39:06)

Tørklædet-som-gave skal altså ud fra Landssekretariatets perspektiv ses i direkte forlængelse af det nævnte delmål for Landssekretariatets arbejde (nævnt i afsnit 2.4.), der handler om at styrke Bydelsmødrenes fælles identifikation. Tørklædet-som-uniform vil sætte en handling i gang. Det skal skabe sammenhold og fælles identitet, idet Bydelsmødrene bærer det som en fælles uniform. Samtidig refereres der til det fælles kvindelige som en universel reference på tværs af kulturelle tilhørsforhold.

Når uniformen samtidig gives som en gave og ikke bare udleveres til et møde, kan det ses som et led i at styrke forholdet mellem Landsorganisationen og den enkelte Bydelsmor. Gaven refererer til en gensidig forpligtelse: Bydelsmødrene får noget af Landssekretariatet, der skal styrke dem i at udfylde deres opgave som Bydelsmødre.

Dette underbygges af de Bydelsmødre, jeg har spurgt. De er glade for deres uniform. De fremhæver deres egen medvirken til valget af tørklædet og siger f.eks., at det er en

... dejlig uniform. Vi siger til Maja vi vil gerne ha tørklæde, jeg synes det er dejligt at tage det på når jeg går og hjælper nogen, ligesom at ha et badge (Bm1-47:50)

Leder af Landssekretariatet tager afstand fra en mere politisk-polemisk begrundelse for valget af tørklædet. Hun siger, at det "ikke er tænkt som et indlæg i debatten" (MHJ-24:38).

At det lige blev et tørklæde har en praktisk, æstetisk forklaring:

Det har været en lang proces om udvælgelse af beklædningsgenstand og design af størrelse, farve og materialer. Det har været svært at finde noget, som kunne passe til alle (Jf. MHJ-40:50) uanset, hvordan de i øvrigt klæder sig:

Det er vigtigt med mangfoldigheden, man skal ligne sig selv (MHJ: 40:15)

Kvinderne bærer vitterlig tørklædet på forskellige måder, således som det er hensigten. Mange Bydelsmødre bærer hijab (muslimsk hovedbeklædning), mange andre bærer tørklæder om halsen. (egne feltnoter).

Denne kombination af fællesskab og enshed kombineret med mangfoldighed, altså mulighed for at sætte sit individuelle præg på tingene uden at skille sig helt ud, synes at være central i valget af

tørklædet som uniform. Adspurgt om hun har tænkt over valget af tørklædet som uniform, svarer en Bydelsmor:

Alt andet lige, så var der mange tørklæder - Men er det ikke bare fordi det er oppe i tiden nu, at gå med tørklæde? Og så kan det her bruges uanset - jeg kan bruge det og tørklædepigerne kan bruge det ... på den måde er det anvendeligt for os alle sammen uden at vi skiller os ud i at vi er tørklædebrugere eller ikke er det ... (BM6-01:03:32)

Det forskellige optræder altså, men behandles som en variation over det fælles snarere end som noget der adskiller eller insisterer på en forskelsbehandling.

Styrkelsen af Bydelsmødrenes fælles identitet knyttes an til det danske og Danmark som et stærkt og grundlæggende fællesskab. Den danske stat, det danske samfund, det danske system går igen som referenceramme. Som nævnt i Analysens Del 1 tillægges det danske statsborgerskab stor betydning. Det handler om at høre til på en sikker og tryk måde, at få etableret et tilhørsforhold der ikke kan ophæves (se afsnit 10.5.1).

De mange institutioner og instanser som er i spil i Bydelsmødre-projektet er i vid udstrækning kommunalt forankret, men omtales ikke som eksponenter for lokalt særpræg. De kobles op på en generel forståelse af det danske system. Som det fremgår af Analyse Del 1, refereres der til ”her i Danmark” (se afsnit 10.1). Samtidig er der som nævnt en bevidsthed om at Bydelsmødrene er en organisation der opererer på nationalt plan (se afsnit 10.7.1). En Bydelsmor siger således, at hun vil kunne blive Bydelsmor et andet sted i landet hvis hun flytter, og at det er positivt for hende (Bm3-43:33).

Dansk er fællessproget blandt Bydelsmødre (egne feltnoter). Som allerede påvist, henvises der mange gange til det danske sprog som den vigtigste forudsætning for at deltage i det danske samfund (se afsnit 10.1). Dette bekræftes i litteraturen af Albrekt Larsens undersøgelse om, hvad der har betydning for danskeres opfattelse af at være dansk. Heraf fremgår, at det at tale dansk af 76% af de adspurgte anses som meget vigtigt for at være dansk (Albrekt Larsen 2008, s. 56).

Der skabes også en alliance med det danske Kongehus ved at invitere Prinsesse Marie til Landsmødet. Som leder af Landssekretariatet forklarer:

Der er stor respekt for Kongehuset. Det er noget der samler ... Det der er vigtigt i forhold til vores område er at finde det der kan samle os som nation, for der er rigtig mange der trækker i alle mulige mærkelige retninger ... på kryds og tværs af politiske holdninger er der enighed om at det (Kongehuset) er værd at respektere og ære (MHJ-49:24)

Dette kan ses som en bevidst ført 'politics of belonging', et identitetspolitisk projekt, der går ud på at skabe tilhørsforhold mellem indvandrere og nationalstat, hvor "*the citizen-subject, and migrants and minorities in particular, is appealed to in his/her emotions in performing loyalty and bridging attachment to the nation-state*" (Longman et al. 2013, s. 390). Altså her en vægning af det identifikations- og følelsesmæssige aspekt af tilhørsforhold (jf. Yuval-Davis, 2006).

Dette understreges af følgende to citater fra henholdsvis leder af Landssekretariatet og en Bydelsmor:

Og så er det jo rigtigt, at overordnet handler det om at være aktive medborgere, fordi det giver bare én en rigtig dejlig oplevelse af at bo i et land og være fælles i det land (MHJ-17:34)

Det der med at få koblet - nu siger jeg - de fremmede vi har her i kommunen til at være en del af kommunen, eller en del af fællesskabet eller en del af noget ... Det synes jeg er utrolig spændende (Bm6-09:10)

Fejringen af mangfoldighed kombineret med fokus på at skabe fælles identifikation kan tillige ses som udtryk for en promovning af de etiske, værdimæssige aspekter af en 'politics of belonging' (jf. Yuval-Davis, 2006).

Alt i alt peger data på, at der i Bydelsmødre-projektet er et stærkt fokus på fælles identifikation, og at den fejring af mangfoldighed, som f.eks. iagttages på Landsmødet, peger på den form for multikulturalisme som Kymlicka betegner som 3S - 'samosas, steel-drums and saris' - multikulturalisme, hvor mangfoldighed er et spændende krydderi, men hvor minoriteters medborgerskab baseres på at de får hjælp til at tilpasse sig og deltage i majoritetssamfundet. Ifølge dette paradigme bør kulturelle forskelligheder ikke give anledning til særrettigheder eller en skærpet opmærksomhed overfor diskrimination eller ulige betingelser for at udøve medborgerskab, eftersom rettigheder og deltagelsesmuligheder er tilgængelige for alle (Kymlicka 2010). Denne form for multikulturalisme kritiseres for at ignorere politisk og økonomisk ulighed (ibid.), og ses af Bauman som et udtryk for en "*uforpligtethedens strategi*" (Bauman 2001, s. 108).

De forventninger der knyttes til Bydelsmor-rollen understreger dette paradigme:

Bydelsmødre-projektet er et fællesskab, hvor de enkelte medlemmer oplever et tilhørsforhold i kraft af en særlig rolle, der baseres på en fælles viden og udførelsen af en række opgaver, som Bydelsmødrene er fælles om. Brobygger-rollen mellem nationalstaten og borgerne er i fokus med en stærk orientering imod det danske samfund. Bydelsmødrene henviser til erfaringer som

indvandrere. Denne erfaring har stor betydning for deres opfattelse af at være medborger i Danmark. At komme til et nyt land og ikke kende sproget, kulturen, systemet, have meget lidt netværk osv. At være Bydelsmor bliver en måde at give denne erfaring ny mening, at bekræfte denne identitet på en positiv måde og at knytte ressourcer til den.

Bydelsmødrene udfylder dog rollen med en variation af strategier. Jeg iagttager at især to forhold ligger til grund for denne variation. Det ene forhold er Bydelsmødrenes oplevelse af, at deres identitet er forankret i forskellige kulturelle tilhørsforhold, som ikke lader til at konkurrere med hinanden (se afsnit 10.4). Dette underbygges af Integrationsministeriets undersøgelse af medborgerskab (2011), hvoraf fremgår, at den mest udbredte identitet blandt de interviewede er *'dansker med indvandrerbaggrund'* (Medborgerskab i Danmark, 2011, s. 85). Det andet forhold er, at det er en erfaring blandt Bydelsmødre, at man som borger med indvandrerbaggrund kan møde fordomme og mulig diskrimination, hvis man f.eks. går med tørklæde. Denne erfaring genspejles i Integrationsministeriets undersøgelse af medborgerskab (2011) (jf. afsnit 3.1.3).

Bydelsmødrene giver følgende i flere sammenhænge udtryk for, at de indgår i forhandlinger både på egne vegne og på vegne af andre kvinder. I empirien iagttages forhandlinger baseret på en rettighedsbaseret tilgang med en bevidsthed om diskrimination, som i de eksempler der refererede til hvordan man kunne inddrage f.eks. sin A-kasse i forhold til diskrimination på arbejdsmarkedet (se afsnit 10.1. & 10.4.1). Tillige iagttages forhandlinger om kulturforskelle, som i eksemplet om religionsundervisning (se afsnit 10.3.1).

12.3.1 Opsamling

Bydelsmødre-projektet udspiller sig i et felt præget af mange kulturer. For at se nærmere på hvad dette betyder for opfattelsen af medborgerskab, har jeg taget udgangspunkt i en analyse af Tørklædet som objekt, eftersom det i empirien og i litteraturen optræder som både identitetsmarkør og konfliktpunkt. Tørklædet er valgt som Bydelsmødrenes uniform. Hvad der kunne opfattes som et indlæg i tørklædedebatten og dermed et forsvar for muslimske kvinders ret til at bære tørklæde, viser sig jf. Bydelsmødre-projektets egen forståelse at være udtryk for et pragmatisk-æstetisk valg af en beklædningsgenstand, som alle kvinder kan bære, uanset kulturelle tilhørsforhold. Det vigtigste er det fælles, det ens - vi går alle sammen med tørklæde!

Danmark og det danske samfund fungerer som det bærende kulturelle fællesskab i Bydelsmødre-projektet, som alle tilslutter sig og henviser til. Det gælder både de enkelte Bydelsmødre såvel som organisationen som helhed. En af de væsentligste identitetsmarkører i forhold til danskhed er det danske sprog. Også blandt Bydelsmødre er dansk fællessproget.

Selvom der blandt Bydelsmødre findes en erfaring om det kan give anledning til diskrimination at tilhøre en etnisk minoritet, er Bydelsmødre-projektet båret af et paradigme om at forholdet mellem majoritet og minoritet grundlæggende er præget af retfærdighed, rummelighed og tolerance.

Minoriteters medborgerskab baseres på at de får hjælp til at tilpasse sig og deltage i majoritetssamfundet: Vi er grundlæggende ens og kulturelle forskelle er et velkomment krydderi, som ikke bør give anledning til at være opmærksom på ulighed og diskrimination og derfor formulere særrettigheder for mindretal.

Projektet læner sig derved op ad en form for multikulturalisme, som kan kritiseres for at ignorere politisk og økonomisk ulighed.

Tryghedsdimensionen er således fremtrædende: der er fokus på gensidig bekræftelse og identifikation. Forskelligheder ses som variationer over det fælles. Mere markante forskelligheder giver anledning til utryghed.

Samtidig ses blandt Bydelsmødrene ansatser til alternative strategier, som i højere grad tager udgangspunkt i, at etniske minoriteter er nødt til at indgå i identitets- og værdipolitiske forhandlinger med majoritetssamfundet for at deltage på lige vilkår og sikre egne rettigheder.

Herved er også frihedsdimensionen til stede, hvor forskelligheder fører til forhandlinger eller mere direkte konfrontation i mødet med fordomme og diskrimination.

12.4 Deltagelse og Styring

Dette afsnit henviser til underspørgsmålet **Hvorledes praktiseres demokrati og medbestemmelse i Bydelsmødre-projektet?** Det trækker på følgende kategorier fra Analyse Del 1: Foreningsliv og Organisation samt i meget begrænset omfang på kategorien Kultur og Kulturforskelle.

Som nævnt i litteraturstudiet er rammerne for begrebet medborgerskab en demokratisk rets- og velfærdsstat. Også i Danmark er denne rammesætning helt relevant. Den nationalstat, som vi kender i dag, dannedes omtrent samtidig med, at Danmark gik fra enevælde til folkestyre. At den danske nationalstat pr. definition er demokratisk kan således delvis funderes i den historiske udvikling

(Togeby et al. 2003, s. 28). I Danmark er der både en tradition for det repræsentative demokrati samt for et demokrati forankret i et aktivt civilsamfund, hvor særligt foreningslivet er et omdrejningspunkt (Togeby 2003, i Siim 2003). Foreningsarbejde anses for at være en særlig dansk version af græsrodsdemokrati, som en grundlæggende form for (træning i) demokratisk deltagelse og medborgerskab (Siim 2003, s. 64).

På baggrund af ovenstående finder jeg det velbegrundet at inddrage Bydelsmødrenes foreningsdannelse i beskrivelsen af, hvorledes medborgerskabet udfoldes i Bydelsmødre-projektet.

For at uddybe beskrivelsen, vil jeg se nærmere på de standardvedtægter, som Landssekretariatet har udarbejdet til de lokale Bydelsmødres foreninger. Som ovenfor i forbindelse med analysen af tørklædet, refererer jeg til analysemodellen som er hentet fra institutionel etnografi, og spørger til hvorledes teksten transporterer erfaring fra en setting til en anden, og hvilke handlinger teksten vil sætte i gang (jf. Smith 2005).

Når jeg spørger til sidstnævnte, hvorledes dokumentet regulerer handlinger, er det overordnede svar, at disse vedtægter er et led i at etablere Bydelsmødre-grupper lokalt med en formel, standardiseret struktur. Denne struktur skal knytte an til Landsorganisationen. Dette fremgår direkte af titlen: ”*Standardvedtægter for Bydelsmødreforeninger tilsluttet Bydelsmødrenes Landsorganisation*”. Som nævnt i første del af analysen, er der en overordnet hensigt om at Bydelsmødre og lokale Bydelsmødre-grupper synliggøres som ensartede bærere af et gennearbejdet koncept (se afsnit 10.6.1). Denne hensigt udmønter sig i at standardvedtægterne på nogle punkter er atypiske i forhold til gængse vedtægter¹².

Vedtægterne regulerer på detaljeret vis de lokale Bydelsmødres virke, deres organisation, bestyrelsesarbejde mm. Det fremgår således, at vedtægterne ikke kan ændres af den pågældende forening selv, men skal forelægges Landsorganisationens Styregruppe. Ændringerne skal

---

¹² Når jeg her taler om foreninger, baserer jeg mig på egne ret omfattende erfaringer med foreningsdannelse og bestyrelsesarbejde i foreninger. Desuden henvises til: frivillighed.dk, som er hjemmeside for Center for frivilligt socialt arbejde under Socialministeriet:

<http://www.frivillighed.dk/Webnodes/da/Web/Public/Publikationer/Pjecer+om+frivilligt+arbejde/N%E5r+I+stifter+en+forening> Hvoraf det fremgår at:

1. foreningsfriheden i Danmark er en grundlovssikret ret
2. der ikke findes nogen formelle krav på området.
3. standardvedtægter normalt omfatter navn & hjemsted, formål, medlemskreds, organisation, beslutningskompetencer og tegningsregler (mm.)

efterfølgende vedtages på et Landsmøde og gælde alle Bydelsmødre-grupper (§18). Der er altså ikke mulighed for lokale varianter.

Usædvanligt i forhold til bestyrelsesarbejdet er, at bestyrelsen pålægges at ” *tilbyde en lokal fagperson at deltage som observatør og støtteperson i bestyrelsesarbejdet, dog uden mødepligt eller stemmeret*” (Standardvedtægter for Bydelsmødreforeninger §5, stk. 5).

Det drejer sig i praksis om de lokale koordinatore, der har stået for rekruttering og uddannelse af Bydelsmødrene. Mine observationer fra deltagelse i møder med Bydelsmødre-grupper, er at det var disse fagpersoner der primært forestod mødeledelsen (se afsnit 10.6.).

Vedtægterne er så specificerede, at de nogle steder fremstår som en - lidt ulogisk - manual i foreningsarbejde. F.eks: ”*Et medlem af bestyrelsen skal skrive et beslutningsreferat fra hvert møde. Beslutningsreferatet skal underskrives af alle i bestyrelsen med det samme*” (ibid, §6).

Man undrer sig over, hvordan det lige kan lade sig gøre.

Om revision af foreningens regnskab siges det, at revisor kan udpeges blandt foreningens medlemmer. Dog understreges det i to forskellige paragraffer, at revisor ikke må være i familie med kasserer eller forkvinden (ibid. §13, stk.4 og §14 stk. 2). Også dette fremstår som en usædvanlig detail-styring.

Der tales ikke om medlemmer af foreningen, men om foreningens frivillige. Det understreges herved, at medlemskabet af foreningen er betinget af indsatsen som frivillig Bydelsmor. Forpligtelsen til det frivillige arbejde indarbejdes således i vedtægterne. Oven i købet knyttes der yderligere forventninger til Bydelsmødrenes adfærd: ”*Foreningens frivillige skal altid optræde som gode rollemodeller*” (ibid. § 9, stk. 5).

Sammenfattende fremstår disse standardvedtægter som ganske atypiske foreningsvedtægter. De har primært til formål at kommunikere og strukturere en ensartet praksis af frivilligt arbejde, som de frivillige selv forpligtes til at påtage sig ledelsen af i samarbejde med lokale fagpersoner og indenfor nogle rammer, som er klart definerede af Landssekretariatet.

I praksis fremgår det dog, at styringen i de to foreninger, jeg har besøgt, ikke varetages suverænt af Bydelsmødrene selv og at beslutningskompetencen er usikker (jf. egne feltnoter i afsnit 10.6.). Den

ene gruppe fremstår som beslutningsdygtig og velorienteret om egen økonomi og muligheder. Den anden gruppe fremstår mindre beslutningsdygtig, idet beslutninger blev udskudt uden klare begrundelser, og mindre velorienteret, da spørgsmål om økonomi drev hen i det uvisse.

Som det fremgår af Analyse Del 1 (afsnit 10.6.), kobler leder af Landssekretariatet den lokale foreningsdannelse til 'empowerment' og til at Bydelsmødrene tager lederskab og ejerskab i forhold til projektet. For hende handler 'empowerment' om at bringe tingene tættere på det enkelte menneske (MHJ-13:15). Dette sammenholdt med iagttagelserne ovenfor knytter an til det Mayo betegner som en snæver ('constricted') version af empowerment (Mayo 2010, s. 27), som jeg tidligere henviste til i forbindelse med det lærende medborgerskab (i afsnit 12.1).

Der tegner sig et paradigme om at Bydelsmødre kan deltage, kan være med, men har brug for styring: Den ledelse og styring, der delegeres ud til Bydelsmødrene, kræver samtidig en eller anden form for regulering - de får ingen reel magt.

Dette understreges også af bestemmelserne vedr. Styringsgruppen i Landsorganisationen. Af Analyse Del 1 fremgik (i afsnit 10.7), hvorledes Styregruppen er en tvetydig størrelse, der på den ene side hævdes at have samme beføjelser som en bestyrelse, og på den anden side ingen kompetencer har i forhold til økonomi, planlægning, ansættelser. Det fremgik, at Styregruppen først og fremmest har en rådgivende funktion, der forbindes med det konkrete og praktiske (jf. MHJ-55:54).

Tidligere har jeg henvist til Baumans tanker om hvorledes magten trækker sig tilbage til en ikke lokalt forankret og uforpligtet position, og styringsmekanismerne derved bliver mere indirekte og baseret på borgernes selvledelse. Arp Fallov taler i forlængelse af denne tankegang om "*medborgerskabsteknologier*", der baserer sig på "*professionel ekspertise, som kan styre på afstand ved at guide borgernes udvikling frem mod selvledelse*" (Arp Fallov 2010, s. 23).

Jeg ser elementer af denne tænkning i Standardvedtægterne. Også i diskussionen om Styregruppens kompetencer og funktion synes denne logik at være på spil. Undervejs i interviewet med leder af Landssekretariatet spurgte jeg til, hvorledes Styregruppen kunne betragtes som en bestyrelse, når den ikke havde nogle af de kompetencer, som normalt ligger hos en bestyrelse. Leder af Landssekretariatet medgav, at der snarere var tale om et rådgivende organ. Hun anførte som argument for navnet "Styregruppe", at det var Integrationsministeriet der insisterede på, at der skulle være en styregruppe (MHJ-56:40). Ministeriet har åbenbart været mere interesseret i

symbolværdien af ”Styregruppen” end af det reelle indhold af dens beføjelser. Dette ser jeg som et eksempel på en sådan medborgerskabsteknologi, som Arp Fallov refererer til.

Der er også et andet rationale på spil. Som tidligere nævnt er Bydelsmødrenes Landssekretariat inspireret af Natteravnens konceptualisering af en frivillig indsats og ønsker gennem en standardisering af de lokale grupper at skabe et ensartet landsdækkende koncept, som dels er nemt at gå til på lokalt plan og dels kan beskrives og resultatmåles i forhold til tilskudsgivere.

Dette kan knyttes an til en generel tendens for frivilligt socialt arbejde, som går på højere krav til resultatmålinger fra tilskudsgiveres side og medfører en øget professionalisering, eller topstyring (Bundesen & Skov Henriksen 2011).

Der ses således tendenser til en skjult og tilsløret styring i Bydelsmødre-projektet, hvor kompetencer tilsyneladende lægges ud, og hvor selvstyring og ansvarliggørelse blandt Bydelsmødre promoveres. Samtidig fastholdes der via de lokale koordinators centrale placering i foreningerne en tæt kontakt til professionelle, der har en styrende rolle.

Det manualagtige i vedtægterne peger på, at der er en forventning til medlemmerne / de frivillige om, at de ikke er bekendt med forenings- og bestyrelsesarbejde og derfor har brug for en nøje indføring og regelstyring. Der ligger således en erfaring, eller en formodning, til grund om at kvinder som Bydelsmødrene, dvs. kvinder med etnisk minoritetsbaggrund, potentielt har en nepotistisk tilgang til foreningsarbejde og en manglende forståelse for at frivillighed er et begreb der indeholder visse forpligtelser. Også i interviews med Bydelsmødre viste der sig, som nævnt, en opfattelse af at frivillighedsbegrebet ikke forstås på samme måde af alle kulturer (se afsnit 10.4.1). Det lader til at denne kulturessentialistiske opfattelse går igen i standardkontrakten.

Standardvedtægterne vil således overføre erfaring og viden om, hvordan en forening skal køre til en setting, der er kendetegnet ved manglende viden om dette.

I Danmark er der en tendens til at koble danskhed med demokrati og som følge deraf det ikke-danske med noget udemokratisk (Togeby et al, 2003, s. 336-353). Siim skriver om, at denne kobling mellem dansk kultur og demokrati kan have konsekvenser i forhold til medborgerskab og borgere med tilhørsforhold til etniske minoriteter, idet andre kulturers demokratiforståelse eller mangel på samme kan opfattes som en barriere for deres medborgerskab i Danmark (Christoffersen 2002, i Siim 2003, s. 16).

Standardvedtægterne bærer præg af denne form for andetgørelse, en forventning om en manglende demokratisk dannelse.

Som det fremgår af Analyse Del 1 modsiges disse negative forventninger af empirien. Alle interviewede Bydelsmødre har været mange år i Danmark, og alle har erfaringer med frivilligt arbejde og foreningsarbejde fra andre sammenhænge i Danmark end Bydelsmødre-projektet. To af de syv interviewede har erfaringer med bestyrelsesarbejde fra andre sammenhænge. Blandt de fire Bydelsmødre som ikke er opvoksede i Danmark har de to erfaringer med frivilligt arbejde fra før de kom til Danmark (Bm1-27:49 / Bm4-13:00). Alle interviewede Bydelsmødre taler om deres indsats som Bydelsmødre som frivilligt arbejde og forbinder dette med et stort ansvar. Det er naturligvis muligt, at denne opfattelse netop skyldes, at de i forbindelse med gennemgang af vedtægterne for deres forening er blevet meget bevidste om dette. På den anden side mener jeg med nogen ret at kunne fremføre, at Bydelsmødrenes andre erfaringer med frivilligt arbejde og foreningsliv, deres mangeårige ophold i Danmark, deres danske statsborgerskab modsiger grundantagelsen i standardvedtægterne om, at de savner grundlæggende forståelse for demokratiske spilleregler i foreningslivet i Danmark.

I forbindelse med demokratisk deltagelse i Bydelsmødre-projektet kommer det lærende medborgerskab i spil igen: Deltagelse i foreningsliv og frivillighed er vigtige dimensioner af medborgerskab, men det er så tæt sammenvævet med danske traditioner og normer, at det er noget der skal læres på en bestemt måde, hvis man ikke er etnisk dansk.

Et andet aspekt af Mayos forskning er, at den stærkeste kapacitetsopbygning blandt voksne som uddannes i medborgerskab sker dér, hvor viden og information går hånd i hånd med træning i at promovere og udvikle egne projekter (Mayo 2000, s.10). Af egne iagttagelser og interviews (som er refereret i afsnit 10.6.) fremgår, at Bydelsmødrene selv opfatter at deres forening giver dem muligheder for at søge penge, gøre sig gældende lokalt, starte aktiviteter mm. Bydelsmødrene styrkes altså i at organisere sig på gruppeplan, og i at få adgang til ressourcer til fremme af interesser og dagsordener de selv er med til at definere. Hermed ses også aspekter af en mere udvidet version af empowerment, hvor evne til og viden om at promovere egne interesser og indgå i forhandling herom indgår (Mayo 2010).

12.4.1 Opsamling

Foreningsarbejde anses for at være en særlig dansk version af demokratisk deltagelse og medborgerskab. Derfor inddrages Bydelsmødrenes lokale foreningsdannelse i beskrivelsen af, hvorledes medborgerskabet udfoldes i Bydelsmødre-projektet via en analyse af deres standardvedtægter. Denne suppleres med iagttagelser om Bydelsmødrenes foreningsliv og om Landsorganisationen.

Standardvedtægterne har til formål at sikre, at de lokale grupper er en del af et ensartet, landsdækkende koncept. De fremstår som ganske atypiske foreningsvedtægter, der i detaljer regulerer foreningsmedlemmernes adfærd og praksis. Sammenholdt med bestemmelserne for Styregruppen i Landsorganisationen fremkommer et paradigme om, at Bydelsmødre kan deltage i demokratiske processer, men har brug for professionel styring. Dette ytrer sig bl.a. ved, at den professionelle koordinator indskrives i vedtægterne som født medlem af bestyrelsen. Vedtægterne bærer endvidere præg af en forventning til, at Bydelsmødrene mangler demokratisk dannelse.

Herved knytter foreningsdannelsen an til det lærende medborgerskab, som tidligere har været i spil i analysen. Deltagelse i foreningsliv og frivillighed er så tæt sammenvævet med danske traditioner og normer, at det er noget der skal læres på en bestemt måde, hvis man ikke er etnisk dansk.

Det modsiges i nogen grad af empirien, hvoraf fremgår at Bydelsmødrene har en bred vifte af erfaringer med frivillighed og foreningsarbejde at trække på.

Foreningsdannelsen karakteriseres som et led i en empowerment af Bydelsmødrene, hvor de bliver selvstyrende og ansvarlige. Bydelsmødrene tilslutter sig denne opfattelse. I lyset af ovenstående tolker jeg det som en snæver version af empowerment. Dog ses også aspekter af en mere udvidet version af empowerment, hvor promovering af egne interesser og forhandling herom indgår.

Bydelsmødrene selv understreger, at de via deres lokale forening får mulighed for at søge penge, starte aktiviteter og gøre sig gældende lokalt. Deres lokale foreningsdannelse bliver altså i nogen grad et forum for praksis af et demokratisk fællesskab. Dermed inddrages den politiske dimension af medborgerskab, om end det iagttages at organisationens behov for at sikre ensartethed stiller sig i vejen for lokale variationer og et frit selvstyre. Frihedsdimensionen er til stede, men begrænses. Forhold som sikring af forankring og troværdighed, der relaterer til tryghedsdimensionen, er fremtrædende.

Hermed afsluttes Analyse Del 2.

Kapitel 13 Metodekritik af analysen

Dataindsamling og analyse har vekslet imellem en induktiv og en deduktiv tilgang. Jeg har undervejs redegjort for, med hvilke begrundelser og på hvilken måde disse skift er foretaget. Selv med en induktiv tilgang foregår der altid en udvælgelse af data, både når data indsamles og under analysen. Det er simpelthen ikke muligt at have alt med. Det der påkalder sig opmærksomheden er typisk dét der overrasker, dét der fremstår som modsigelser, dét der mangler, og dét der gentages. I forhold hertil bliver min egen forforståelse uvilkårligt en væsentlig referenceramme. Som modvægt mod dette har jeg bestræbt mig på at bearbejde data omhyggeligt og igennem mange faser og derved lade sorteringen foregå langsomt og systematisk, således at egne præferencer blev holdt i ave. Dette vil aldrig lykkes helt. F.eks. er det ikke muligt systematisk at sammenstille alle udsagn, eftersom ikke alle informanter er spurgt om det samme.

Data er som nævnt hovedsaglig kvalitative interviews og deltagerobservationer blandt Bydelsmødre. Desuden foretager jeg analyse af et enkelt objekt samt et dokument. Undersøgesdesignet bygger således alene på kvalitative data. Da disse er af forskellig type kan man tale om en form for triangulering af data, hvilket understøtter analysens pålidelighed (jf. Olsen, 2003, s. 81).

Den deduktive tilgang implicerer en udvælgelse af litteratur og teoretiske begreber. Her har jeg naturligvis arbejdet med tekster og begreber, som jeg finder relevante og interessante. Spørgsmål om medborgerskab, integration, demokrati og ligestilling er normativt forankrede begreber, som jeg selv har lagt megen energi i at udvikle holdninger til, holdninger der er tæt sammenvævet med min faglige og personlige etik og praksis (jf. afsnit 3.3). Det er derfor sandsynligt, at mine teoretiske valg er farvede af mine egne holdninger. Jeg har samtidig bestræbt mig på at fastholde en åben, diskuterende tilgang bl.a. ved at arbejde med et ledemotiv i Analyse Del 2, der indeholdt en diskussion af ganske grundlæggende dimensioner af medborgerskab (jf. afsnit 11.1).

Det har været min hensigt at bevare fokus på informanternes opfattelser, deres meningstilskrivelser og intentioner. Dette speciale kan dog kritiseres for, at der i samspillet mellem teori og empiri sker et skred væk fra det interaktionistiske perspektiv og over imod en mere ude-fra kritisk tilgang med afsæt i min egen normative tilgang. Visse steder er der en tendens til, at jeg ikke inddrager teorien for at trænge dybere ind i informanternes meningsdannelse, men snarere anvender teoretiske

begreber som en ude-fra kommende refleksion over, hvorledes udfoldelsen af medborgerskab i Bydelsmødre-projektet kan opfattes. Herved fremkommer opfattelser, der måske ikke er helt loyale overfor informanternes opfattelser.

Analysen har haft til hensigt at producere en 'thick description' ved at generere mange nuancer og dimensioner af, hvorledes det aktive medborgerskab forstås, praktiseres og udfoldes i Bydelsmødre-projektet. Nogle af disse har overrasket og udfordret mig i forhold til min egen forforståelse og mine egne forventninger, hvilket er en god indikator for, at det gennemgående er lykkedes mig at fastholde en eksplorativ tilgang på et fænomenologisk-interaktionistisk grundlag i forbindelse med dataindsamling såvel som analyse.

Det er min opfattelse, at denne analyse er foretaget og formidlet på systematisk, gennemskelig vis på baggrund af troværdige data. Følgelig mener jeg, at analysen fremstår som pålidelig.

En 'thick description' kan ikke undgå at indeholde fortolkende elementer, som præges af forskerens subjektivitet. Som modvægt hertil har jeg tilstræbt at gøre empiri og teorivalg tilgængelige og gennemskelige i et sådant omfang, at det er muligt for læseren at være uenig, dér hvor min beskrivelse tenderer en subjektiv fortolkning og stillingtagen.

Kapitel 14 Konklusion

For at konkludere, vil jeg nu besvare de fire underspørgsmål og derefter runde af ved at trække nogle linier op, der refererer til de grundlæggende diskussioner og dilemmaer som er fremhævet og fremkommet i løbet af dette speciale.

Men først vil jeg sige, at stemningen er god!

Udgangspunktet for dette speciale er en fænomenologisk tilgang. Derfor vender jeg nu tilbage til mit kropsligt forankrede møde med fænomenet Bydelsmødrene. Genkaldelsen af førstehånds-indtryk, af stemningen ved at være til stede på møder, til kvindecfeer, i interviews giver en varm, positiv følelse. Stemningen omkring Bydelsmødrene er præget af åbenhed, engagement, videbegærlighed, tolerance. Bydelsmødrene er glade for at være Bydelsmødre. Det er en rolle og et arbejde, som giver mening for dem. Dette skal være klangbunden for Konklusionen.

14.1 Besvarelse af de fire underspørgsmål

Hvilke strategier udfoldes i Bydelsmødre-projektet for at modvirke marginalisering og fremme et aktivt medborgerskab?

Det fremgår af analysen, at vidensdeling og oplysning bliver de primære strategier i Bydelsmødre-projektet for at modvirke marginalisering og fremme et aktivt medborgerskab. Der fremkommer et paradigme om et 'lærende medborgerskab', hvor indholdet i vidensformidlingen defineres i forhold til velfærdsstatens institutioner. Det handler om at formidle viden om, hvilke rettigheder og pligter man har, og på hvilken måde man skal deltage i forhold til disse for at skaffe sig ressourcer og muligheder. Udgangspunktet er, at den aktive medborgers deltagelse i samfundslivet finder sted indenfor rammerne af et retfærdigt, godt og gennemorganiseret system, som det kræver en særlig viden og særlige kompetencer at agere i forhold til. Særligt beherskelse af det danske sprog har stor betydning for muligheden for at deltage aktivt. Den sociale dimension af medborgerskabet er i fokus. Marginalisering forklares indenfor Bydelsmødre-projektets rammer primært som et fravær af viden, uddannelse og sprogkunderskaber.

Udfoldes der i Bydelsmødre-projektet et særligt medborgerskab for kvinder?

Bydelsmødre-projektets målgruppe er kvinder med etnisk minoritetsbaggrund. Børn og moderskab er omdrejningspunkter for projektet og noget der skabes en fælles identifikation omkring. Moderskab er centralt i konstituering af det aktive medborgerskab. I Bydelsmødre-projektet ses konkurrerende eller supplerende paradigmer for, hvorledes dette udfoldes. Det ene paradigme udgør en fortsættelse af det, som er skitseret ovenfor. Her foregår kvindelivet i privatsfæren og en meget nær og begrænset offentlig sfære, hvor fokus er på den sociale dimension af medborgerskab. Her handler aktiviteten primært om at forstå spillereglerne og deltage på systemets betingelser. Denne version af et medborgerskab for kvinder synes at hænge sammen med, at det er kvinder med etnisk minoritetsbaggrund, idet deres behov for at være i kendte, trygge rammer forklares med en forankring i kulturbestemte familiemønstre og med deres begrænsede kendskab til det danske system og især det danske sprog. I det omfang den politiske dimension af medborgerskab er i spil, er det om forhold som er meget tæt på, begrænset til meningstilkendegivelser i beskyttede rum. Det nære og det politiske er adskilt.

På den anden side ses tendenser til, at det nære bliver afsat for politisk deltagelse, og at det nære bliver en arena for forhandling af forskelle og ligheder. Her integreres den sociale og den politiske dimension af medborgerskab. Den fælles reference til børn og moderskab bliver udgangspunkt for

forhandlinger om normer og værdier f.eks. i skole-hjemsamarbejdet eller for politiske diskussioner med lokalpolitikere.

Hvordan forholder man sig i Bydelsmødre-projektet til multikulturelle aspekter af medborgerskab?

Bydelsmødrene har forskellige kulturelle baggrunde. Dette får opmærksomhed på en både flygtig og vedvarende måde. Kulturforskelle fremhæves som en ressource, der giver adgang til en mangfoldighed af sprog og erfaringer og dermed styrker Bydelsmødrenes arbejde. Bydelsmødrene henviser tillige til erfaringer om at blive udsat for forskelsbehandling pga. fordomme, og til erfaringer om at kulturforskelle kan være en barriere for en fælles forståelse. Samtidig synes der at være en fælles strategi om ikke at gå ind i disse potentielt problematiske aspekter af kulturforskelle. I stedet er der fokus på at mobilisere tilgange, der fremmer oplevelsen af at høre til i et fællesskab. Danmark og det danske samfund fungerer som det bærende fællesskab i Bydelsmødre-projektet, som alle tilslutter sig og henviser til. Det gælder både de enkelte Bydelsmødre såvel som organisationen som helhed. En af de væsentligste identitetsmarkører i forhold til danskhed er det danske sprog. Også blandt Bydelsmødre er dansk fællessproget. Bydelsmødre-projektet synes at være båret af et paradigme om, at forholdet mellem majoritet og minoritet grundlæggende er præget af retfærdighed, respekt og tolerance. Minoriteters medborgerskab baseres på at de får hjælp til at tilpasse sig og deltage i majoritetssamfundet. Vi er grundlæggende ens og kulturelle forskelle er et velkomment krydderi, som ikke bør give anledning til at være opmærksom på ulighed og diskrimination og derfor formulere særrettigheder for mindretal.

Projektet læner sig derved op ad en form for multikulturalisme, som kan kritiseres for at ignorere politisk og økonomisk ulighed.

Samtidig ses blandt Bydelsmødrene ansatser til alternative strategier, som i højere grad tager udgangspunkt i at etniske minoriteter er nødt til at indgå i identitets- og værdipolitiske forhandlinger med majoritetssamfundet for at deltage på lige vilkår og sikre egne rettigheder.

Hvorledes praktiseres demokrati og medbestemmelse i Bydelsmødre-projektet?

Bydelsmødrene vælger repræsentanter til Landsorganisationens Styregruppe. Denne styregruppe er en tvetydig størrelse, der både karakteriseres som en bestyrelse og som et rådgivende organ. Det fremgår dog, at den ingen formel beslutningskompetence har. På det lokale plan organiserer Bydelsmødre-grupperne sig i lokale, selvstyrede foreninger på grundlag af standardvedtægter

udarbejdet af Landssekretariatet. Disse vedtægter fremstår på flere punkter som atypiske. De bærer præg af en forventning til, at Bydelsmødrene mangler demokratisk dannelse og er på flere punkter meget deltaljerede i deres regulering af bestyrelsesarbejdet og medlemmernes adfærd. Der fremkommer således et paradigme om, at Bydelsmødre kan deltage i demokratiske processer, men har brug for professionel styring. Herved knytter foreningsdannelsen i Bydelsmødre-projektet an til det lærende medborgerskab, som tidligere har været i spil i analysen. I Danmark er der en tendens til at koble danskhed med demokrati og som følge deraf det ikke-danske med noget udemokratisk. I forlængelse her opfattes deltagelse i foreningsliv og frivillighed som så tæt sammenvævet med danske traditioner og normer, at det er noget der skal læres på en bestemt måde, hvis man ikke er etnisk dansk. Dette modsiges i nogen grad af empirien, hvoraf fremgår at Bydelsmødrene har en bred vifte af erfaringer med frivillighed og foreningsarbejde at trække på.

Bydelsmødrene selv understreger, at de via deres lokale forening får mulighed for at søge penge, starte aktiviteter og gøre sig gældende lokalt. Deres lokale foreningsdannelse bliver altså i nogen grad et forum for praksis af et demokratisk fællesskab, om end det iagttages at organisationens behov for at sikre ensartethed stiller sig i vejen for lokale variationer og et frit selvstyre.

14.2 Afrunding

Tilhørsforholdet til Danmark spiller en stor rolle for Bydelsmødrene og Bydelsmødre-projektet. Det aktive medborgerskab har i høj grad fokus på at orientere sig i forhold til og kommunikere med et gennemreguleret og komplekst velfærdssystem. Et lærende aspekt af medborgerskab spiller en gennemgående rolle. Der er et overvejende fokus på den sociale dimension af medborgerskab.

Disse forhold henviser til den socialdemokratiske model for medborgerskab.

Der ses tendenser imod en kommunitaristisk opfattelse af medborgerskab. Fællesskab på tværs af kulturelle forskelligheder betones. Potentielle konfliktområder som at socioøkonomiske og politiske forhold kan være udtryk for ulighed eller social uretfærdighed, kommer ikke i spil som forklaringer på marginalisering eller forskelsbehandling. At forstå og helst beherske det danske sprog fremhæves gennemgående som en forudsætning for inklusion og for et aktivt medborgerskab.

Afslutningsvis vil jeg vende tilbage til ledemotivet **tryghed versus frihed**, som blev genereret i starten af Analyse Del 2. På tværs af de fire underspørgsmål tegner der sig et mønster med to overordnede typer af medborgerskab, hvor det ene forholder sig til tryghedsdimensionen, og det

andet forholder sig til frihedsdimensionen. I en skitseret form, der trækker linierne op kan det udtrykkes som følger:

I Tryghedsdimensionen er handlingsrummet præget af genkendelighed og afgrænsning. Beslutninger kan træffes i forhold til kendte, overskuelige strukturer. Metoden er viden, sprog, kommunikation (på majoritetens betingelser). Tilhørsforhold er klart definerede gennem tydelige symboler. Deltagelse defineres gennem anvisninger og manualer. Pligter forklares. Rettigheder er noget man tildeles, noget man har eller får. Det lærende medborgerskab bliver her en adfærdsregulerende foranstaltning, hvor Systemet definerer hvad borgeren skal vide og kunne for at være aktiv medborger på den rigtige måde. Empowerment refererer til et begrænset og individualiseret råderum. Den sociale dimension af medborgerskab er i fokus. Her skabes inklusion gennem at indlemme den marginaliserede / fremmede i et trygt rum med klare retningslinier. Majoritets - minoritetsforhold anerkendes og opretholdes. Stemningen er rummelig, imødekommende, bekræftende.

I Frihedsdimensionen er handlingsrummet mere grænseløst. Det er et politisk rum, som er potentielt uforståeligt, potentielt farligt. Her tages beslutninger, nyt kan skabes. Her risikerer man at føle sig/falde udenfor. Her er tilhørsforhold flydende og omskiftelige og kan forhandles. Deltagelse kræver at man selv tager stilling. Man forventes selv at kende sine pligter. Rettigheder er noget der kan forhandles, noget der kan være konflikt om. Det lærende medborgerskab handler om at aktivere borgernes forskelligartede erfaringer, om udveksling mellem borgere og mellem borgere og system. Her er tale om en udvidet version af empowerment, baseret på forhandling og promovering af egne interesser. Den politiske dimension af medborgerskab er i fokus. Inklusion skabes ved at den marginaliserede / fremmede ses og høres i det åbne, omskiftelige landskab. Majoritets - minoritetsforhold er dynamiske. Stemningen er rummelig, imødekommende, udfordrende.

I Bydelsmødre-projektet er tryghedsdimensionen fremtrædende: Der er fokus på gensidig bekræftelse og identifikation. Forskelligheder ses som variationer over det fælles. Mere markante forskelligheder giver anledning til utryghed. Samtidig er frihedsdimensionen også til stede. Her fører forskelligheder til forhandlinger eller mere direkte konfrontation i mødet med fordomme og diskrimination.

15 Litteraturliste

Albrekt Larsen, Christian (2008): *Danskernes nationale forestillinger..* Aalborg Universitetsforlag

Andersen, John & Jørgen Elm Larsen (2011): Fattigdom og social eksklusion. i: Hornemann Møller & Elm Larsen (red.) *Socialpolitik*. København: Hans Reitzels Forlag

Andersson, Mattias et. al. (2007): Medborgerskab i skolen. I: Korsgaard et. al. (red) *Medborgerskab - et nyt dannelsesideal?* ss. 211-258, Frederiksberg, Religionspædagogisk Forlag.

Bech, Henning (2013): Livsverdensmetode. I: Schiermer, Bjørn (red): *Fænomenologi - teorier og metoder*. København, Hans Reitzels Forlag

Bekendtgørelse af Lov om integration af udlændinge i Danmark

<https://www.retsinformation.dk/forms/R0710.aspx?id=158056#Kap1>

Bekendtgørelse af Udlændingeloven

<https://www.retsinformation.dk/forms/R0710.aspx?id=144310#Kap6>

Borchorst, Anette & Birte Siim (2007): Et kønsblik på velfærdsbegrebet. I: *Velfærd: dimensioner og betydninger*. (red.) Per H. Jensen. København: Frydenlund Academic

Brinkmann, Svend (2010): Etik i en kvalitativ verden. I: Brinkmann, S & L. Tanggaard (red.): *Kvalitative metoder. En grundbog*. København: Hans Reitzels Forlag

Brinkmann, Svend & Lene Tanggaard (2010): Introduktion. I: Brinkmann, S & L. Tanggaard (red.): *Kvalitative metoder. En grundbog*. København: Hans Reitzels Forlag

Brochmann, Grete & Anniken Hagelund (2011): Migrants in the Scandinavian welfare state. The emergence of a social policy problem. I: *Nordic Journal of Migration Research*, vol. 1, no. 1

Bundesen, Peter & Lars Skov Henriksen (2011): Frivilligt Socialt Arbejde I: Hornemann Møller & Elm Larsen (red.) *Socialpolitik*. København: Hans Reitzels Forlag

Bylov, Frank (2013): Opkvalificering af medborgerskabet i de beskyttede livsformer? I: Søren Langager (red.): *Perspektiver på pædagogisk faglighed i botilbud for voksne med udviklingshæmning – en KvaliKomBo antologi*. Aarhus: Institut for Uddannelse og Pædagogik, Aarhus Universitet

Danmarks Statistik. 2013. *Indvandrere i Danmark 2013*. Danmarks Statistik

<http://www.dst.dk/da/Statistik/Publikationer/VisPub.aspx?cid=17961>

Erklæring om integration og aktivt medborgerskab i det danske samfund

<http://ams.dk/Fagomrader->

[Temaer/Administration/~media/AMS/Dokumenter/Integrationserklaeringer/integrationserklaering_danskpdf.ashx](http://ams.dk/Fagomrader-Temaer/Administration/~/media/AMS/Dokumenter/Integrationserklaeringer/integrationserklaering_danskpdf.ashx)

- Fallov, Mia Arp** (2010): "Veje til socialinklusjon i bypolitikken?". I: *Uden for nummer*, 11. årgang 20/2010.
- Goul Andersen, Jørgen** (2004): *Et ganske levende demokrati*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Goul Andersen, Jørgen** (2002): Medborgerskab og politisk deltagelse. I: Albæk et. al. (red): *Demokratisk Set*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Gubrium, Jaber & James Holstein** (1997): Active Interviewing. I: *Qualitative research: theory, method and practice*. Sage Publications Ltd.
- Hammersley, M. & Atkinson, P.** (2007): *Ethnography - principles in practice. Third edition*. New York: Routledge
- Hornemann Møller, Ivan & Elm Larsen, Jørgen** (2011): Marginalisering som det største socialpolitiske problem. Aktivering som et socialpolitisk svar. I: Hornemann Møller & Elm Larsen (red.) *Socialpolitik*. København: Hans Reitzels Forlag
- Korsgaard, Ove** (2004): Medborgerskab, identitet og demokratisk dannelse - en introduktion. I: Korsgaard (red.) *Medborgerskab, identitet og demokratisk dannelse*. København: Danmarks Pædagogiske Universitetsforlag
- Korsgaard, Ove** (2007): Medborgerskab - hvad er nu det? I: Korsgaard et. al. (red.) *Medborgerskab - et nyt dannelsesideal?* Frederiksberg: Religionspædagogisk Forlag
- Kymlicka, Will** (2010): The rise and fall of multiculturalism? New debates on inclusion and accommodation in diverse societies. I: *International Social Science Journal*, Vol.61(199)
- Kymlicka, Will & Wayne Norman** (1994): Return of the citizen: A survey of recent work on citizenship theory. I: *Ethics*. Vol.104 Issue 2
- Levin, Irene & Trost Jan** (2005): *Hverdagsliv og samhandling med et symbolsk interaksjonistisk perspektiv*. Bergen: Fagbokforlaget
- Longman, Chia et. al.** (2013): Mothering as a citizenship practice: an intersectional analysis of 'carework' and 'culturework' in non-normative mother-child identities. In: *Citizenship Studies*, 17:3-4
- Marshall, T. H.** (2003): *Medborgerskab og social klasse*. 1. udgave, 1. oplag. Oversat fra engelsk efter *Citizenship and Social Class*, 1950, af Stig W. Jørgensen. København: Hans Reitzels Forlag.
- Mayo, Marjorie** (2000): Learning for active citizenship: Training for and learning from participation in area regeneration. I: *Studies in the Education of Adults*, Vol. 32 Issue 1.
- Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration** (2010) *Nydanske Kvinders Ressourcer i Fokus, Status januar 2010*, http://www.nydanmark.dk/NR/rdonlyres/3D88618A-10D0-49AB-927D-B5C6F02BB161/0/bydelsmodre_jan2010.pdf

Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration (2011): *Kvindeprogrammet: Nydanske Kvinders Ressourcer i Fokus*, <http://www.nyidanmark.dk/NR/rdonlyres/CF3A701C-194C-4760-8B79-98B0D33E79B8/0/kvindeprogrammet.pdf>

Mullard, Maurice (2003): *Reclaiming Citizenship*, paper downloaded 5.6.14 fra <http://www.mauricemullard.co.uk/website/viewpage.asp?pageid=130>

Odgaard Christensen, Klavs et. al. (2010): *Projekt bydelmødre - En samlet evaluering*. København: Center for Boligsocial Udvikling

Olsen, Henning (2003): *Kvalitative analyser og kvalitetssikring*. Sociologisk Forskning nr. 1

Regeringens arbejdsgruppe for bedre integration (2011): *Medborgerskab i Danmark*. København: Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration

Schiermer, Bjørn (2013): "Til tingene selv"- om hermeneutisk fænomenologi. I: Schiermer, Bjørn (red): *Fænomenologi - teorier og metoder*. København: Hans Reitzels Forlag

Schiermer, Bjørn (2013): *Fænomenologiske begyndelser*. I: Schiermer, Bjørn (red): *Fænomenologi - teorier og metoder*. København: Hans Reitzels Forlag

Siim, Birte (2003): *Medborgerskabets udfordringer - etniske minoritetskvinders politiske myndiggørelse*. Magtudredningen

Siim, Birte (2005): *Køn, rettigheder og globalt medborgerskab*. I: *GRUS nr. 75/76 Køn, hjemløse, forplantning og identitet*

Siim, Birte (2011): *Medborgerskab og diversitet*. I: Hornemann Møller & Elm Larsen (red.) *Socialpolitik*. København: Hans Reitzels Forlag.

Smith, D. (2005): *Institutional Ethnography - A Sociology for People*. Toronto: AltaMira

Spradley, J. (1979): *The Ethnographic Interview*. Wadsworth: Cengage Learning

Standardvedtægter for Bydelsmødreforeninger tilsluttet Bydelsmødrenes Landsorganisation, Bydelsmødrenes Landssekretariat, modtages som pdf-fil pr. email 30.1.14

Strauss, A. & Corbin, J. (1998): *Basics of Qualitative Research*. Thousand Oaks: Sage Publications

Thomsen, Margit Helle og Lea Ravn Mortensen (2012): *Brobygning og forebyggelse på frivillig basis - Evaluering af Bydelsmødre indsatsen*. MHT Consult

Thøgersen, Ulla (2010): *Krop og Fænomenologi*. Academia

Thøgersen, Ulla (2013): *Om at stille sig fænomenologisk*. I: Schiermer, Bjørn (red): *Fænomenologi - teorier og metoder*. København, Hans Reitzels Forlag.

Togeby, Lise et al. (2003): *Magt og demokrati i Danmark, hovedresultater fra magtudredningen*. Aarhus Universitetsforlag.

Vedtægter for Bydelsmødrenes Landsorganisation

Bydelsmødrenes Landssekretariat, modtages som pdf-fil pr. email 30.1.14

Yuval-Davis, Nira (2006): Belonging and the politics of belonging. I: *Pattern of Prejudice*, vol. 40, no, 3.

<http://Bydelsmor.dk/>

<https://www.facebook.com/bydelsmoedrene>

<http://www.fondenforsocialtansvar.dk/>

<http://www.frivillighed.dk/>

16 Bilag

16.1 Redegørelse for evalueringer af Bydelsmødre-pr ojektet

Der er gennemført to samlede evalueringer af Bydelsmødreprojektet. Jeg vil her gennemgå de to evalueringer for at belyse i hvilket omfang, de bidrager med viden til hvorledes medborgerskab forstås og praktiseres i Bydelsmødre-projektet.

”Projekt Bydelsmødre, en samlet evaluering” er fra 2010. Den er gennemført af Center for Boligsocial Udvikling på opdrag af Integrationsministeriet. Evalueringen er således gennemført inden etableringen af Landssekretariat og Landsorganisation. På daværende tidspunkt var der 13 igangværende Bydelsmødre-projekter rundt om i landet.

Metodemæssigt er evalueringen bygget op omkring en kvantitativ spørgeskemaundersøgelse blandt Bydelsmødre med en svarprocent på 50 samt kvalitative fokusgruppeinterviews med udvalgte bydelsmødre fra alle Bydelsmødre-grupper. Desuden kvalitative interviews med alle projektkoordinatorer. De kvalitative interviews uddyber og understøtter de kvantitative data (Projekt Bydelsmødre, en samlet evaluering, 2010, s. 7).

Det vurderes i evalueringen, at datagrundlaget er tilstrækkeligt til at evaluere på. Der tages forbehold for, at projekterne ikke har været i gang så længe, at det er mulig at sige noget om langtidsvirkninger, samt at sproglige barrierer har vanskeliggjort både interviewsituation og besvarelse af spørgeskemaer (ibid. s. 9).

Formålet med evalueringen er tre-delt: For det første skal det undersøges i hvilket omfang de igangsatte Bydelsmødreprojekter opfylder formålet om at styrke et aktivt medborgerskab blandt indvandrerkvinder, og hvorvidt kvindernes viden om hvordan de kan fremme deres børns udvikling og integration styrkes (ibid, s. 2).

For det andet skal de anvendte metoder belyses. Der tænkes her særligt på rekruttering af Bydelsmødre, og på hvorledes Bydelsmødrenes opfølgende arbejde overfor andre kvinder gennemføres (ibid. s. 2).

For det tredje vil evalueringen munde ud i anbefalinger til videre tilrettelæggelse af Bydelsmødre-projekter (ibid. s. 3).

Evalueringen bygges op over følgende fire temaer (ibid. s.6):

1. Organisering af Bydelsmødre Projekter
2. Rekruttering af Bydelsmødre

3. Uddannelsesforløb og -indhold og projekternes betydning for Bydelsmødrenes integration
4. Bydelsmødrenes opsøgende arbejde og de besøgte kvinder.

Et styrket aktivt medborgerskab blandt Bydelsmødre nævnes i indledningen til evalueringen som en formodet langsigtet virkning af projektet (ibid. s.4).

Der redegøres ikke for hvorledes medborgerskab vil belyses i evalueringen, og evalueringen vender ikke tilbage til medborgerskab undervejs. Medborgerskab nævnes ikke eksplicit i hverken delkonklusioner eller den samlede konklusionen.

I forbindelse med belysning af evalueringens tredje tema: ”Uddannelsesforløb og -indhold og projekternes betydning for Bydelsmødrenes integration ” (Evalueringens kapitel 4, ss. 28-40) spørges der til, om projektet har bidraget til Bydelsmødrenes deltagelse på arbejdsmarkedet, til bedre dansk kundskaber og til Bydelsmødrenes øgede deltagelse i foreningsliv.

Dette kan antages at være måder at belyse et aktivt medborgerskab på.

I delkonklusionen til dette kapitel fokuseres på Bydelsmødrenes øgede viden i forhold til børneopdragelse, på et øget selvværd og netværk blandt Bydelsmødrene samt på Bydelsmødrenes opsøgende indsats i forhold til andre kvinder: *”Generelt oplever kvinderne, at de får en øget viden om centrale temaer på kurset, herunder børneopdragelse, sundhed, kost og motion. Langt de fleste kvinder angiver, at de har kunnet bruge den viden om børneopdragelse, som de har fået på kurset, i forhold til opdragelsen af deres egne børn. Mange oplever, at deres deltagelse på kurset har givet dem et større netværk, bedre dansk kundskaber og en øget selvtillid. Det primære for kurserne er, at bydelsmødrene klædes ordentligt på til at kunne udføre det opsøgende arbejde. Her halter visse kurser, og det kan betyde, at forudsætningerne for det opsøgende arbejde ikke er på plads. Konsekvensen kan være, at de ønskede virkninger på længere sigt ikke kan opnås.”* (ibid. s 40)

Delkonklusionerne på de øvrige tre temaer relaterer ikke til medborgerskab eller integration men omhandler organisering i forhold til de lokale projektkoordinatorer, hvilke kvinder der rekrutteres og hvorledes Bydelsmødrenes opsøgende arbejde i forhold til andre kvinder udføres.

Evalueringen fremstår som en troværdig undersøgelse for så vidt som den på gennemsigtig vis redegør for, hvad den vil undersøge og på hvilken måde, for så vidt som dataindsamling og behandling af data fremstår systematisk og af et omfang og en kvalitet, som giver et troværdigt grundlag for at konkludere som evalueringen gør. Litteraturliste og bilag med interviewguides og spørgeskemaer bidrager til denne gennemsigtighed. Dog tager jeg det forbehold, at evalueringen

ikke fuldt ud opfylder sit eget definerede formål, idet det helt overvejende er den anden og tredje del af formålet der belyses: Projektets anvendte metoder og anbefalinger til forbedring af projektet. Anbefalingerne knytter an til de fire undersøgelsestemaer. De har fokus på en styrkelse af det faglige indhold bl.a. gennem en mere målrettet undervisning i forhold til det opsøgende arbejde, supervision af Bydelsmødrene, styrkelse af faglige netværk omkring Bydelsmødrene, samarbejde med velfærdsinstitutioner som børneinstitutioner og andre kommunale instanser, ansættelse af projektkoordinator for en længere periode (ibid. ss. 62-65). Der er enkelte anbefalinger der peger på en form for empowerment af Bydelsmødrene selv, såsom etablering af netværk imellem Bydelsmødre-grupper (ibid., s.63) og en større tilpasning til og udnyttelse af Bydelsmødrenes egne ressourcer på kurset (ibid. s. 64).

Medborgerskabsperspektivet synes således at fortone sig til fordel for evalueringen af Bydelsmødrenes indsats i mere metodemæssig forstand: hvordan det er organiseret, hvordan Bydelsmødrenes udfører det opsøgende arbejde i forhold til de kvinder de skal hjælpe, hvad indholdet er heraf og hvorledes det kan opkvalificeres.

”Brobygning og forebyggelse på frivillig basis - Evaluering af Bydelsmødre indsatsen” er fra 2012.

Den er udført af MHT Consult. Iflg. Hjemmeside for Fonden for Socialt Ansvar, anvendes MHT Consult fast til at evaluere Fondens projekter (jf. www.fondenforsocialtansvar.dk/fonden/beretning). Evalueringen kobler indledningsvis Bydelsmødre-projektet til *”tankerne omkring det aktive medborgerskab”* (Brobygning og forebyggelse på frivillig basis - Evaluering af Bydelsmødre indsatsen, 2012, s. 4). Evalueringen underbygger dette med at citat af en Bydelsmor, der bl.a. fortæller at: *”Vi skal fortælle dem hvor vigtigt det er at man bruger sin stemmeret ... vi skal fortælle folk, at det er vigtigt, at man kommer med sin mening. Også når det handler om andre ting, for eksempel borgermøder, foreninger, forældremøder, bestyrelser at tage aktiv del i noget”*. Evalueringen slutter indledningen med, at *”Det er dette positive samfundsengagement og forandringspotentiale, der har været i centrum for den nærværende evaluering”* (ibid s. 4). Således erklærer evalueringen sig fra starten velvilligt og ukritisk indstillet overfor Bydelsmødre-projektet. Metodemæssigt er evalueringen bygget op over en kombination af kvantitative og kvalitative data. Da evalueringen gennemførtes var der 37 igangværende Bydelsmødre-grupper fordelt rundt om i landet.

De kvantitative data udgøres af to - i evalueringen benævnte - surveyundersøgelser til registrering af henholdsvis stamdata og aktiviteter for Bydelsmødrene. Stamdataundersøgelsen har en besvarelsesprocent på lidt over 60 (ibid. s.5); aktivitetsundersøgelsen en besvarelsesprocent på lidt under 20 (ibid. s. 6).

Der er gennemført 8 interviews med Bydelsmødre og 6 interviews med professionelle aktører. Disse er udvalgt efter et kriterium om geografisk spredning (ibid. s.5).

Det vurderes i evalueringen at datagrundlaget er tilstrækkeligt til at evaluere på. Der redegøres ikke for omstændighederne omkring dataindsamling. Der tages ingen forbehold.

Formålet med evalueringen er, at *”belyse Bydelsmødrenes rolle og funktioner som lokale brobyggere mellem det danske samfund og etniske minoritetskvinder i lokalområder rundt i hele landet ... endvidere at tegne et signalement af Bydelsmødrene”* herunder at belyse deres motivation (ibid. s.4). Evalueringen deles op i fire temaer:

1. Rekruttering
2. Empowerment
3. Metode
4. Velfærd.

Tema 2 om empowerment sætter *”fokus på Bydelsmødrenes egen udviklingsproces og kvalificering til det aktive medborgerskab”* (ibid. s. 4).

De øvrige temaer beskæftiger sig med signalement af Bydelsmødrene og det metodemæssige indhold af indsatsen, herunder hvorledes Bydelsmødrenes virke spiller sammen med den offentlige sektors indsatser.

Det er således tema 2, som er interessant i forhold til dette speciales fokus på medborgerskab i Bydelsmødre-Projektet.

I evalueringen operationaliseres empowerment ved opstilling af, hvad der betegnes som *”fire grundpiller”* (ibid. s. 21), der angives at være fremkommet *”ved en nærmere analyse”*.

De fire grundpiller er: *Den holistiske livslæring - Den standardiserede uddannelse - Den erfaringsbaserede formidling - Det ressourcebaserede engagement* (ibid, s. 21).

Det fremgår ikke klart på hvilken baggrund denne analyse er foretaget, idet der ikke henvises til litteratur eller teoretiske begreber og kun i begrænset omfang citeres fra de foretagne interviews.

Under grundpilleren vedr. holistisk livslæring fremføres det, at Bydelsmødrene i forbindelse med kursusforløbet også bearbejder deres personlige livshistorie og *”får selvindsigt i de drivkræfter,*

der giver dem ressourcer og social handlekraft” (ibid. s. 21). Dette understøttes af et enkelt citat fra en Bydelsmor, der fortæller, at hun har fået større selvsikkerhed og styrke af at lære om børneopdragelse og kultur (ibid s. 22).

Det er uklart, hvorledes den standardiserede uddannelse understøtter en empowermentsproces: Afsnittet fortæller at den fælles uddannelse er betydningsfuld for Bydelsmødrekonceptet og henviser primært til kvantitative data om, hvor mange der til dato har gennemført uddannelsen. Et enkelt interviewcitater fra en Bydelsmor fortæller, at uddannelsen har lært hende om muligheder og rettigheder i forhold til SU og uddannelse (ibid, s. 22).

Den erfaringsbaserede formidling henviser til, at Bydelsmødrene på mange måder deler erfaringer med de kvinder de skal hjælpe og at deres funktion som rollemodeller, kvinderne kan identificere sig med, er vigtig (ibid, s.24). Evalueringen anfører endvidere at *”som rollemodeller skal Bydelsmødrene desuden være i stand til at lægge en vis analytisk distance til den subjektive oplevelse og gøre det klart for kvinderne, at fremmedfølelsen, udenforskabet og isolationen ikke ændrer sig, medmindre de selv tager initiativet”* (ibid. s. 24). Det er helt uklart hvad denne noget bombastiske udtalelse, om hvorledes isolation skal overvindes, bygger på, og hvis udtalelser den refererer til.

Den fjerde grundpille om det ressourcebaserede engagement henviser til, at mange Bydelsmødre i forvejen er engagerede i frivilligt arbejde og foreningsarbejde (ibid. s. 25). På baggrund heraf konkluderes der: *”Konklusionen er, at engagement som oftest avler mod og motivation til mere engagement”* (ibid s. 26).

Mit indtryk er, at der udledes generelle tendenser af enkelte udtalelser. Og at der drages slutninger på en måde, så disse fremstår som gisninger eller postulater snarere end som velunderbyggede konklusioner. Dette er efter min opfattelse et gennemgående træk ved evalueringen og gælder ikke kun for det kapitel, som jeg her har refereret til.

Evalueringen fremstår som svært gennemskuelig, hvad angår bearbejdning af de kvalitative data, idet den ikke på gennemsigtig vis redegør for hvorledes den når frem til sine konklusioner, hverken i forhold til hvorledes data er indsamlet og bearbejdet eller i forhold til hvilke teoretiske begreber den læner sig op ad og hvilken litteratur den evt. har anvendt.

De generelle tendenser der udledes synes at læne sig ukritisk op ad de formål, hensigter og strategier som Landssekretariatet og de lokale projektkoordinatorer selv formulerer - ud fra de

bevillingsmæssige rammer. Dette finder jeg problematisk, også set i forhold til at evaluator er fast tilknyttet Fonden for Socialt Ansvar.

De fremkomne konklusioner om empowerment af Bydelsmødre som et led i en styrkelse af deres aktive medborgerskab kommer således til at stå svagt uden klar begrebsmæssig substans og med et tilsyneladende spinkelt empirisk belæg.

Opsamling

Det viser sig således at ingen af de to evalueringer belyser på hvilken måde Bydelsmødre-projektet opfylder det overordnede formål med at fremme aktivt medborgerskab blandt kvinder med etnisk minoritetsbaggrund.

Evalueringen fra 2010 beskæftiger sig som nævnt primært med den metodemæssige del af Bydelsmødrenes arbejde og har fokus på deres opsøgende indsats i forhold til andre isolerede kvinder med anden etnisk baggrund. Den er foretaget på et tidspunkt hvor Bydelsmødre-projektet havde en anden udformning og organisation end i dag.

Evalueringen fra 2012 er fundet sted indenfor rammerne af den nuværende organisation. Den fremstår imidlertid metodemæssigt svag.

Jeg inddrager derfor ikke disse to evalueringer i min videre undersøgelse og analyse.

16.2 Interviewguide Bydelsmødre

<p>GENERELT: be' om eksempler</p> <p>spørge ind til hvad de mener med begreber / normative udsagn</p> <p>spørge ind til barrierer - hvad kan gøre det svært</p> <p>spørge ind til ressourcer - hvad kan hjælpe, hvor ligger ressourcerne</p> <p>2. REKRUTTERING / UDDANNELSE TIL BYDELSMOR</p> <p>motivation</p> <p>noget lignende før?</p> <p>hvad skal man kunne som bydelsmor</p> <p>uddannelsen - hvad var nyt for dig?</p> <p>Kunne du inddrage dine egne erfaringer i undervisningen?</p> <p>4. FORENING</p> <p>fortæl om jeres forening</p> <p>hvilke muligheder giver det jer</p> <p>hvilke vanskeligheder er der forbundet med det?</p> <p>Er deres forening typisk dansk?</p> <p>6. KOMMUNALVALG</p> <p>deltog du i kampagnen erfaringer</p> <p>var det vigtigt at gøre det som bydelsmor? /</p>	<p>1. DIG SELV</p> <p>din baggrund</p> <p>statsborgerskab</p> <p>Tilhørsforhold til andre lande?</p> <p>3. VIRKE SOM BYDELSMOR</p> <p>formål</p> <p>Hvor møder du kvinder - hvor er du bydelsmor</p> <p>Hvilke typer af situationer / problemer?</p> <p>Privatsfære? Kan det blive for privat?</p> <p>Hvad blander du dig ikke i?</p> <p>barrierer - hvad kan gøre det svært ressourcer?</p> <p>Hvad synes du om navnet bydelsmor</p> <p>5. LANDSORGANISATIONEN</p> <p>hvad betyder det for dig</p> <p>Landsmødet? Styregruppen?</p> <p>Logo? Uniform?</p> <p>7 "AKTIVT MEDBORGERSKAB"</p> <p>referere til formål</p> <p>Hvad betyder det for dig?</p> <p>andre foreninger / bestyrelse</p>
--	---

16.3 Interviewguide leder af Landssekretariatet

Egen baggrund og motivation for jobbet?

Finansiering, formål, afrapportering - hvad lægges der vægt på?

Hvordan omsætter du det?

Målet med Bydelsmødre er, at kvinder med etnisk minoritets-baggrund i udsatte boligområder bliver aktive medborgere og at deres ressourcer kommer i fokus og styrkes til en bedre hverdag og integration for dem selv, deres børn og de kvinder og familier de kommer i kontakt med.

Hvilke barrierer skal overvindes?

Hvor findes ressourcerne?

Tale om kampagner for kommunalvalg samt ny kampagne i samarbejde med Ligestillingsministeriet om ligestillings og rettigheder i 2013-14.

Hvad er vigtigt ved dem?

Hvorfor tørklæde som gave på Landsmødet?

Hvorfor er Kongehuset vigtigt?

Spørgsmål til BEVILLING:

Satspulje?

Målsætninger?

Aktivt medborgerskab?

ORGANISATION:

privat organisation?

regnskab-beretning til fonden

hvem ansætter konsulenter?

Styregruppens funktion?

Hvad menes der med, at det svarer til bestyrelsen i en forening?

16.4 Observationsguide til deltagerobservationer

observere hvordan kvinderne kommer til mødet

hvordan de placerer sig

hvordan de hilser

hilser alle på hinanden? hvordan?

hvordan mødet kommer i gang

hvordan det afvikles

hvordan man kommer til orde

hvordan man lytter

andre typer af interaktioner

hvem taler med hvem - i hvilken sammenhæng

hvem interagerer med hvem - i hvilken sammenhæng

hvad der tales om

hvilke sprog bruges

hvilke begreber der anvendes

Hvilke metaforer og symboler er i brug?

stemningen:

elementer der påvirker / skaber stemningen

elementer der forstyrrer stemningen

elementer / ytringer

der er forventede

der er overraskende

16.5 Eksempel på transskribering / notering af interview

Interview med Bydelsmor 7, s. 1-3 af 11.

Tid mandag 10. feb 14-15.10

Sted

Hendes hjem, alene
Mohammed på 8 i fritidshjem
Mand og søn kom hjem, da interview slut
venlige

Anonymisering

Vi aftaler at jeg anonymiserer hende - hun omtales som BM i Storkøbenhavn

Status

Familiesammenført slut 2000

Dansk statsborger
Og libanesisk (?)

Overraskende / hvad gjorde indtryk

Forældreløs som 2-årig, opvokset på børnehjem i Libanon
Store, overbevisende engagement
Store glæde, lysende øjne om stemmeretskampagne

Tekst - resume - citater	Kode / navn
<p>Hun fortæller at hun er blevet interviewet af rigtig mange studerende</p> <p>Formalia omkring hvordan jeg bruger interviewet - tavshedspligt etc. bliver enige om anonymisering → 2:00</p> <p><i>Forberedt en masse spørgsmål - bare snak løs vi behøver ikke komme alle spørgsmål igennem</i></p> <p><i>Din baggrund:</i></p> <p>Kom til DK slut 2000 som familiesammenført - lynhurtigt gravid, spildte ikke tiden</p> <p>Jeg er libaneser. Min mand er dansk statsborger, kom til DK som flygtning, dengang der var krig Tre børn Hurtigt</p> <p>Jeg blev BM fordi dengang, da jeg havde tre børn, ventede jeg på min mand for at kunne gå ud, jeg sad bare der i lejligheden</p>	

Når han kom fra arbejde var han helt færdig **3:45** der var ikke tid til noget som helst. Det var synd for børnene. Vi var bare hjemme. Jeg turde ikke gå ud. Begge døtre er født i 6. måned, men præcis et år imellem. (*det er vist ikke rigtig forstået*)

Når vi skal til lægen, altid til vagtlægen **4:41** ikke til almindelig læge, der var ikke tid til det, fordi jeg kan ikke klare det med tre børn

Hvad lavede du i Libanon?

Jeg er den slags person jeg mister hele min familie pga den krig. Så jeg har kun min søster. Hun er gift nu, hun har to børn **5:05**

Min familie her i DK betyder rigtig meget for mig, fordi jeg selv har ingen familie. **5:14**

Hvor gammel var du da du kom til DK?

Jeg var rigtig gammel, jeg var 29 år

Alt det i Libanon med universitet osv, det kræver at man har økonomi og det havde jeg ikke, så med gymnasiet, så er det slut

Jeg var privatlærer - med 12 børn forskellig alder, forskellige skole, lektiehjælp jeg lever af det Arbejde som privatlærer i ca 4 år **6:16**

Jeg har dansk statsborgerskab

I 2010 ansat i Borgerservice i løntilskud.

Jeg kæmper dengang med at få det **6:50**

Jeg fik det i 2011. Jeg lånte bogen på biblioteket der lå ved siden af. min kollega støttede mig med at forstå indholdet, hjalp mig med papirer, jeg fik rigtig støtte af min arbejdsplads

Der var rigtig mange ting jeg ikke ku forstå selvom jeg havde den bog, jeg forstår ikke politik, jeg fik stor hjælp af mine kolleger på arbejde

I 2011 jeg blev danske statsborgerskab **7:31**

Siden den gang jeg går videre med alle de kvinder når jeg går ud og hjælper med alt muligt -

Hun fortæller om når hun hjælper kvinder med alt muligt det kan være skilsmisse, træthed, vold, børnebidrag osv.

Når vi er færdig med at hjælpe hende, og alting er ordnet, hun klarer sig selv ...

Når vi er færdige jeg begynder at tale om statsborgerskab, hvis hun ikke har det, ikke anbefale hende jeg forklarer hende mine oplevelser **8:12**, på den måde føler jeg mig mere tryk fordi mine børn har også dansk statsborgerskab og min mand.

Der er rigtig mange kvinder der ikke selv har statsborgerskab, mens børnene og eksmanden har statsborgerskab. Fordi kvinden har travlt med at bygge sin familie og sådan noget, der er ikke tid **8:33** de er ligeglade med kvinden

Tryghed fordi der hele tiden kommer nye regler, nye krav til opholdstilladelse **9:00**

Jeg føler mig meget tryk. Måske det kan man ikke føle når man bor her i Danmark, men når man liiiiige går ud, ud af Danmark. Hvis jeg snakker om Libanon: når vi

rejste til Libanon

Mine børn kommer ind og hilse på min søster og hendes børn og står og venter på mig. Jeg står stadig i kø. Selvom jeg er libanesiske. Jeg kommer til mit hjemland **9:30** - stor forskel på den behandling mellem at have et dansk pas og et libanesiske pas.

Mine børn er danske statsborgere. De kender ikke så meget til Libanon. Vi har kun været i Libanon to gange. Jeg er altid bange for at sende dem i kiosken til at købe slik i Libanon, fordi jeg er bange at der sker noget. Den oplevelse skal jeg ikke have igen med min familie **10:32**

Så de nyder ikke ferien - det er ikke ferie - vi rejser til noget hvor vi er bange for hvad der kan ske, og det er ikke så godt, ferie skal være ferie for børnene og for os.

Derfor lader jeg være med at rejse til Libanon, indtil der er 100% sikkert

Der er farligt. Jeg er heldig at bo her i Danmark, jeg er heldig at være i sikkerhed **11:06**

Selvom jeg er rigtig meget bekymret for min søster i Libanon, men det er en stor gave for mig at jeg har min familie her i sikkerhed.

Mine børn kan selv gå i skole, de kan selv gå i svømmehal og jeg føler mig tryk **11:30**

Jeg har stadig mit libanesiske pas **11:46**

Jeg føler mere tryk at jeg er ligesom mine børn **11:56**

Mine børn snakker flydende dansk. Selvom jeg snakker nogle gange til dem på arabisk, men de forklarer mig deres ideer, deres følelser på dansk **12:10** de føler mere dansk, tænker på dansk. Jeg er meget tæt på min familie, på mine børn - på deres venner her i Danmark. Det er kun danske kan man godt sige, og hvis de har anden etnisk baggrund, de taler med hinanden på dansk

Jeg forstår alt hvad de siger, mine børn **12:36**

Gentager at hun føler sig meget tryk - det er en rigtig farlig følelse når man hele tiden er bange for at der kommer til at ske noget, når man bare kan sige værsgo at gå ud og jeg går på mit arbejde - det er liv, det er normalt liv **13:16**

Ansæt med løntilskud i 6 mdr

Viser at jeg lynhurtigt kommunikerer med det arabiske miljø omkring borgerservice, jeg fik 6 mdr ekstra **13:54**

Og så fik jeg en integrationsstilling med fuld løn i et år 37 timer

Og inden den sluttede fik jeg en fast stilling ligesom mine kolleger på arbejde **14:26**

Fordi jeg beviser at jeg vil meget gerne, og jeg beviser hvem er jeg, hvordan jeg arbejder og sådan noget, så jeg får det her, jeg har ingen uddannelse

Jeg har bygget mig selv her i Danmark

Med rigtig stor støtte af mine kolleger på arbejde **14:46** selvfølgelig når man får støtte

Denne her følelsesstøtte - så føler man, at nu er jeg klar, så er der ikke nogen undskyldning for at sige nej jeg kan ikke **15:01**

Her i Danmark kan man godt nå alt hvad man vil, døren er åben, synes jeg, når man vil og der er rigtig mange der støtter.

Jeg fik støtte af alle mulige, folk som jeg ikke kender. Fordi de er jo på plads. **15:27**

16.6 Kodningsskema interviews med Bydelsmødre i uddrag

Interviews - Uddrag af kodningsskema (2 sider af i alt 16)

	Bydelsmor 4	Bydelsmor 5
Oprindelse	(...)	Tyrkisk Født og opvokset i DK
Opholdsgrundlag	Turistvisum - gift → opholdstilladelse Efter 3 år permanent opholdstilladelse	Perm opholdstilladelse Er ved at søge dk statsborgerskab
Statsborgerskab	Dansk - giver ro	Tyrkisk er ved at søge dansk Betyder ikke så meget, giver tryghed Samme statsbo som mand og senere børn
Tilhørsforhold <i>Sikkerhed/ beskyttelse</i> <i>opvækst</i> <i>Familie</i> <i>Sprog</i>	Fremmed i (...) Familie i (...) - hellere på besøg i DK Føler sig hjemme i DK Følger med i (...) engageret i historie og politik - ikke muligt at deltage: farligt, korrupt, restriktivt - afstemning forfalskes glad i DK >< undertrykkelse taler dansk og (...)isk med børn Ønsker ikke dobbelt statsborgerskab: (...) for usikkert	Familie (ægteskab) Ikke tilknytning til Tyrkiet Mere dansk end tyrkisk Det betyder ikke så meget
Uddannelse / job	Ufaglært arbejde i DK først - sammen med sprog: turbo integration Kontorudd pga økonomi Siden job med kontor indtil for 5 år siden Søn blev syg, nu jobsøgende I (...): sygeplejerske Start på uni: sociologi (ikke gennemført) Sygepl ikke overføres til DK	Socialrådgiver - nu på kandidat Finansøkonom afbrudt
Forsørgelse	? understøttelse - tilskud til at pleje søn indtil nu mand har godt job	? SU?
religion	Kulturel markør: Islam >< dansk, ... Islam er en stæk tro der skaber modsætning til det danske Er selv ikke-religiøs (vokset op i (...))	Går med tørklæde?

	Diskrimineret som muslim, når hun ikke kan få ansættelse, fordi hun går med tørklæde	
Børn / Moderskab	To børn Gift - skilt - gift igen Store kærlighed	Er gift - det er stadig nyt Ingen børn
Det nære	Svært at banke på hjemme hos folk Kvinderne er hjemme, har mange børn, mange forpligtelser hjemme Diskrimineret som mor, når hun ikke kan få deltidsjob eller ansættelse pga forventning om højt fravær med mange syge børn	Kulturforskelle i forhold til barsel: Hvad danske sundhedsplejersker råder til, hvad fx tyrkiske kvinder har tradition for Hjælper andre kvinder i familie / omgangskreds Bedst at mødes hjemme hos kvinden - mere trygt
Syn på Systemet /samfundet generelt	Svært at få opholdstilladelse Tidl. I DK: folk var åbne, her var stille, flere muligheder for udlændinge Ikke korrump (>< (...)) Socialt ansvarlig både stat og civilsamfund (>< (...))	Usikker i forhold til lovgivning om udlændinge Forvaltningen rigid i forhold til at hjælpe folk >< frivillig, hvor man mere kan udfolde sig systemet er uforståeligt selektivt i sin kommunikation: god til at fortælle hvad folk skal gøre uforståeligt i forhold til hvad det selv gør ... svært at finde rundt i system: det kræver viden og udholdenhed
Aktivitet med system (som BM)	Sundhedsplejerske Mellemed til kommunen Skolen	Kommune Lægebesøg UdbetalingDK
Anden type hjælp	samtale	
BM i offentligt rum	Fortælle om BM i skolen Søge penge - lave kvindecfe Valgkampagne - upolitisk	Kontakt via boligsocial medarb
Bydelsmor uddannelse	Kost og ernæring Samtale Finde rolle som bydelsmor Udveksle erfaringer	Sundhed Ernæring Krisecenter Kommunen Samtale tavshedspligt

16.7 Kodning interview med leder af Landssekretariatet i uddrag

Interview med Mai-Britt Haugaard Jeppesen s. 1-2 af 12

afholdt i mødelokale i tilknytning til hendes kontor

dato 4. feb kl 13

Varighed 1:07

**TEKST / INTERVIEW:
STIKORD - REFERAT**

BEGREB (→KATEGORISERING)

Tekst - resume - citater	Kode / navn
<p>Jeg fortæller om at jeg er interesseret i medborgerskab, at jeg går deskriptivt til værks, er glad for at have mulighed for at gå i dybden med dette spændende projekt ... interesseret i bydelsmødre, meget glad for at tale med Mai-Britt 1:40</p>	<p>Interaktiv dimension</p>
<p>Hun kan ikke være anonymiseret. Det er hun indforstået med. Kan godt tåle at det er kritisk "det er bare læring for os". Henviser til en anden studerende der var kritisk overfor den normative tilgang i forhold til integration som blev "presset ned over hovedet på bydelsmødrene" "Det syntes jeg var enormt interessant" 2:50</p>	<p>kritik er læring integration åben for input</p>
<p>hvad er præmisserne? jeg er interesseret i baggrundsdokumenter - Jeg kan ikke finde ud af hvad det er med Satspuljemidlerne 3:51</p>	
<p>satspuljemidler er typisk for en kort periode. Første bevilling fra 2008-10 i hele 10 blev der forhandlet om hvordan man kunne fortsætte Bydelsmødre .... Ved at lave noget landsdækkende</p>	
<p>hele Kvindeprogrammet finansieret af satspuljemidler Rikke Hvilshøj satte Bydelsmødre i gang.</p>	
<p>Bydelsmødrene viste sig at være en integrationsindsats som lykkedes, som havde noget - henviser til evaluering 6:10</p>	<p>Integration Der lykkes</p>
<p>Bydelsmødrene blev selv løftet - de kvinder de hjælper fik den viden de havde behov for</p>	
<p>En arbejdsgruppe nedsat efterår 2010 med projekter fra København, Århus, Odense: hvordan kan det forankres? 7:08</p>	<p>Løft af BM</p>
<p>Integrationsministeriet meget aktive ville rigtig, rigtig gerne ha at bydelsmødrene blev ved med at være der</p>	<p>Top-down</p>
<p>Blikket faldt på CFSA og på Erik Thorsted, gik i forhandlinger med ham om at lave en model der lignede Natteravnene: " En model som er meget lokal, som er billig, som er drevet lokalt, men som har et fuldstændig ensartet koncept" folk lokal skal ikke finde på alt muligt, kan bare følge dette her. Det er for at gøre det "overlevelsedygtigt: at man har et koncept som er vel afprøvet, som er nemt at sætte i gang, som ikke kræver så mange ressourcer lokalt. 7:53</p>	<p>Model: Lokal Koncept Billig</p>

<p>Slutningen 2010 faldt på plads. I 2011: ansætte konsulent, nedsætte sekretariat, starte landsorganisation 8:15</p> <p>Finansieret af satspuljemidler (kører videre på oprindeligt bevillingsgrundlag)</p> <p>M kan ikke huske til hvilke formål det er givet</p> <p>Vi følger det vi havde aftalt. Handlede fra 2011 rigtig meget om forankring. Mai-Britt ved ikke hvordan det konkret foregår, det skal jeg snakke med puljestyrelsen om ...</p> <p>Ministerier har altid noget de vil med deres penge. 10:50 Dette her er under integrationsindsatsen, der handler om medborgerskab</p> <p>Kan ikke huske det - Det er længe siden de forhandlinger har været</p> <p>SPØRGSMÅL: de intentioner der lå oprindeligt i Kvindeprogrammet, de fortsætter sådan set eller er der sket forskydninger undervejs</p> <p>Jeg synes egentlig at Bydelsmødrene - vi er ikke under ministeriet på den måde og deres formål. Så selvom vi får penge fra dem skal vi ikke opfylde noget i de har gang i. Jeg synes vi kan gøre det som virker 11:42</p> <p>Det som har ændret sig fra det var under Kvindeprogrammet til nu: Vi er gået fra en integrationstanke til en empowerment tanke 12:00 Det er i empowerment at forankringen ligger</p> <p>BM's kerneopgave er den samme som den var oprindeligt 12:20: BM bliver klædt på, kommer ud til andre kvinder og giver viden videre, informerer dem, guider dem, støtter dem.</p> <p>Det der har forandret sig meget, er at vi ser på BM og deres lederskab, ejerskab, kunne styre deres egen indsats lokalt 13:02 Det er også integration, integrations-ordet har fået så mange vridninger i alle mulige retninger 13:09</p> <p>Vi snakker om empowerment - det gør det tættere på mennesket, på den enkelte person, hvor integration er på det store samfundsplan Vi er optaget af at det enkelte menneske får noget ud af det 13:24</p> <p>BM skal overtage lederskabet af indsatsen - henviser til foreningsarbejdet 13:40</p> <p>Jeg ved ikke om man skal kalde det ledere, det lyder erhvervsagtigt. Give dem redskaber til at styre det selv 14:05</p> <p>For mig handler empowerment om at man giver den viden og de redskaber der skal til, så man kan få kontrol over sit eget liv, så man kan styre tingene selv, så man kan tage de beslutninger som er vigtige for en selv 14:29</p>	<p>Integration</p> <p>Empowerment</p> <p>Give viden & støtte</p> <p>ledelse</p> <p>integration</p> <p>empowerment</p> <p>ledelse & forening</p> <p>selvstyring</p> <p>empowerment</p>
---	---

16.8 Kodningsskema deltagerobservationer

Møder / kvindecafeer

	Møde A 5.2.	Møde T 4.2.	Møde T 4.3.	Kvindecafe T	Kvindecafe A
Mødet bruges til	Fælles planlægning/ tage beslutninger Udveksle erfaringer Give information	Mest give information Lidt fælles planlægning (Kvindecafe)	Give information Udveksle erfaringer Diskutere emner/ fænomener på sniksnak plan Lidt fælles planlægning (Ingen evaluering af kvindecafe)	At hygge Give information Spise sammen Skabe kontakt ml kvinder og BM (via koord) Ingen præsentation af BM	At hygge Give information Spise sammen Ingen præsentation af BM BM taler med hinanden, planlægger møder olign
Beslutn. tagning Styreformer	Uformel møde Snakker sig til rette, tager beslutninger Koordinator leder Koncentreret, opmærksom	Koordinator leder Koncentreret, opmærksom	Koordinator leder Snakker sig til rette Beslutninger udskydes	Koordinator er værtinde og praktisk person BM kommer først	Danske frivillige er værtinder BM har org oplægsholder og byder velkommen BM kommer først
Stats Borger skab	Sejr!			samtaleemne	
Kultur (forskelle)	Folkedans Kost i forb med Ramadan	Emne i spisepausen Ære Mænd mere lukkede	Mødom er en myte Omskæring af piger ulovligt - af drenge muligvis skadeligt Vigtigt at tale samme sprog Ingen egentlig undersøgelse mere fremsætte forsk. Tanker, vaner, erfaringer	Kulturforskelle er et emne: Kan man se forskel på pakistanere, irakere ...	Etniske minoritetsforældre har forventninger om, at deres børn skal være ALI: advokat / læge / ingeniør - har ikke kendskab til det danske uddannelse system
Børn / Moder skab Det nære	Børn kommer til mødre koord fortæller om børn (problemer) Kost som emne Etablere børnepasning til Kvindecafe	Værtinderolle til Kvindecafe	Gøre BM kendte via børnehaver	Kvinder med børn Børn leger og larmer, ingen kommenterer Samtaleemne Tema: tandpleje	Børn leger og larmer lige udenfor Tema: ungdomsudd - forældres roller

Systemet	Juridisk rådgivning Kommune Bibliotek m frivillige Statsforvaltning børnebidrag skilsmisse A-kasse	rådgivning	Frivilligforening Sprogskole institutioner	Tandpleje EUC	Forsk ungdomsudd
Sammenhold fællesskab	Alle hilser med fysisk kontakt Skal holde fest Samarbejder om at hjælpe kvinder: henviser til hinan nedgang i aktive BM (implicit)	Ikke så meget indbyrdes, hilser fx ikke rigtig på hinanden Mere via Maria Udfylder skema hver for sig / ikke fælles Brain-storming	Frivillighed-behov for undervisning Hilsen fra BM som ikke er til stede - de har travlt eller er syge		Frivillighed ikke et problem, har været klart fra starten Sidder sammen
Lige stilling ml Kønnene	Kursus - interesse Kvinder der ikke kender rettigheder I forhold til arbejde/økonomi	Ulighed mænd-kvinder			
Egen forening	Har penge Frivillige hjælpere	Fundraising Blive kendte i lokalområdet Orienterer om bestyrelsen	Medlem af frivillignetværk		
Andre emner som ikke er indplaceret	Lobby for Job til BM i Kvindecafe Artikel om BM (stolthed)	Journalist og fotograf fra lokalavis Snarlig evaluering Email Visitkort	Egen hjemmeside Ekskursion til andre BM	Mad er dansk med hensyn til muslimer etc: Kylling i karry, xx havde BM-tørklæde på	Marokkansk mad lavet af frivillige kvinder Ingen havde BM-tørklæde / badge på
Indtryk af stemning	Griner Børn larmer Alle siger noget	Stille	Mere snakkende Griner Hvad med økonomi?	Snakker meget børn	Opmærksom Dæmpet BM snakker mest M hinanden

16.9 Kodningsskema Landsmødet

Mine egne feltnoter fra deltagerobservation på landsmødet samt udtalelser fra Bydelsmødre om Landsmødet indsættes i nedenstående analyse skema, hvor cover term er **Landsmødet**

Den semantiske relation er: **Handlingsrum**

X er et sted at gøre y

Domæne	Elementer	Attributter
Holde fest (egne feltnoter) BM	Musik - dans Spise god mad & kager Pynte op Få Gaver	Farverig Sanselig Larmende - for meget Praktisk - gør det selv
Overholde plan	Lave drejebog til frivillige Styre bydelsmødre	Ansvarlighed Omsorg for detaljer Styring af bydelsmødre
Vælge styregruppe	Afstemning Holde / høre Valgtaler	Uklare regler - forvirring
Promovere BM i medier	Besøg af prinsesse Indlæg i TV-avisen og aviser Give info om kvinder med anden etnisk baggrund modvirke fordomme Omtale i egne medier: fb - hjemmeside - nyhedsbreve	Flot - Vigtigt - Kaotisk Pinligt
Udveksle erfaringer/ Få ny viden	Høre Oplæg Afvikle Workshops	Overfladisk Utilfredsstillende Spændende Ikke noget nyt Giver sammenlignings-grundlag Behov for styring For meget støj
Stimulere selvværd og sammenhold blandt BM	Være mange sammen i stort rum Få uniform, badges Ros fra talerstolen Brug af slogans	Kvantitet Enshed / mangfoldighed Glæde Stolthed Manglede reelt indhold
Identitet BM Indadtil / udadtil	Giver overblik over hvor mange vi er, hvad vi har nået Vi er mange Fra hele landet Fra forskellige kulturer	Larm temperament